

**T.C. CUMHURBAŞKANLIĞI
DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI**

**Genel Yayın No: 2464
Mesleki Kitaplar: 223**

HAFIZLIK EĞİTİMİ ÖĞRETİCİ KİTABI I

Hazırlayan: Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü

Yayın Yönetmeni: Cafer Tayyar DOYMAZ
Yayın Koordinatörü: Önder ÖZKAN
Tashih: Mustafa ÇOBAN
Grafik & Tasarım: Hüsniye ÇOMAK

Baskı
Asma Köprü Medya Tic. Ltd. Şti.

Eser Yayın Kurulu Kararı: 03.07.2023/56

2. Baskı, Ankara, Kasım 2024
ISBN: 978-625-435-594-3
2024-06-Y-0003-2464
Sertifika No: 46325

© Diyanet İşleri Başkanlığı

İletişim

Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü
Basılı Yayınlar Daire Başkanlığı
Üniversiteler Mah. Dumlupınar Bulvarı
No: 147/A 06800 Çankaya/ANKARA
Tel: (0312) 294 43 93
Faks: (0312) 294 42 57
e-posta: diniyayinlar@diyanet.gov.tr
www.diyanet.gov.tr

Dağıtım ve Satış

Döner Sermaye Daire Başkanlığı
Tel: 0 (312) 295 71 53-56
Faks: 0 (312) 285 18 54
e-posta: dosim@diyanet.gov.tr

Hafızlık Eğitimi

Öğretici Kitabı

-I-

İÇİNDEKİLER

Sunuş	7
--------------------	---

Bölüm I

Öğreticilerin Sahip Olması Gereken Özellikler	9
<i>Gizem SEZER</i>	
Sınıf Yönetimi Nedir ve Sınıf Yönetimi İçin Ne Gereklidir?	21
<i>Seher ÇOŞKUN</i>	

Bölüm II

Ergenlik Dönemi-Ergenlikte Değişim ve Gelişim	39
<i>Recep Serdar DEMİRCİ</i>	
Ergenlik Döneminde Etkili İletişim.....	51
<i>Seyyit ŞİŞMAN</i>	

Bölüm III

Gençlerde Karşılaşılması Muhtemel Problemler ve Çözüm Önerileri	69
<i>Merve KOCA</i>	

Bölüm IV

Hafızlık Sürecinde Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar	91
<i>Seher ÇOŞKUN</i>	

Bölüm V

Hafızlık Tespit Sınavı Öncesi Öğreticilere Öneriler	99
<i>Merve KOCA-Seher ÇOŞKUN</i>	

Ne Okumalı?	107
Kaynakça	109

SUNUŞ

Kıymetli Öğreticimiz...

Hafızlık kurslarındaki amacımız, öğrencilerin Kur'an-ı Kerim'i ezberlemelerini sağlamak, Yüce Kitabımızın manasını kalplerine naksedebilmelerini ve hayatlarını onun ışığı ile aydınlatmalarını mümkün kılmaya çalışmak; öğrencilere İslami temel bilgileri kazandırmak ve bu bilgileri uygulamaları için motivasyon oluşturmak; Hz. Peygamberimizin (sas) örnek ahlak ve yaşantısını öğrencilerimize öğretmek öğrencilerimizin onun izinde yol almalarına yardımcı olmaktır. Bunun yanında her biri farklı kültürde yetişmiş, farklı yaşlarda-kişilik özelliklerinde ve her biri bize emanet olan öğrencilerimiz için güvenli, sağlıklı ve verimli bir eğitim ortamı oluşturmak, onların her alandaki gelişimlerini desteklemek, yeni şeyler öğrenmelerini ve tecrübe etmelerini sağlamak da asıl gayelerimizdendir.

Siz kıymetli öğrencilerimizin, Kur'an kurslarımızda verilen hafızlık eğitiminin önemli bir parçası olarak her bir öğrencinizin gelişimini kendinize dert edindiğinizin, yukarıda bahsedilen amaçların hayata geçirilebilmesi için elinizden gelen gayreti gösterdiğinizin farkındayız ve bunun için her birinize minnettarız.

Değerli Öğreticilerimiz! Kurslarımızdaki öğrencilerimizin hayatlarına ve kalplerine dokunabilme hedefimizi gerçekleştirebilmek için sevgi ve bilgiye aynı anda ihtiyacımız olduğu; bilginin eksik olduğu bir sevginin insana zarar vereceği yadsınamaz bir gerçektir. Sizlerin, öğrencilerinizi şefkatle kucakladığından, içten

bir sevgiyle sarıp sarmaladığından eminiz. Neyse ki sevgi, tarihi geçen, zamanla eskiyen bir şey değildir. Fakat bilgi konusunda aynı şeyi söylemek ne yazık ki imkânsızdır. Hızla gelişen ve değişen dünyada her gün yeni fikirler, söylemler, yöntemler ve bilgiler ortaya çıkmaktadır. Sistem günbegün değişmekte ve yeni bir dünya düzeni kurulmaktadır. Doğal olarak çocuklarla/gençlerle kurulacak iletişimin şekli, onların ihtiyaç ve beklentileri, yaşanan sorunların mahiyeti, problemlere yaklaşım tarzı ve çözüm önerileri de değişmektedir. Bu değişimlere ayak uydurmadan eski yöntem ve işleyişte ısrarcı olmak, ümmete hayırlı olması maksadı ile yetiştirilen gençlere yeterli desteğin sağlanamaması anlamına gelir.

Bu rehber kitapçık, çocukları/gençleri yakından tanımanıza, onların gelişimleri ve öğrenmeleri için uygun ortam sağlamanıza ve onlarla güven bağı kurmanıza destek olacak bir iletişim dili oluşturmanıza yardımcı olması maksadıyla, güncel bilgilerden yola çıkılarak siz kıymetli öğretmenlerimiz için hazırlanmıştır. Öğrencilerle kurulacak sağlıklı bir iletişim ve onlar için oluşturulmuş uygun bir ortam eğitimin kalitesini yükseltmeye, sınıf ve kurs atmosferine katkı sağlamaya ve dolayısıyla öğretmenler olarak sizlerin mesleki doyumunuzu arttırmaya hizmet edecektir. Bu kitapçığın, içinde yer alan ya da almayan bilgiler hakkında daha derin okumalar yapmanıza aracılık etmesini (Bunun için kaynakça bölümündeki kitaplardan ve öneri kitap listesinden de faydalanabilirsiniz.) ve yeni bilgiler/yöntemler öğrenme motivasyonunuzu arttırmasını umarız.

Özenle yazılmış olan bu kitapçığın hazırlanmasında katkısı bulunan herkese şükranlarımızı sunar, siz kıymetli öğretmenlerimiz için verimli bir kaynak olmasını Yüce Allah'tan niyaz ederiz...

BÖLÜM I

ÖĞRETİCİLERİN SAHİP OLMASI GEREKEN ÖZELLİKLER

Gizem SEZER

Öğrencilerin kendilerini rahat ifade edebildikleri, öğrenme eylemini sevdikleri ve kalıcı bilgilerin edinildiği iyi hazırlanmış bir sınıf ortamının mimarı öğreticilerdir. Öğrencilerin aldıkları Kur'an eğitimini tüm hayatlarına yaymalarında, içselleştirmelerinde ve örnek insan olabilmelerinde öğreticilerin rolü büyüktür ve onların sahip oldukları özellikler eğitim ortamına yön verir. Öğreticiler, öğrencilerin hayatlarına olumlu anlamda katkı sağlamak ve yıllar geçse de unutulmayacak güzel anılar bırakabilmek için hangi özelliklere sahip olmalıdır?

1. Öğrenciyi Tanıma

Öğreticiler hitap ettikleri öğrencilerin içinde bulunduğu gelişim dönemi özelliklerinin, ihtiyaçlarının ve duygusal yapılarının farkında olarak öğretim ortamını düzenleyebilirse sınıf ortamı başarıyı destekleyecektir. Her yaş grubunun farklı özellikleri olduğu için ortaokul öğrencileri ile lise yaş grubundaki öğrencilere uygulanacak öğretim yöntemi, öğrencileri motive etme yolları, öğrenciyle ve veliyle kurulacak iletişim şekli aynı olmayacaktır.

Örneğin; ortaokul öğrencilerini derse motive etmek için kısa süreli hedefler ve daha somut ödüllendirmeler (stiker, çikolata, kalem, yemek, oyun vb.) kullanılırken; lise yaş düzeyindeki öğrencilerde uzun vadeli hedefler ve soyut amaçlar (Allah'ın rızası-

nı kazanmak, iyi insan olmak, mutlu olmak, başarılı olmak vb.) kullanılabilir. Aynı şekilde ergenlik döneminde “arkadaş ilişkileri” öğrencinin hayatının neredeyse merkezinde olduğu için olumsuz gelişen bir durum ders başarısını doğrudan etkileyecektir. Öğreticilerin bu bilgilere sahip olmaları öğrencilere yaklaşımlarını iyileştirir.

Öğrencileri tanımak için;

- Yeni başlayan gruplarla tanışma etkinlikleri yapılabilir, yaş grubuna göre drama etkinliklerinden yararlanılabilir.
- Kayıt sırasında doldurtulan “Öğrenci Tanıma Formları” okunarak onlarla ilgili temel bilgilere sahip olunabilir.
- Öğrencileri daha yakından tanımak için her öğrenci ile tek tek sohbet etme imkânı sağlayacak bir program planlanıp uygulanabilir. Örneğin; her gün 2 öğrenci ile 15 dakika sohbet etmek gibi.
- Veli toplantıları ve veli ziyaretleri yapılabilir.
- Öğrenciler farklı ortamlarda gözlemlenerek (arkadaşlarıyla iletişim hâlindeyken, ders sırasında bir grup görevinde, verilen bir sorumluluğu yerine getirirken vb.) onlar hakkında pek çok bilgi edinilebilir.

2. Öz Değerlendirme

Öğreticiler, performans kaygısı, çevrenin eleştirileri ve beklentilerinden bağımsız olarak kendilerini değerlendirebilmelidir. Öğreticilerin;

“Kendimi geliştirmeye çalışıyor muyum yoksa hocamdan öğrendiğim usulü devam mı ettiriyorum?”

“Her öğrenciye aynı tarzda mı bilgi aktarımı yapıyorum yoksa bireysel farkları gözetiyor muyum?”

“Her gün yeni bir şey öğrenmek adına içimde bir heyecan hissediyor muyum?”

“Önüme engeller çıksa da pes etmeyip çabalıyor muyum?”

“Öğrencilerime kendi davranışlarımı sorguladığımı, yanlış yaptığımda bunu düzeltmeye çalıştığımı gösterebiliyor muyum?”

“Kendi eksiklerimi fark edip düzeltmeye yönelik bir çabanın içinde miyim?”

gibi soruları her daim kendilerine sormaları ve dürüstçe cevaplayabilmeleri önemlidir.

Öz değerlendirme kapasitesi yüksek olan öğretmenler;

- Statüleri ve görev süreleri ne olursa olsun her daim kendilerini geliştirirler.
- Öğrencilerin derslerinde nicelikten ziyade niteliğe önem verirler.
- Söz ve davranışlarında tutarlılık gösterirler.
- Kendileriyle barışık olurlar.
- Yeni şeyler öğrenmek ve denemekten keyif alırlar.
- Değişen dünyaya kendilerini geliştirerek uyum sağlarlar.
- İlişkilerini karşıdakinin davranışlarına göre değil de Allah'ın emrine göre düzenlerler.
- Kişisel çıkarlarından ziyade toplumsal faydayı gözetirler.
- Öğrencilerin dilinden konuşabilir ve verdikleri bilgilerin onlarda karşılık bulması için kendilerini mesleki anlamda sorumlu hissederler.

3. Öğretim Sürecini Destekleme

Öğreticilerin öğrencilere kazandırmaları gereken en temel becerilerden biri öğrenme eyleminin kendisini sevdirmektir. Öğrenci, öğrenme eylemini sevmeden yalnızca sonuca ulaşma isteği ile ders çalışmaya başlarsa, bir süre sonra ders çalışma ona sıkıcı ge-

lecek, hedefe ulaşma hayali ulaşılmaz olacaktır. Örneğin; hafızlık belgesi almak için çıkılan bir yolda yaşanan sıkıntılar hafızlık yolculuğunu yarıda bırakmaya sebep olabilir. Bunun yerine öğrenme eyleminin verdiği mutluluğu yaşatmak ve sevdirmek, öğrencinin hafızlık sürecinde sonuca ulaşmaya yönelik içsel motivasyonunu arttıracak ve öğretici desteğine daha az ihtiyaç duymasını sağlayacaktır.

Öğreticiler, eğitim-öğretim sisteminde öğrencilere pek çok alanda katkı sağlasalar da Kur'an kurslarında onlardan beklenen görev; öğrencilere Kur'an okumayı usulüne uygun olarak öğretmeleri ve onlara İslam dinine ilişkin bilgi ve becerileri kazandırmalarıdır. Öğreticiler bu bilgilerin kazandırılması sürecinde öğrencilerin verimli bir çalışma sistemi oluşturmalarında onlara rehberlik etmelidir.

Daha başarılı bir öğrencilik hayatı için öğrencilere kursa başladıkları ilk günden itibaren nasıl bir sistem içerisinde oldukları ve kendilerine en uygun yöntemle nasıl ezber yapacakları anlatılmalıdır. Örneğin; öğrencilerin kayıtlı oldukları programın süresi, süre sonunda hangi kazanımlara sahip olmaları gerektiği ve ne gibi sınavlardan geçecekleri gibi sistemsel bilgilere sahip olmak, amaç ve hedef belirlemeyi kolaylaştırır. Ezber yaparken de nele-re dikkat etmeleri gerektiği ve hangi tekniklerin uygulanabileceği gibi bilgiler, öğrencinin öğrenim hızını arttıracak, dolayısıyla başarılarına olumlu katkı sağlayacaktır.

Ezberleme yöntemi kadar öğrencilerin zamanı iyi yönetebilmesi de onların başarısında etkili olacaktır. Zamanı yönetmekte zorlanan ve dışardan bir desteğe ihtiyaç duyan öğrencilere, öğretmenler rehberlik etmeli ve bu beceriyi kazandırmaya çalışmalıdır. Çünkü öğrencilerin günlerini doğru planlanmaları ve verimli çalışmalarını her gün ezber vermelerini kolaylaştıracaktır. Hafızlık programındaki bir öğrenci için de her gün ezber verebilmek öğrencinin hedeflerine ulaşma yönünde iç motivasyonunu sağlayacaktır.

Öğrencilerin zamanı yönetememelerinin veya ezber yaparken zorlanmalarının sebeplerinden biri dikkati toplayamamaktır. Öğreticiler sınıf ya da kurs ortamında öğrencilerin dikkatlerini dağıtan unsurları tespit edip gidermelidir. “Öğrencilerin dikkatlerinin dağılmasında duygusal/düşünsel sebepler mi yoksa sınıf içi düzen ve ders işleniş şekli ile ilgili sebepler mi etkili?” sorusunun cevabı öğreticiye, öğrencilere rehberlik ederken yol gösterici olacaktır. Öğrencide uyarıcı eksikliğinden kaynaklı bir dikkat dağınıklığı mevcutsa öğretici teknolojinin imkânlarından yararlanarak öğrenciyi motive edebilir. Örneğin; işitsel öğrenme stiline sahip bir öğrenciye ezberleyeceği sayfaların önceden dinletilmesi vb.

Öğrencileri öğretim sürecinde destekleyebilmek için;

- Her öğrencinin en kolay ezber yaptığı yöntem belirlenerek ona göre yönlendirme yapılabilir.
- Öğrencilerin eksik olduğu alanlar varsa (tecvit, mahreç vb.) bu eksiklerin giderilmesi yönünde teknolojiden yararlanılabilir.
- Öğrencilerin ders başarısını artırmak için çeşitli ödül çizelgeleri hazırlanabilir, yaşlarına uygun hedefler belirlenerek görsel hâle dönüştürülebilir.
- Bazı öğrenciler kendi öğreticileri dışında kimseye ders vermek istemezler. Bu da sınav komisyonlarında zorluk yaşamalarına sebep olur. Zaman zaman öğrenciler derslerini vermeleri için başka öğreticilere yönlendirilebilir. Bu şekilde öğrenci diğer öğreticilere de ders vermeye alışacak, heyecanını kontrol etmeyi öğrenecektir.

4. Öğrencileri Sosyal ve Kişisel Alanlarda Destekleme

Hafızlık eğitim sürecinde her öğrenciden başarılı olması beklenir. En güzel şekilde Kur'an okuması, hatasız ezber yapması, hafızlığını en kısa sürede bitirmesi, Hafızlık Tespit Sınavı'nı kazanması vb.. Çoğu zaman öğrencilerin başarılarının önündeki

en büyük engel, onların kapasitelerinin veya zekâ seviyelerinin düşük olması değil, kişisel-sosyal alanda yaşadıkları eksiklerdir. Kendini ifade etmekte zorlanan, çekingen, performans kaygısı yaşayan bir öğrenci derse hazır olsa bile bunu gösteremeyebilir.

Öğrencilerin kişisel-sosyal alanlardaki eksiklerinin fark edilmesi ve giderilmesi noktasında öğreticilerin bazı sorumlulukları vardır. İnsan yetiştirmenin çok yönlü ve hassas bir iş olduğunun farkında olan öğreticiler, öğrenciye bir bütün olarak bakıp, eğitim sürecinden tam olarak faydalananabilmeleri için onları her alanda desteklemelidir.

Öğrenme bireysel bir çaba ile gerçekleşebilir ama öğrencilerin kişisel ve sosyal gelişimleri için kurs/okul gibi ortamlara da ihtiyaç vardır. Öğreticiler öğrencileri; sosyal ortamlarda, sınıf içerisinde, insanlar ile iletişim hâlindeyken yani pek çok ortamda gözlemleme şansına sahiptir. Bundan dolayı öğrenciyi objektif bir şekilde gözlemleyen ve değerlendiren öğreticiler, öğrencinin kişilik gelişimi konusunda onları yönlendirebilir.

Kişisel ve sosyal anlamda öğrencileri desteklemek etkileşimin olduğu her an yapılabilir. Koridorda karşılaşınca güler bir yüzle selamlaşmak ve genel bir sohbet açmak veya “Hayırlı sabahlar!” demek bile aslında kişisel ve sosyal anlamda öğrenciyi geliştirmeyi sağlar. Bu anlamda her anı bir fırsat bilmek gerekir. Öğrencileri kişisel ve sosyal alanlarda geliştiren değerler eğitimini, sistemli ve düzenli bir şekilde vermek için sosyal etkinlik dersleri değerlendirilebilir. Sosyal etkinlik dersleri belli bir düzen içerisinde ve öğrencilerin gelişim düzeylerine/ihtiyaçlarına uygun olarak zenginleştirilerek planlandığında çok hızlı bir şekilde öğrenciyi destekleyecektir. Örneğin, bu derslerde yapılan bir münazara; grup ile hareket etme, kendini ifade etme, bir fikir savunma, heyecan kontrolü gibi pek çok kazanıma hizmet etmektedir. **Sosyal etkinlik derslerinin, öğrencilerin ezber yapmalarına engel olacağı düşünüldüğü için yeterince önemsenmemesi ve düzenli işlenmemesi, zannedildiği gibi öğrencilerin ezber performansını arttırmayacaktır. Bu derslerin düzenli bir şekilde işlenmesi**

öğrencileri sosyal ve kişisel alanda destekleyerek başarılarının artmasına yardımcı olacaktır. Sadece ezber yapan öğrenciler bir süre sonra zihnen yorulmaya ve sıkılmaya başlayacaktır. Sosyal etkinlik dersleri ile kısa bir mola veren öğrenci zihnen rahatlayacak, kendini ifade etme fırsatı bulacak, toplumsal kuralları öğrenecek, kişisel özelliklerini keşfedecek, bazı becerileri deneyimleyecek, akademik bilgi dışında hayatın içinde kullanabileceği pek çok yeni bilgi edinecektir.

Öğrencileri sosyal ve kişisel anlamda desteklemek için;

- Kurs içi görevlerde öğrencilere sorumluluk verilebilir.
- Belli gün ve gecelerde programlar düzenlenip öğrencilerin ilahi okuma, konuşma, şiir okuma gibi rollerde görev alması sağlanabilir.
- Kurs içi bazı görevlerde öğrencilerin dönüşümlü olarak rol alması sağlanabilir (sınıf düzeni, sınıfın havalandırılması vb.).
- Kurs dışı faaliyetlerde bulunulabilir (izcilik, spor-sanat faaliyetleri, sosyal sorumluluk projeleri vb.).
- Öğrencilerin kitap okuma ve yorumlama becerileri desteklenebilir.
- Sosyal etkinlik derslerinin içeriği zenginleştirilebilir.
- Öğrenciler, ilgi ve yetenekleri tespit edilerek güçlü oldukları alanlarda desteklenebilir.

5. Rol Model Olma

İnsanlar sosyal varlıklar oldukları için model olarak erken yaştan itibaren öğrenme sürecine girerler. Her insanın birbirinden öğrendiği pek çok şey vardır. Öğreticiler de hem sınıf ortamında hem de din görevlisi olarak toplumsal hayatta sözleri ve davranışlarıyla ön plandadırlar. Öğrenciler ilmî konuları yazılı kaynaklardan bir şekilde öğrenseler de özellikle uygulama şeklini öğretici-

leri gözlemleyerek içselleştirirler. Hâl dili ile güzel ahlakı temsil eden bir öğreticinin aslında güzel ahlakı anlatmak için çok fazla bir şey yapmasına gerek kalmayacaktır. Örneğin; boş vakitlerinde ders çalışan, ilim öğrenmeye her daim devam eden, daha ne öğrenebilirim çabasında olan bir öğreticiye sahip öğrenciler, “Ders çalış!” nasihatine pek ihtiyaç duymazlar. Aynı şekilde ibadetlerini zamanında ve özenle yerine getiren öğrencileri gözlemleyen öğrencilerin kendi ibadetlerini yerine getirirken hassas davranma ihtimalleri yüksek olacaktır. Öğrencilerin kazanması beklenen olumlu davranışlarda, öğreticinin söz ve eylemlerinde tutarlı olarak onlara yol göstermesi ve örnek olması gerekir.

Öğrenciler ders çalışma alışkanlıklarını, mesleki kariyerlerini ve günlük yaşamlarındaki pek çok davranışlarının temelini ailelerinden sonra öğrencilerinden gözlemledikleri üzerine inşa ederler. Hafızlık sonrası mesleki kariyerine öğretici olarak devam etmek isteyen bir öğrenciden duyulan “Tıpkı kendi hocam gibi bir öğretici olmak istiyorum.”, “Kendi hocamdan öğrendiklerimi öğrencilerime anlatmak istiyorum.” gibi cümleler öğrencilerin duruşları, sözleri ve öğrencilerine yaklaşımları ile onların hayatında nasıl kritik bir etkiye sahip olduklarının en büyük göstergesidir. Öğreticilerin öğrencileri üzerindeki tesirleri, onların sadece kişiliği üzerinde değil, motivasyonları ve dolayısıyla ders başarıları üzerinde de etkili olacaktır.

Öğreticiler öğrencilere rol model olabilmek için;

- Kendilerini geliştirmek için yaptıkları bir faaliyeti öğrencileri ile paylaşabilirler.
- Her hafta farklı bir kitapla sınıfa girip merak uyandırabilir, kitapta belirledikleri bir bölümü sınıfla paylaşarak bu şekilde öğrencilere kitap okuma alışkanlığını kazandırabilirler.
- Ders dışı zamanlarda (yemek, namaz, seminer vb.) öğrencilerine eşlik ederek farklı ortamlarda da onlara rol model olabilirler.

6. Empati

Empati, dünyaya karşıdaki kişinin gözlerinden bakabilmek, onun hislerini anlamaya çalışmaktır. Gençlerin çevrelerindeki yetişkinlerden en büyük beklentisinin onlar tarafından anlaşıl-mak olduğu göz önünde bulundurulunca bu becerinin ne kadar önemli ve gerekli olduğu daha iyi anlaşılır. Dünyaya gençlerin gözünden bakabilmek öğreticilerin öğrencileri ile kuracakları ile-tişimin kalitesin arttıracak ve öğrencilere anlaşıldıkları hissini ya-şattığı için öğretici-öğrenci arasındaki güven bağıni geliştirecektir.

Hafızlık sürecinde zaman zaman olumsuz duyguların döngü-süne giren ya da problemler yaşadığı için motivasyonunu kaybe-den bir öğrenci, öğrenmeye ilişkin isteğini, hayata karşı neşesini, kendine dair olumlu düşüncelerini kaybedebilir. Olumsuz bir durum karşısında duygu denizinde boğulan bir öğrenciyi, ancak onu tanıyan ve onunla empati kurabilen bir öğretici kurtarabilir. Bu beceriye sahip bir öğretici, öğrencisinin duygularını küçümse-meyecek, yaşadığı şeyin onun dünyasında nasıl yankı bulduğunu anlamaya çalışacak ve onu zorlamayacak etkin çözüm önerileri sunabilecektir.

Empatik yaklaşıma sahip bir öğretici aynı zamanda kendi öğ-rencilik hayatından da yola çıkarak öğrencilerinin duygu ve dav-ranışlarını anlama çabası içerisinde olacak, onlara daha anlayışlı ve duyarlı yaklaşacaktır. Öğrenciler ders veremediğinde veya kurs dışına çıkmak istediklerinde içinde bulundukları duygu durum-u bildiklerinden belli sınırlara riayet ederek, kurallarda esneklik sağlayabilecek ya da öğrencilerini zorlayacak, onlara kendilerini kötü hissettirecek ceza ve yaptırımlardan (ders vermedikleri za-man eve çıkılmasına izin vermemek vb.) kaçınacaklardır.

Hafızlık sürecinde öğrencilerin sosyal çevresi ve aileleri, on-lardan gerçekçi olmayan beklentiler içerisinde olabilir. Öğrenciler bu beklentilerin altında ezilerek kendilerine ilişkin olumsuz bir algıya sahip olabilirler. Öğrencileriyle empati kurabilen bir öğreti-ci, bu beklentiler karşısında öğrencilerin neler hissedebileceğini

tahmin ederek ailelere ulaşabilir, çocuklarının neler hissettiğini ve onlara uygun yaklaşımların neler olabileceği konusunda kendi hafızlık deneyimlerinden de yola çıkarak onları bilgilendirebilir ve öğrencilerin kendine ilişkin olumlu benlik algısı geliştirmelerine yardımcı olabilirler.

7. Öğrenci ile Olumlu Anılar Biriktirme

Öğrencilik hayatı insan ömrünün büyük bir bölümüne karşılık gelmektedir. Bu önemli zamanın temel karakterlerinden biri öğrencilerdir. Öğreticilerle yaşanan anılar öğrencilerin kendilerine çecekleri yolu ve öğrencilerin din görevlisi rollerinden dolayı İslam dinine karşı tutumlarını etkileyebilir. Bu sebeple, kurs içerisinde yaşayacağı her bir deneyim öğrencinin hayatında önemli bir yere sahiptir. Örneğin, öğrencilerin öğrencilerine karşı olumsuz sözler sarf etmeleri onların ruhlarında derin yaralar açabilirken, öğrencilerin öğrencilerinden duydukları sevgi dolu bir söz ya da iltifat ise öz saygılarını destekleyecektir. Öğrenciler yıllar içerisinde kurs hayatlarına dair birçok şeyi unutsalar da, yapılan bir espri karşısında nasıl eğlendiklerine veya öğreticinin öfkesini gösterdiği anlarda nasıl korktuklarına ilişkin duygular onların zihninde uzun zaman sonra bile ilk anki tazeliğini koruyacaktır.

Kurs ve öğretici denildiğinde öğrencilerin zihinlerinde uyanan anılar, onların gelecekteki alışkanlıklarını ve tercihlerini de belirleyebilir. Kötü kurs deneyimi olduğu için orada sık çıkan bir yemeği hayatı boyunca ağzına koymayan bir öğrenci olabileceği gibi, bir başkası güzel bir koku aldığında ya da bir ses duyduğunda kursta yaşadığı olumlu bir deneyimi hatırlayıp mutlu olabilir. Elbette ki öğrencilerin anı defterlerinde kursa ve öğrencilere ilişkin her zaman olumlu anılar olmayabilir fakat genel olarak bakıldığında bir öğrenci kurs geçmişini gülümseyerek hatırlıyorsa öğrenci kurstan hafız olarak ayrılmış olsun ya da olmasın o öğretici başarılı olmuş demektir.

Öğrencilerle iyi anılar biriktirebilmek için;

- Onların hoşlandıkları aktiviteler tespit edilerek zaman zaman bunlara vakit ayrılabilir.
- Hayatlarında hiç deneyimlemedikleri bir şey varsa imkânlar dâhilinde hafızlık sürecinde deneyimlemeleri sağlanabilir. (Tiyatro/sinemaya gitmek, trene binmek, bir spor müsabakası izlemek, bir sanat icra etmek vb.)
- Öğrenciler, hafızlık süreçlerine geri dönüp baktıklarında onları mutlu edecek projeler üretmeleri/etkinlikler gerçekleştirmeleri konusunda desteklenebilir.
- Öğrencilerin huzurlu bir ortamda bulunmaları için kurs ve sınıf içinde uygun ortam sağlanması adına öğretmenler belirli periyotlarla toplantılar gerçekleştirebilir.

SINIF YÖNETİMİ NEDİR VE SINIF YÖNETİMİ İÇİN NE GEREKLİDİR?

Seher COŞKUN

Sınıf yönetimi; sınıf yaşamının bir orkestra gibi yönetilmesidir. Orkestra şefinin farklı enstrümanlardan oluşan bir gruptan eşsiz müzikler ortaya çıkarması gibi, öğretici de her biri birbirlerinden farklı enstrümanlar gibi olan öğrencilerinden etkileyici bir melodi çıkarabilmelidir.

Sınıf yönetimi önemlidir, çünkü öğrencilerin başarılı olabilmeleri, kursa ve ders sürecine karşı olumlu tutum geliştirebilmeleri ve hedeflerine ulaşabilmeleri için her şeyden önce olumlu bir sınıf ortamına ihtiyaçları vardır.

Etkili bir sınıf yönetimi, sadece öğreticinin istenmeyen davranışları ortadan kaldırması demek değildir. Sınıf yönetiminde öğreticinin mesleki ve insani nitelikleri başta olmak üzere etkili olan pek çok unsur vardır.

Etkili bir sınıf yönetimi için öğretici;

1. Sınıf ortamını etkileyen sınıf içi/dışı etkenleri bilmelidir. (Öğrencilerin kişisel özellikleri, aile yapıları, yetiştikleri çevre, hazırbulunuşlukları vb.) Bu etkenlere hâkim olan öğretici, eğitim-öğretim süreci boyunca ortaya çıkması muhtemel problemleri tahmin edip önleyici çalışmalar yapabilecek ya da ortaya bir problem çıktığı takdirde çözüm

için nasıl bir yol izlemesi gerektiği konusunda fikir sahibi olabilecektir.

2. Muhatap olduğu öğrencilerin gelişim dönemi özelliklerini bilmelidir.
3. Eğitim sürecini ve uyguladığı öğretim programını muhatap kitlesine göre esnetebilmelidir. Çünkü John Dewey'in de söylemiş olduğu gibi, *"Bugünün çocuklarını dünün yöntemleri ile eğitirsek yarınlarından çalarız."*
4. Öğrencileri ile güven bağına dayalı etkili bir iletişim kurabilmelidir.
5. Zamanı etkili kullanabilmeli ve öğrencilerinin ihtiyaçlarını karşılayabilecek bir plan-program yapabilmelidir. (Tüm öğrencilerin dersini verebileceği bir sistem oluşturulmalı ve herhangi bir öğrenciye imtiyaz tanınmadığından/herhangi bir öğrencinin sürekli ders sırası beklemediğinden emin olunmalıdır.)
6. Öğrenci-öğrenci ve öğretici-öğrenci arasında olumlu bir etkileşim sağlayabilmelidir. Bazı öğreticiler öğrencileri ile kendi etkileşimlerini incelemektedir. Fakat öğrencilerin birbirleriyle sağlıklı bir iletişim kurmadığı, birbirlerini kabul etmediği ortamda sınıf yönetimini sağlamak güçleşecektir.
7. Sınıf ortamında karşılaşılması muhtemel problemler için etkili çözüm yöntemleri ve davranış değiştirme yöntem/teknikleri konusunda bilgi sahibi olmalıdır.
8. Öğrenciler için etkili bir öğrenme ortamı düzenlemelidir. Hafızlık yapan öğrenciler zaman zaman teneffüs dahi yapmadan uzun zaman sınıfta bulunurlar. Bu sebeple, öğrencilerin kendilerini sınıfa ait hissetmeleri önemlidir. Sınıf ortamının öğrenciler için uygun olması, onların ders çalışma performansını arttıracaktır.

İmkânlar el verdiği takdirde sınıf;

- Öğrencilerin hepsine rahat edebilecekleri bir alan oluşturacak kadar geniş olmalı.
- Işığı çok parlak ya da loş olmamalı.
- Isısı çok sıcak/soğuk olmamalı.
- Uygun bir rengi olmalı. (Bej, nört maviler, yeşil tonları, grimsi eflatun, açık-koyu lila vb.)
- Eşya ve düzen açısından çok kalabalık olmamalı. (Sınıfta çok fazla uyarıcının olması öğrencileri zihinsel anlamda yoracaktır.)
- Öğrencilere, sınıfta kendilerini iyi hissetmelerine yardımcı olacak küçük eklemeler/değişiklikler yapmaları için fırsat verilmelidir. (Çiçek yetiştirme, abartılı olmayan duvar süslemeleri, panolar vb.)

SINIF YÖNETİM MODELLERİ

Sınıf yönetimi söz konusu olduğunda kurslarda, hatta zaman zaman aynı kurs içerisindeki sınıflarda da birbirinden farklı yöntem ve tekniklerin kullanıldığı gözlenmektedir. “*Her yiğidin bir yoğurt yiyişi vardır.*” atasözünün işaret ettiği gibi her öğreticinin de sınıfını yönetim şekli ve benimsediği model farklıdır. Özellikle hafızlık kursları gibi farklı yaşlardan ve kültürlerden öğrencileri bir arada barındıran eğitim ortamlarında, öğretmenlerin sınıf yönetimi konusunda birbirlerinden farklı yöntemler kullanıyor olmaları olağandır. Zira sınıf yönetimi denilen kavram, öğrencilerin ihtiyacına ve mevcut şartlara göre şekillendiği takdirde bir anlam ifade eder.

Sınıf yönetimi konusunda altı çizilmesi gereken nokta; öğretmenler ile öğrencilerin arasını açacak, alışlagelmiş, öğrencilerin kendilerini güvensiz ve baskılanmış hissetmelerine neden olabilecek yanlış yaklaşımlardan kaçınılması gerektiğidir. Örneğin, sınıf yönetiminde tepkisel modelden olabildikince uzak durmak öğret-

ticilerin öğrencileri ile güven bağına dayalı bir iletişim kurmalarına yardımcı olacaktır. Tepkisel modelde öğreticinin amacı istenmeyen davranışın değiştirilmesidir. Öğretici bunun için genellikle cezadan yararlanır ve öğrencilerin istenmeyen davranışlarını cezalandırmak için sürekli tetikte olmak durumundadır. Bu durum hem öğreticinin yorulmasına/yıpranmasına sebep olur hem de öğrencilerin öz denetim becerisi kazanmalarını zorlaştırır. Tepkisel modelde istenmeyen davranışlara tepki vermek söz konusu iken bu davranışların sebebi tespit edilmeye çalışılmaz. Bazı öğretmenler istenmeyen davranışların sebeplerinin ne olduğunu tespit etmeye çalışmanın zaman kaybı olduğunu ve verilen eğitimin amacının, sadece öğrencinin hafızlığını zamanında bitirmesini sağlamak olduğunu düşünürler. Bu sebeple, istenmeyen davranışlar ile ceza gibi hızlı sonuç verdiğini düşündükleri yöntemler ile baş etmeye çalışırlar. Fakat istenmeyen davranışların altında yatan sebep tespit edilmediğinde öğrenciler anlaşılamaz ve sadece davranışlarına tepki verilir. Anlaşılmadığını hisseden çocuklar/gençler de verilen tepkiye daha büyük bir tepki ile karşılık verebilir ve ilerleyen süreçlerde aynı davranışı tekrar sergileyebilirler.

Tepkisel modeli benimseyen öğretmenler, öğrencileri potansiyel risk unsuru olarak görme eğilimindedirler. Onlara göre, öğrenciler sürekli dersten kaytarmaya çalışan, tembellik yapmak için bahane arayan, söz dinlemeyen, asi karakterlerdir ve ceza ile kontrol altına alınmadıkları takdirde sorun çıkarmaları kaçınılmazdır. Bu yaklaşım, öğreticiyi öğrencinin karşısında konumlandırır ve sürekli bir güç savaşının var olmasına neden olur. Öğretici, ipleri bir an elinden bıraksa otoritesinin zedeleneyeceğini; öğrenci ise içinde bulunduğu yaş döneminin getirisi olarak, öğreticinin sözünü dinlediği takdirde ona karşı yenilmiş olacağını düşünür. Halbuki özellikle hafızlık gibi uzun ve meşakkatli bir eğitim sürecinde öğreticinin de öğrencinin de ihtiyacı olan şey empati, sevgi, saygı ve anlayıştır. Bu konularda ilk adımı atması gereken kişi ise her zaman yetişkin olmalıdır. Unutmamak gerekir ki dünyadaki en uzak mesafe birbirlerini anlamayan iki kalp arasındaki mesafedir.

Öğreticiler, tercih ettikleri sınıf yönetim modeliyle kendi kalpleri ile öğrencilerin kalpleri arasındaki mesafeyi artırmadıklarından emin olmalılardır.

Sınıf yönetiminde dikkat edilmesi gereken bir diğer unsur, önleyici modelin ne sıklıkla kullanıldığıdır. Önleyici modelde gelecekte meydana gelebilecek istenmeyen davranışın öngörülmesi ve gerekli önlemlerin alınmasına dayanan bir anlayış vardır. Bu model etkili bir sınıf yönetim modeli olmakla beraber, bazı riskleri de vardır:

- Örneğin; öğreticinin, problem ortaya çıkmadan önce almış olduğu abartılı, uç önlemler öğrencileri yorabilir, onlara mantıksız geldiği için öğretmenleri ile aralarını açabilir. Bu tıpkı testi ile su alması için gönderdiği çocuğa suya gitmeden tokat atan Nasrettin Hoca hikâyesine benzer. Bu hikâyede, testi kırıldıktan sonra atılacak tokadın bir manası olmayacağı düşünüldüğü için, davranış gerçekleşmeden alınmış olan yanlış ve uç bir önlem vardır. Fakat özellikle ergenlik dönemindeki çocuklar uç ve abartılı önlemleri kabullenmekte zorluk çeker ve davranış ortaya çıkmadan alınan abartılı ve uç önlemler onlara mantıksız gelir. Yapmadıkları bir hata için maruz kaldıkları muamele hak edilmemiştir ve onların içlerimelerine sebep olur. Bu sebeple öğreticinin önleyicilik konusunda iyi bir hesap yapması önemlidir.
- Problemin ortaya çıkmasına müsaade etmeden önlem almak öğrencilerin problem çözme becerilerinin gelişmesine engel olabilir. Ayrıca öğrencilere sorunla/zorlukla karşılaşmanın korkunç bir şey olduğu mesajı verilmiş olunur. Bu da sorun yaşamaktan, mutsuz olmaktan, kendini kötü hissetmekten korkan öğrencilerin yetişmesine sebep olabilir.

Sınıf yönetiminde öğretmenlerin, eğitim süreci boyunca öğrencilerin hazırbulunuşluklarını, bireysel farklılıklarını ve içinde bulundukları gelişim döneminin özelliklerini göz önünde bu-

ludurarak sınıf ortamını ve eğitim sürecini düzenlemeyi esas alan gelişimsel modelden faydalanmaları önemlidir. Öğreticinin, öğrencilerinin yaşlarını ve bireysel farklılıklarını gözetmediği ve hepsinden aynı şeyleri beklediği sınıf ortamında kaos kaçınılmaz olacaktır. Bu sebeple, öğreticinin tüm öğrencilerinin gelişim dönemi özelliklerine hâkim olması; kuralları belirlerken ve ders planı hazırlarken bunları göz önünde bulundurması eğitim-öğretim ortamını iyileştirecek ve öğreticinin sınıf ortamına hâkim olmasına, öğrencileriyle sağlıklı bir iletişim kurmasına ve öğrencilerini olduğu gibi kabul edip gelişimlerini destekleyebilmesine yardımcı olacaktır.

EĞİTİM SÜRECİNDE ÖDÜL VE CEZA

Eğitim sürecinde ödül ve cezanın kullanımı öğreticiler arasında en çok fikir ayrılığının yaşandığı konulardan biridir. Bazı öğreticiler ceza ve ödül olmadan eğitim sürecinin yönetilemeyeceğini, bazıları ise bu yöntemlerin eğitimin kalitesini düşüreceğini düşünürler. Bu bölümde ödül ve cezanın kullanımı ile ilgili bilgilere yer verilecektir.

Ödül

“Eğitim sürecini ödül üzerine kurgulamayın!” demek “Öğrencilere olumlu geri dönütler vermeyin, onları küçük hediyeler ve sürprizlerle zaman zaman sevindirmeyin” anlamına gelmez. Burada kast edilen şey, ödüllerin özellikle ders başarısı gibi herhangi bir şey karşılığında veriliyor olmamasıdır. Öğreticilerin zaman zaman;

“Dersini vermek için ne kadar uğraştığını görebiliyorum, seni takdir ettim.”

“Hatalarını düzeltme konusunda ne kadar çaba harcadığını fark ediyorum.”

“Arkadaşların ile daha iyi bir ilişki kurmak için emek veriyorsun, tebrik ederim.”

gibi öğrencilerini taltif edecek ifadeler kullanmaları ya da onları sevindirecek minik sürprizler yapıp onlara hediyeler almaları, öğrencilerin motivasyonlarını arttıracak ve hem öğretici hem de kurs ile bağlarının güçlenmesine yardımcı olacaktır. Fakat eğitim sürecinde ödüller, genellikle doğru bir şekilde kullanılmaz. Aşağıdaki tabloda ödül kullanımındaki farklı yaklaşımlara dair örnekler yer almaktadır.

Şartsız Ödül (1. Yol)	Şartlı Ödül (2. Yol)
Bugün derse biraz ara verip hep birlikte bahçede bir dondurma yiyelim.	Derslerinizi <u>bu hafta düzenli olarak verirken</u> dondurma ısmarlarım.
Bir tiyatro oyununa bilet ayarladım, hafta sonu hep birlikte tiyatroya gidelim.	Tiyatro biletlerim var, <u>beni üzmez ve sorun çıkarmazsanız</u> sizi hafta sonu tiyatroya götürürüm.
İçimden sana bir kalem hediye etmek geçti.	<u>Şu dönüşü bir bitir</u> , benden sana kalem hediye.
Hafta sonu küçük bir kutlama yapıp biraz eğlenceli vakit geçirelim.	<u>Komisyonunda başarılı olursanız</u> hafta sonu küçük bir kutlama yapabiliriz.

Tabloda örnekleri verilen iki yaklaşım arasındaki farklar şunlardır:

- İlkinde verilen ödüller öğrencilerde minnet duygusu yaratır. İkincisinde ise “Zaten hak ettiğimiz bir şeyi elde ettik.” düşüncesi ödülü değersizleştirebilir.
- İlkinde öğrenci kıymet gördüğünü hisseder ve kıymet gördüğünü hisseden öğrencinin kalbine dokunmak her zaman daha kolaydır. İkincisinde ise öğrenci, ondan beklenen sorumlulukları yerine getirmede takdirde kıymet görmeyeceğine inanarak kendini değersiz hissedebilir.
- İlkinde öğrenci ders yapmak ya da doğru davranışlar sergilemek için herhangi bir dışsal motivasyona ihtiyaç duymazken, ikincisinde harekete geçmek için sürekli bir dış uyarana ihtiyaç duyabilir.

- İlkinde öğrenciler daha kolay tatmin ve mutlu olurken, ikincisinde ise ödülün miktarının/derecesinin sürekli artırılmasını bekleyebilir.

Şartlı ve şartsız ödüllerin her ikisi de zaman zaman eğitim sürecinde kullanılabilir. Özellikle ortaokul yaş grubundaki çocuklara şartlı ödüller daha fazla etki ederken, ergenlik dönemindeki lise grubu öğrencilerde ise şartlı ödüllerin öğretici ile çatışma/inatlaşma durumu yaratma ihtimali vardır.

Şartsız ödüllerin öğrenciler ile bağ kurma konusunda öğreticiye daha fazla yardımcı olacağı, şartlı ödüllerin olması gerekenden fazla kullanılmasının ise eğitim sürecini bir alışverişe dönüştürebileceği unutulmamalıdır. Bu sebeple, şartlı ödüllerin kullanılması sıklığına, kullanıldığı yaş grubuna ve kullanılış şekline dikkat edilmesi öğreticilerin faydasına olacaktır.

Ceza

Ceza, genelde ona karşı tek alternatifin müsamahakârlık olduğunu düşünen öğreticiler tarafından kullanılır. Bazı öğreticiler ceza vermedikleri takdirde öğrencilere laf anlatamayacaklarını ve otorite kuramayacaklarını düşünürler. Hâlbuki Taha suresi 44. ayette *“Ona yumuşak söz söyleyin, belki öğüt alır yahut korkar.”* buyrulmuştur. Yumuşak sözün ne derece etkili olabileceğinin en güzel örneği bu ayet-i kerimdir.

Öğrencilere ceza vermek onların yapmış oldukları hataların ya da yerine getirmedikleri sorumlulukların doğal sonuçlarıyla yüzleşmelerine engel olur. Yani ders vermeyen bir öğrenci derslerinden geri kalacak ve takip komisyonu tarafından uyarılacaktır. Ders çalışmayan bir öğrenci arkadaşları hafızlıklarını erkenden tamamlarken kendisinin hafızlık süreci uzayacaktır. Daha fazla tekrar yapan bir öğrencinin sınavı kazanma olasılığı daha fazla olacaktır. Dolayısıyla öğrencilerin yerine getirmedikleri sorumlulukların ya da yaptıkları hataların zaten doğal sonuçları vardır. Öğreticilerin sorumluluğu, onların bu doğal sonuçlarla yüzleş-

melerine fırsat vermek ve doğru dersler çıkarmalarına yardımcı olmaktadır.

Ceza, bu doğal sonuçlara ek olarak kullanılan ve öğrencilere kendilerini daha suçlu, daha utanmış ve daha kötü hissettiren yöntemlerdir. Eğitim sürecinde ihtiyaç duyulan temel şeyin **sevgi** ve **şefkat** olduğu ve öğrencilerin suçluluk, utanma gibi duygularla baş etme konusunda zorlandığı göz önünde bulundurulmalıdır. Öğrencilerin daha iyi davranmaları için önce kendilerini kötü hissetmelerini sağlamak gerekir yanlışından vazgeçilmelidir.

Ceza kullanımının dezavantajları;

- Ceza istenmeyen davranışı baskılar ancak ortadan kaldırmaz. Bu baskı, tıpkı bir yayın, kutunun içerisine sıkıştırılması ve kutunun kapağının kapatılmasına benzer. Herhangi bir sebeple kapak açıldığı takdirde, yayın maruz kaldığı baskıdan dolayı daha uzağa sıçrayacağı mutlaklır. Cezalandırılan öğrencinin ya maruz kaldığı baskının etkisi ile istenmeyen davranışlar sergileme ihtimali artacak ya da öğrenci bir dahakine uygun olmayan bir şey yaparken yalanlanmaması gerektiğini öğrenecektir.
- Ceza, öğrenciye doğru davranışın ne olduğunu öğretmez. Doğru olanı öğretmek için zaman, emek ve sabır gerekir. Ceza ise kısa ama yanlış yolu seçmektir.
- Ceza, kaygı seviyesini yükseltir. Kaygılı öğrencinin hem başarısının düşme hem de istenmeyen davranışlar sergileme ihtimali artar.
- Ceza, öğrencilerde “Bu hiç adil değil, artık öğreticime güvenemem!” düşüncesine bağlı olarak içerlemeye sebep olabilir. Öğreticisiyle güven bağı zedelenmiş bir öğrenci, hafızlık gibi uzun bir maratonda sağlıklı yol katetmekte zorlanacaktır.
- Ceza, öğrencilerde intikam duygusu oluşturabilir. Haksızlığa maruz kaldığını düşünen öğrenciler uygun olmayan

davranışlar sergileyerek öğreticiyi daha zor duruma sokabilir ya da yaşadıkları olumsuz hissi daha küçük yaş grubuna zarar vererek karşılama/intikamı küçük yaş grubundan alma girişiminde bulunabilirler.

- Ceza, öğrencilerde “Değer verilmiyor ve önemsenmiyorum. Neden öğreticinin söylediklerini yapayım ki!” düşüncesine bağlı olarak inatlaşmaya sebep olabilir.
- Ceza, öğrencilerde “Ben kötü bir insanım, değer görmeye layık değilim.” düşüncesine bağlı olarak öz saygının zedelenmesine sebep olabilir.

Cezanın sık kullanıldığı bir ortamda öğrenciler bütün zekâ ve enerjilerini cezaya tepki, cezadan kaçınma ya da manipülasyona ayıracaklarından, başarılı ve iyi insanlar olmaları için ihtiyaç duydukları algı ve yetenekleri geliştiremezler. Aynı zamanda kendilerini güvende hissetmedikleri için enerjilerini sürekli tetikte olmak ve kendilerini korumak için sarf ederler. Kötü haber şudur ki enerji tükenen bir şeydir, dolayısıyla ne tarafa kanalize edileceği iyi seçilmelidir.

EĞİTİM SÜRECİNDE DİSİPLİN

Disiplin konusu, günümüzde bu kavram ile ilgili yaşanan anlam kargaşalarını giderebilmek ve doğru anlaşılabilmesi için Klasik ve Pozitif Disiplin olmak üzere iki başlık altında incelenecektir. Aşağıdaki tabloda Klasik ve Pozitif Disiplin arasındaki farklar yer almaktadır.

KLASİK DİSİPLİN	POZİTİF DİSİPLİN	AÇIKLAMA
Korku ve ceza hâkimdir.	Etkili iletişim ve güvenli bir bağ hâkimdir.	Çocuğun/gencin var olan potansiyelini ortaya koyabilmesi ve kendini geliştirebilmesi için korku ve cezadan arındırılmış, etkili iletişimin hâkim olduğu bir ortam oluşturmak önemlidir.

Zorlama ve tehdit vardır.	Teşvik vardır.	Antoine de Saint Exupery “Bir gemi ya- parken insanlar size yardım etsin istiyorsa- nız onları zorlamayın, onların içinde engin denizlere açılma isteği uyandırın.” der. Bir çocuğun/gencin içinde iyi şeyler yapma- ya dair bir istek uyandırıldığı takdirde, zorlama ve tehdit olmaksızın yol katettiği gözlemlenecektir.
Dışsal kontrol vardır.	İçsel kontrol vardır.	Bir öğrencide içsel kontrolün oluşması doğru-yanlış ayrımını kendi başına yap- abilmesine ve sürekli dışarıdan bir uyarıcı tarafından desteklenmek zorunda kalma- masına yardımcı olacaktır.
Soruna odaklanılır.	Çözüme odaklanılır.	Soruna odaklanılan bir ortamda hatayı kimin yaptığı bulunmaya çalışılır. Bu or- tamda, öğrenciler üzerlerine sorumluluk almak istemez ve sürekli birbirlerini suç- larlar. Çözüm odaklı bir ortamda ise ki- min hata yaptığından ziyade çözümü için neler yapılması gerektiğine odaklanılır. Birin suçlanmasına yönelik bir yolun izlenmediği bu ortamda öğrenciler kork- madan ve kaygılanmadan yaptıkları şeyin sorumluluğunu üzerlerine alabilecektir.
Yöntem önemli olmaksızın sorunun ivedilikle ortadan kaldırılma-ya çalışılır.	Sorunun sebe- bi tespit edile- rek öğrenciyle beraber kalıcı çözümler bul- maya odakla- nılır.	Sorunların hızlıca ortadan kaldırılmaya çalışılması, tıpkı evdeki tozların halı al- tına süpürülmesine benzer. Toz halının altında görünmez ama oradadır ve ortaya çıkma fırsat arar. Bu sebeple, gelenek- sel disiplinde sorunların tekrar etme ihti- mali yüksektir.
Çatışma vardır.	Uyum vardır.	Çatışmanın olduğu ortamda öğrenci ken- dini bulunduğu ortama ait hissetmez ve öğreticisi ile sürekli bir güç yarışı hâlin- dedir. Bu da çatışma ortamını besler.

Yıkıcı eleştirisi vardır.	Yol gösterme vardır.	Yıkıcı eleştirinin olduğu ortamda öğrencinin öz saygısı zedelenir. Kendine saygı duymayan öğrencilerin hem başarıları hem kişisel gelişimleri sekteye uğrayacaktır.
Sonuç önemsenir.	Süreç önemlidir.	Sonuca odaklanılan ortamlarda öğrencinin kaygı seviyesi yüksek olur. Sürecin değerlendirildiği ortamlarda ise öğrenci, gelişim seyrini takip edebilir ve motivasyonunu arttıracak geri dönüşler alabilir.
“Öğren-ciye galip gelmek” vardır.	“Öğrenciyi kazanmak” vardır.	Öğrencinin karşısında değil de ihtiyaç duyduğunda yanında ve arkasında olmak onu kazanmaya yardımcı olacaktır.
Öğretici merkezlidir.	Öğrenci merkezlidir.	Öğretici merkezli ortamlarda öğrenci nesne konumunda ve değersiz hissedebilir.
Kısa vadede kalıcı olmayan sonuçları vardır.	Uzun vadede kalıcı sonuçları vardır.	Hafızlık eğitiminin amacı, öğrencilerin kursta bulundukları süreç içerisinde sorun çıkarmamalarını sağlamak değil, onları her yönden hayata hazırlamaktır. Bu sebeple emek, zaman ve çaba gerektiren ama uzun vadede kalıcı sonuçları olan yöntemler kullanmak önem arz eder.

İki disiplin türü arasındaki farklar göz önünde bulundurulduğunda; klasik disiplinin genelde ceza ile eş tutulan ve baskı ya da yönetimi ele geçirmek olarak tanımlanan bir olgu olduğu ve gücü tek bir elde toplamak, hizaya çekmek, ayar vermek, duyguları bastırmak ve herkesi tek tipleştirmek gibi amaçlara hizmet ettiği görülmektedir. Herkesin tek tipleştirildiği, kimsenin söz ve itiraz hakkının olmadığı, öğrencilerin kendilerini ifade edemedikleri, sadece verilen direktifleri koşulsuz, şartsız ve itiraz etmeden yerine getirmelerinin beklendiği bir ortamda düzeni sağlamak ve orayı yönetmek elbette kolaydır. Fakat bir eğitimcinin görevi birbirlerinden farklı renklerde olan öğrencilerinin bu renklerini

korumak ve onlara kendilerini geliştirebilecekleri bir ortam sunmaktır.

Buna karşılık pozitif disiplin; öğrencilerin sorumluluk sahibi vatandaşlar olmalarına ve problemlerini çözmelerine yardımcı olan bir yönetim tekniğidir. Öğrencilerin toplumsal kuralları öğrenirken kendileri hakkında iyi şeyler hissetmelerine de olanak sağlar. Pozitif disiplinde çaba, emek ve sabır üçlüsü hâkimdir. Dolayısı ile çatışma, kalp kırma, karşıdakine kendini kötü hissettirme gibi olumsuz durumlara mahal verilmeden etkin kurallarla sakin bir şekilde kalıcı bir otorite kurulur ve istenmeyen davranışların önüne geçmek kolaylaşır.

Pozitif disiplinin en temel noktası etkin kurallardır. Etkin kurallar belirlenmediyse sınıf içerisinde problem yaşanma ihtimali artacaktır. Kurallar, öğrencilerden beklentileri ve öğrencilerin sınıfta nasıl davranmaları gerektiğini tespit eder; çizdiği sınırlar ile tüm öğrenciler için güvenli bir ortam sağlar ve öğrencileri özgürleştirir. Öğreticinin sınıf içerisinde neleri kabul edip etmeyeceğini bilen öğrenci, davranışları konusunda daha özgür olacaktır. Etkin kuralların olduğu ortamda istenmeyen davranışların gözlenme ihtimali azalır.

Kurallar konulurken dikkat edilmesi gereken bazı hususlar aşağıda sıralanmıştır:

1. Kurallar amaca uygun olmalı.
2. Öğrencilerin gelişim dönemine uygun olmalı.
3. Öğrencilerden beklentiler gerçekçi olmalı.
4. Az sayıda olmalı.
5. Davranışa yönelik olmalı.
6. Gerektiğinde değiştirilebilmeli.
7. Kursun kuralları ile sınıfın kuralları çatışmamalı.

8. Sınıftaki öğrenciler ile iş birliği yapılarak hazırlanmalıdır. Çünkü öğrenciler konulmasına katkı sağladıkları kurallara uyma konusunda daha istekli olurlar.

Sınıf içerisinde yukarıdaki maddeler dikkate alınarak kurallar belirlenmiş olmasına rağmen yine de sınıfta bazı istenmeyen davranışlar sergilenebilir. Bu durumda;

1. İstenmeyen davranışın sebebi tespit edilmeli.
2. İstenmeyen davranış karşısında soğukkanlı ve profesyonel bir duruş sergilenmeli ve yanlış davranış öğrencinin kişiliğinden bağımsız olarak değerlendirilmeli. (“Sen kötüsün!” **değil**, “Bu davranışın kötü.”)
3. Kitapçığın bu bölümünde yer verilen “İstenmeyen Davranışlarla Baş Etmede Etkili Unsurlar” bölümünde yazılanlara dikkat edildiğinden emin olunmalı.
4. Öğrenci ile istişare edilerek istenmeyen davranışı ortadan kaldıracak alternatifli çözümler belirlenmeli.
5. Çözüm önerileri için öğrenciye ve gerektiği takdirde öğrenci dışındaki diğer kişilere de (öğretici-diğer öğrenciler-aile vb.) düşen sorumluluklar tespit edilmeli.
6. Sorumlulukların yerine getirilmesi için öğrenci/öğrenciler teşvik edilmeli.
7. Çözüm aşamasında aksaklıklar olabileceği, istenmeyen davranışın bir süre daha gözlenme ihtimalinin olacağı göz önünde bulundurulmalı.
8. Alternatifli çözüm yöntemleri denenmesine rağmen problem ortadan kalkmadığı takdirde ilk maddeden itibaren herhangi bir aşamada aksama olmadığından emin olunmalı.
9. Gerektiği takdirde istenmeyen davranışla ilgili bir uzman desteğine başvurulmalıdır.

İstenmeyen davranışların sebepleri:

Öğrenciler;

- Kendilerini tehdit altında hissettiklerinde,
- İhtiyaçları (fiziksel-psikolojik) karşılanmadığında,
- Dışlandıklarını, değersiz olduklarını ve sevilmediklerini hissettiklerinde,
- Bulundukları ortamda kendilerini fiziksel ve duygusal anlamda güvende hissetmediklerinde,
- Öğreticileri tarafından anlaşılmadıklarını hissettiklerinde,
- Kendilerini yetersiz hissettiklerinde, (Öğrenciler başkalarıyla karşılaştırıldıklarında ve onlardan yaşlarına ve becerilerine uygun olmayan hedefler beklendiğinde kendilerini yetersiz hissedebilirler.)
- Sıkıldıklarında, (Sürekli ders ile meşgul oldukları için kendilerine vakit ayıracak fırsat bulamadıklarında)
- Duygusal güçlükler yaşadıklarında, (Kendileri-aileleri-arkadaşları ya da öğretmenleri ile ilgili)
- Herkes için eşit ve uygun bir eğitim-öğretim ortamı oluşturulmadığında

istenmeyen davranışlar sergileyebilirler.

İstenmeyen Davranışlarla Baş Etmede Etkili Unsurlar:

1. **Gelişim dönemi özelliklerine hâkim olma:** Belirli yaş gruplarında bazı davranışların bir süre gözlemlenmesi normal kabul edilir. Öğreticinin muhatap olduğu öğrenci grubunun gelişim dönemi özelliklerine hâkim olması, gözlemlendiği davranışların normal olup olmadığını tespit etmesine yardımcı olacaktır.

2. **Koşulsuz sevgi ve sevgiyi ifade etme:** Yaşanan çoğu sorunun temelinde sevgisizlik vardır. İnsanlar, sevgisizlik ile nasıl baş edeceklerini bilemezler. Bu sebeple, öğrencilere sergiledikleri istenmeyen davranışların kişiliklerinden bağımsız olduğunu ve ne olursa olsun koşulsuz bir şekilde sevilleceklerini hissettirmek ve bunu zaman zaman dile getirmek çok kıymetlidir. Çünkü sevgi, bir insanda olumlu anlamda değişme isteği uyandıran sihirli bir güçtür.
3. **Tutarlılık:** İstenmeyen davranışlar, ancak kararlı bir duruş karşısında söner. Öğrencilerin bir davranışı öğretici tarafından bir gün tepkiyle karşılanıyor, diğer gün ise görmezden geliniyorsa bu durum davranışı pekiştirir ve görülme sıklığını artırır.
4. **İletişime açık olma:** İstenmeyen davranışlar çoğu zaman öğrencilerin kendilerini doğru bir şekilde ifade etmeyi bilmemelerinden dolayı ortaya çıkar. Bu davranışlar bir açıdan çocuğun/gençin, “Bir şeye ait olduğumu veya önemli olduğumu hissetmiyorum ve bunları nasıl elde edeceğimi de bilmiyorum.” deme şeklindedir. Hâl böyle iken, öğreticinin öğrencisi ile iletişimini koparması/küsmesi, onu görmezden gelmesi/muhatap almaması sakıncalıdır. Bu sebeple öğrenciler, saygı çerçevesini korudukları takdirde her şeyi dile getirebilecekleri konusunda cesaretlendirilmeli ve kendilerini ifade ettiklerinde duyulacaklarına, dikkate alınacaklarına dair onlara güven verilmelidir.
5. **Çocukların/gençlerin iyi oluşunu destekleme:** Çocuklar/gençler kendilerini iyi hissettiklerinde ve kendilerine saygı duyduklarında olumlu davranışlar sergileme ihtimalleri artar. Bu sebeple, öğrencilerin kendilerini iyi hissedecekleri ve öz saygılarını destekleyecek etkinliklere ağırlık verilmelidir.
6. **Güven bağı:** Öğrencilerin, onları seven, önemseyen, kabul eden ve onlara saygı duyan öğretmenler ile güven bağı kur-

maları daha kolay olacaktır. İnsanlar güven bağı kurdukları kişilerin sözlerine, önerilerine, öğütlerine ve uyarılarına daha açık olurlar. Tabiri caizse kalpten kalbe kurulan güven bağı söylenenlerin tesirini artırır.

BÖLÜM II

ERGENLİK DÖNEMİ-ERGENLİKTE DEĞİŞİM VE GELİŞİM

Recep Serdar DEMİRCİ

“Gençliği anlamak geleceği inşa etmektir.”

Ergenlik dönemi; biyolojik, psikolojik, zihinsel ve sosyal açıdan gelişme ve olgunlaşmanın olduğu çocukluktan erişkinliğe geçiş dönemidir. Dünya Sağlık Örgütü, 10-19 yaş arasını ergenlik dönemi olarak tanımlamıştır. Bu yaşlar çeşitli değişkenlere göre farklılık gösterebilir. Örneğin; kızlar erkeklere oranla ergenlik dönemine daha önce girerler. Bu gayet normal ve gelişimsel bir farklılıktır.

Milattan önceleri dâhil olmak üzere dönemin önde gelen bazı filozoflarının gençlere dair söylemlerine bakılacak olursak gençlerin; “umursamaz, duyarsız, boş vermiş, saygısız ve kural tanımaz” olarak tanımlandıkları görülür. Günümüze bakıldığında, gençlerle ilgili bakış açısının bu görüşlerle benzerlikler içerdiğini söylemek ne yazık ki yanlış olmayacaktır. Bu bakış açısı, ergenlerin kendilerini tanımlamalarının, potansiyellerini fark edip ortaya koymalarının, kendilerine ve başkalarına faydalı olmalarının önünde büyük bir engeldir. Dolayısıyla gençlerin hayatında önemli bir yeri olan öğretmenlerin kendilerine şunu sormaları önemlidir. “Gençlere bu tarz eleştirel ve onları etiketleyen bakış açısı ile mi yaklaşılmalı, yoksa onları anlayan ve geleceği inşa eden bir yol mu açılmalı?”

Ergenlik dönemine giren gençler, yaşlarından doğan muazzam bir enerjiye sahiplerdir. Bedensel ve ruhsal yapıları değişir, kendilerine bir kimlik oluşturmak zorundadırlar ve hayata dair bir anlam inşa edip dünyadaki yollarını bulmaya çalışırlar. Tüm bunlar onların üzerinde çok fazla baskı oluşturur ve gençler kendilerini duygusal olarak zorlu bir dönemin içerisinde bulurlar. Gençlerin bu arayışlarının ve sahip oldukları muazzam enerjinin görmezden gelinmesi, bir akarsuya set çekmeye benzer. Bilinmelidir ki su bir şekilde akıp yolunu bulacaktır. Bu nedenle suyun akışını engellemek ve onu baskılamak yerine ona kendine has bir şekilde akabilmesi için yön vermek, yeni kanallar açmak gerekir. Tıpkı akarsu örneğinde olduğu gibi, ergenin kendini var etme sürecini baskılamamak, mutlu bir yetişkinliğe adım atmasına rehberlik etmek, ergenin neler yaşadığını, nelere ihtiyaç duyduğunu anlamak gerekir.

Kısacası sağlıklı bir şekilde inşa edilmesi gereken ergenlik dönemi, hem gençler hem de yetişkinler için bazı zorluklarla mücadele edilmesi gereken bir yolculuktur. Bu yolculukta gençlere eşlik eden kişilerden biri olan öğreticiler, onların gelişimsel ihtiyaçlarını karşılayarak güvenli bir ortam oluşturmali ve onlara birer liman olmalıdırlar. Bunu ergenin saygınlığını, öz değerini besleyerek; onun duygusal ihtiyaçlarını gözden kaçırmayarak; onunla hiçbir şekilde iletişimi kesmeyerek yapmak önemlidir.

Bu dönemdeki gençlerin hem köklere hem de kanatlara ihtiyaçları vardır. Köklere ihtiyaçları vardır; çünkü henüz kendi ihtiyaçlarını tamamen yerine getirememekte, bir yetişkin kadar iyi plan yapamamakta, diğer yandan ise bir yere ait olmaya ihtiyaç duymaktadırlar. Kanatlara ihtiyaçları vardır; çünkü merak, heyecan ve enerjileri olduğu için özgür olmak, keşif yapmak isterler. Ergenlik dönemi özelliklerini gözden kaçırarak bazı öğreticiler gençlere, “Madem büyüdün, her şeyi biliyor ve bizi beğenmiyorsun, o zaman hayatta kendi başına mücadele et bakalım.” yaklaşımında bulunabilirler. Bu ifade köke zarar veren, kanatları kıran bir yaklaşımdır. Ergenlik dönemindeki gençler her ne ka-

dar başına buyruk, asi ve bencil görünseler de aslında vermeye çalıştıkları mesaj şudur: “İçimde her şeyi yapabilecek gibi bir güç hissediyorum. Asiliğim ve başıma buyrukluğum bu yüzden ama yine de yetişkin olarak senin desteğine ihtiyaç duyuyorum. Bana güvenli bir liman ol, ihtiyaç duyduğumda yanımda bulun ve kendimi tanıyıp geliştirmeme fırsat ver. Bu sayede ben de enerjimi ve merakımı verimli şekilde, doğru alanlara kanalize edebileyim.”

Ergenlik döneminde birden fazla gelişim alanında aynı anda değişimler yaşanır.

1. Bilişsel (Zihinsel) Gelişim

İnsan beyninin ön tarafı düşünme, karar verme, irade gibi üst düzey becerilerin yürütüldüğü kısımdır ve bu kısım 20’li yaşların ortalarına kadar gelişimini sürdürür. Beynin bu bölümünün gelişiminin hâlihazırda devam ediyor olması ergenlik dönemindeki gençlerde risk alma, detaylı plan yapmadan ani kararlar verme, yanlış tercihlerde bulunma, yapılan hatada ısrarcı olma gibi davranışlara yol açabilir. Ergenin bu davranışlarına karşı aşırı tepki vermek ise açken yemek yiyen kişiye kızmak gibidir. Çünkü bu durumlar, beynin duygu ve haz merkezinin, düşünce ve kontrol merkezinden daha önce gelişmesinin bir sonucudur. Ergenlerdeki bilişsel gelişimin diğer getirileri şu şekilde sıralanabilir:

a) Soyut düşünme becerisi: 12-13 yaş itibarıyla birey artık soyut kavramları düşünebilir. Soyut düşünebilme becerisiyle beraber gençler hayatın anlamını ve varoluş amaçlarını sorgulamaya başlarlar. Bu durum beraberinde, inanç ve iman esaslarına dair merak ve sorgulamaları getirir. Dolayısıyla fazlaca sorular soran, sorgulayan gençlerle karşılaşmak normaldir. Ergenin soracağı tüm sorulara alacağı cevaplar, onun kendine nasıl bir yol çizeceği ve yetişkinlik döneminde nasıl birine dönüşeceği üzerinde büyük etkiye sahiptir. Bu nedenle öğreticilerin gençlerin sorularına “doğru, açık, net” cevaplar vermeleri, sordukları sorular ve sorgulamaları yüzünden onlara kendilerini suçlu hissettirmeme-

leri, sorularıyla dalga geçmeden, küçümsemekten ilgilenmeleri ve ciddiye alarak yanıtlamaları, bilmedikleri sorular karşısında ise beraber öğrenmeyi teklif etmeleri önem arz eder.

b) İç görü/farkındalık: Bu dönemde ergenin kendini anlama-ya, kendi iç dünyasına yönelmeye ve bu sayede kendini inceleme/düzenleme becerisini geliştirmeye ihtiyacı vardır. Bu ihtiyacı karşılandığında ergenin farkındalık düzeyi artacaktır. Öğreticilerin sürekli eleştirel bir tutumda olmaları, gençlerin içgörü kazanmalarına engel olurken; yargılayıcı ve eleştirel bir insan olmalarına sebep olabilir. Bu sebeple, ergenlere kendilerini tanımlarına yardımcı olacak fırsatlar sunmak, onlara bunun için zaman ve imkân tanımak, ders yoğunluğu gibi sebeplerle bu beceriyi kazanmalarına engel olmamak önem arz eder.

c) Ergen benmerkezciliği: Ergen, kendi düşünce ve söylemlerinin en doğru olduğunu düşünerek aksi görüşlere tahammül edemeyebilir. Böyle durumlarda öğreticilerin, “Birbirimizden farklı düşünmemiz gayet normal. Farklı düşünceler, farklı bakış açıları kazanmaya yardımcı olur. Birbirimizin düşüncelerine saygı duyarak bu konu üzerinde tekrar düşünebiliriz.” mesajını vererek, güç savaşına girmeden süreci yönetmeleri önemlidir.

Genç, ergen benmerkezciliğinin etkisiyle herkesin kendisiyle uğraştığını, onu takip ettiğini, izlediğini ve onun davranışlarına dikkat ettiğini düşünebilir; kendini sürekli sahnede olan bir oyuncu gibi hissedebilir; diğer insanların kendisiyle ilgili (özellikle fiziki özellikleriyle) düşüncelerine aşırı önem verebilir. Bu durumda öğreticiler, onlara “aslında o kadar da önemli olmadıkları” mesajını vermekten kaçınmalı ve onlara kendilerini değerli hissedebilecekleri bir yaklaşım sergilemelidir. Bunu yaparken ergene, kendisi kadar diğer insanların da önemli ve değerli olduğu mesajı da verilmelidir.

d) Dürtüsellik: Ergenler, “Benim gücüm her şeye yeter, en iyisini ben bilirim, kimseye ihtiyacım yok, bana bir şey olmaz” düşüncesiyle içinde bulundukları durumu etrafıca değerlendir-

meden, sonucunu detaylıca düşünmeden harekete geçebilirler. Öğreticilerin bu durumda soğukkanlı olmaları, gerekirse kural ve sınırları uygun bir şekilde tekrar hatırlatarak gençlere güvenli bir alan oluşturmaya çalışmaları, ergenin sorun çözme becerisini desteklemeleri, harekete geçmeden önce plan yapma ve istişare etme becerisi kazandıracak etkinliklere yer vermeleri gerekir. Ayrıca öğrencilerin, aşağılayıcı ve suçlayıcı bir dil kullanmadan, ceza ile gençlere kendilerini değersiz hissettirmeden onlara alternatifler sunmaları, önerileri ile onlara sakince yeni kapılar aralamaları, gençlerin düşüncelerinin saçma olduğunu düşünseler dahi onları dinleyen ve onlara fikir danışan bir rehber konumunda olmaları önem arz eder.

2. Ahlaki Gelişim

İnsanların doğru ve yanlış ilişkili yargıları yaşa göre değişir. Çünkü ahlak gelişimi, zihinsel gelişimle eş zamanlı ilerler. Çocukluk döneminde sadece ödül almak ve cezadan kaçmak için mantığını anlamadan istenilen davranışı yapma hâli görülürken, ergenlik dönemiyle bu durum geride kalır. Artık soyut düşünme becerisini yavaş yavaş kazanmaya başlayan ergen, davranışın arkasındaki niyeti fark edebilir, kuralların hangi amaçla konulduğunu anlamaya başlar, ikna olmadığı kuralların karşısında durur, yetişkin otoritesine bağlılık azalır ve sorgulamalar başlar. Ergen, yavaş yavaş toplumsal değerlerin ve ahlaki kavramların farkına varır. Hâliyle ahlak gelişimi ergenlik öncesi temellenir, ergenlik itibarıyla da bilinçli hâle gelmeye başlar denebilir. Ergen, olaylara başkalarının bakış açısıyla bakabilir, kendini diğer insanların yerine koyabilir, onların beklentilerine uygun davranabilir ve iyi niyetle kişilere yardım etmeye çalışabilir.

Ahlaki gelişimde model alma kavramı önemlidir. Çünkü istenilen davranışlar, görerek daha iyi öğrenilir ve tesiri daha yüksektir. Güzel ve ideal olanın peygamber yaşantısından modellenerek öğrenilmesi de bununla ilişkilidir. Bu sebeple öğrencilerin kendilerine, “Acaba kendi hayatımda hangi değerleri yaşıyorum?”,

“Öğrencilerime kazandırmayı amaçladığım şeyleri kendim uyguluyor muyum?” sorularını sormaları önemlidir. Örneğin, kurs ortamında diğer öğretmenler veya çalışanlarla kūs olan bir öğreticinin arkadaşlık ilişkileri adına öğrencilerine yapacağı konuşmanın inandırıcılığı azalacak, öğrencilerin zihninde tutarsızlık oluşacaktır. Öğrencilerin ahlaki gelişimlerini desteklemek isteyen bir öğretici, inanırsa inandırabileceğini, yaşarsa yaşatabileceğini, örnek model oluşturabilirse sağlıklı modellemeler sunabileceğini bilmelidir.

Ahlaki gelişimde, öğrencilerle geçirilen zamanın, yapılan paylaşımların yeri oldukça önemlidir. Lakin uzun uzadıya nasihat vererek, monoton söz ve davranışlarla ilerleyen bir sürecin, öğrenciler üzerinde istendiği kadar etkili olmayacağı ve dikkat süresini kısaltabileceği unutulmamalıdır. Bu nedenle bu tarz paylaşımlar yapılacağı zamanlarda öğrencilerin de fikirlerinin alınması ve sürece aktif olarak katılımlarının sağlanması gerekir.

Zaman zaman öğrencilere anlatılan hikâyeler, kıssalar, izletilen filmler, okunan kitaplar veya günlük hayatta geçen bazı olaylar üzerine, “Burada bu davranış acaba neden yapılmış olabilir?”, “Sen olsan nasıl davranırdın?”, “Burada yanlış olan davranış ne olabilir?” sorularıyla öğrenciler sürecin içine katılarak onların, ahlaki kavramları içselleştirmeleri kolaylaştırılabilir.

3. Fiziksel Gelişim

Ergenlik döneminin başlangıcı “erinlik” olarak adlandırılır. Erinlik dönemi, kızlarda ortalama 10,5 erkeklerde ise 12 yaşlarında görülür. Erinlik bir nevi ön ergenliktir. Bu döneminin başlaması, dolaylı üreme sistemiyle ilgili olan özelliklerin ortaya çıkmasıyla anlaşılır. Her iki cinste de vücutta tüylenme, kılınma; erkeklerde ses kalınlaşması, kasların gelişimi; kızlarda yağlanma ve vücut hatlarında değişimler görülür. İlerleyen dönemlerde ise iç salgı sisteminde bazı değişimler kendini gösterir. Kızlarda östrojen, erkeklerde testosteron hormonunun yoğun salgılanmasıy-

la, doğrudan doğruya üreme sistemiyle ilgili kısımda gelişmeler olur.

Ergenlik döneminde boy, kas ve iskelet gelişimi aniden hızlanır. Ergenliğin başlangıcının en belirgin habercisi, hızlı boy uzamasıdır. Birey bu dönemde âdeta büyüme atılımı yaşar. Bu dönem içerisindeki en fazla fiziksel değişim, ergenliğin ilk dönemleri olan 11-15 yaşlarında kendini gösterir. Bedende yaşanan aşırı ve hızlı değişimler ergenin sakarlıklar yaşamasına sebep olabilir. Bu durum normaldir, anlayışla karşılanmalıdır. Bu süre zarfında ergenin kırıp döktüğü olası durumlara karşı rencide edici ifadelerden kaçınıp, ona davranışının sorumluluğunu alabilmesi için destekleyici olunmalıdır. Örneğin, “Yine mi kırdın, beceriksiz, aferin senden de bu beklenirdi.” yerine “Bazı sakarlıklar yaşaman normal, bir dahakine daha dikkatli olacağına inanıyorum, olan oldu bu durumu nasıl telafi edebilirsin?” gibi anlayışlı, destekleyici, sorumluluk almaya fırsat veren bir dil kullanılmalıdır. Yaşanacak olan bu sakarlıkların, ergenliğin sonlarına doğru, vücut organlarının dengeye ulaşmasıyla beraber azalacağı unutulmamalıdır.

Ergenlik döneminde yaşanan fiziksel değişimler, ergenlerin ayna karşısında fazla kalmaları ve dış görünüşlerine fazla önem vermeleri gibi sonuçlara sebep olabilir. Bu algı kızlarda erkeklere oranla daha fazladır. Öğreticiler, ergenin bedenine odaklanmasını anlayışla karşılamalı, olumsuz yorumlarda bulunmamalı, öğrencilerin kendi aralarında takacakları lakaplara ve dış görünüşlerine dair alaylı tavırlara engel olmalıdır. Bu durum ergenin bedeniyle barışık ve bedenini seven bir şekilde yetişkinliğe adım atmasına katkı sağlayacaktır.

Ergenlik döneminde yaşanan geç veya erken olgunlaşma hâli, kızlar ve erkekleri farklı şekilde etkiler. Erken olgunlaşan erkek ergen; çevre ve akranlarınca daha fazla ilgi görüp, kolay benimsenir. Daha erken bağımsızlaşıp, akranları gözünde lider vasfı kazanabilir. Daha öz güvenli, dışa dönük, girişken, popüler, sosyal

olabilir. Geç olgunlaşan erkek ergen ise çevresi tarafından hâlâ çocuk olarak değerlendirildiği için öz güveni zedelenebilir ve olumsuz bir benlik geliştirebilir.

Erken olgunlaşan kız ergen, vücudundaki belirgin değişimler sebebi ile utangaç, öz güveni düşük, çekingen ve içe dönük olabilir. Vücudundaki değişiklikleri saklama eğilimine girebilir ve bu sebeple sosyal ortamlardan kaçınabilir. Geç olgunlaşan kız ergen; öz güveni yüksek, girişimci, dışa dönük ve cinsel konulara uzak, eğitim faaliyetleriyle de daha ilgili olabilir.

Ergenlik döneminde gençlerin cinselliğe dair meraklarının artması normaldir. Öğrenciler bu dönemden itibaren dikkatlerini ve ilgilerini karşı cins ilişkilere yönlendirebilirler. Bu durum olağan karşılanmalı, öğrencilere uygun yöntemlerle ve yumuşak bir dil kullanılarak sınırlarını nasıl koruyabilecekleri anlatılmalıdır. Ayrıca cinselliğe dair soru ve merakları kötü, pis, ayıp, günah şeklinde yaklaşmadan, gerektiği kadarıyla, doğru bilgilerle, kısa ve net bir şekilde cevaplandırılmalıdır. Öğrencilerin bu olağan enerji ve meraklarının ilgi ve yetenekleri doğrultusunda spor ve çeşitli sosyal uğraş alanlarına yönlendirilmesi sağlıklı bir gelişimi destekleyecektir. Cinsel konularla ilgili merak ve arayış gencin günlük yaşam akışını ve sosyal ilişkilerini olumsuz etkilemeye başladıysa genç bir uzmandan yardım alması için teşvik edilmelidir.

Yukarıda sıralanmış olan bu fiziksel ve hormonal değişimler öğrencileri korkutup, kaygılandırabilir. Öğrenciler, kendilerinde bir bozukluk ya da hastalık olduğunu düşünebilir ve kendilerini suçlayarak sosyal hayattan soyutlanabilirler. Buna engel olmanın temel yolu öğrencilere yapılacak doğru ve yeterli bir bilgilendirme. Bu süreçte öğreticilerin, öğrencilerini ergenlik döneminde nelerin beklediğini bilmeleri ve bu değişimlerin nedenlerini ihtiyaç duyduklarında öğrencilerine anlatmaları, yaşanabilecek belirsizlik duygusunu azaltacak, bu sayede öğrencilerdeki kaygı ve korku duyguları da ortadan kalkacaktır.

4. Duygusal Gelişim

“İç dünyasını anladığımız kişinin davranışlarını da anlayabiliriz.”

Ergenliğin başları olan 11-14 yaşları arasında bedensel değişimler ön plandayken, ortaları olan 15-18 yaşları arasında duygusal değişimler ön plana çıkmaya başlar. Zamanla bedensel gerilimler azalır, bedene uyum artar; duygusal değişimler, gelgitler ve artan duygusal yoğunluk hâli ön plana çıkar.

Ergenlik dönemindeki bu duygu değişimleri ani ve yoğun olarak yaşanabilmektedir. Örneğin, öğrenci olumsuz bir duygudayken bir anda olumlu bir duyguya geçiş yapabilir. Bu duygusal geçişler yetişkinler tarafından tutarsızlık olarak algılansa da ergenlik döneminde bunların yaşanması normaldir. Ergenin tutarsız olarak nitelendirilmesi onun “anlaşılamıyorum” duygusunu yaşamasına ve kendisini anormal hissetmesine neden olabileceğinden dikkatli olunmalıdır.

Duygularda yaşanan değişim ve yoğunluk hâlinin sağlıklı yönetilebilmesi için öğrencilere duygularını ifade edebilecekleri imkân ve ortam sağlanmalı ve duyguları eleştirilip küçümsenmemelidir. Öğrencilerin özel yaşantılarının topluluk içerisinde ele alınmamasına özen gösterilmeli, onların kendi sosyal çevreleri içerisinde arkadaşlarının gözünde değeri olan ayrı bir birey oldukları hatırlanmalıdır. Bu zamanlarda öğrencilerin duygu ve düşüncelerini sindirebilmeleri için yalnız kalmaya ihtiyaç duyabilecekleri unutulmamalıdır. Bunun için onlara alan açılmalı, aynı zamanda duyguları tanıma, düzenleme ve ifade etme konularında da destekleyici etkinliklere yer verilmelidir. Unutulmamalıdır ki duygusal gelişimleri desteklenen öğrencilerin ders başarılarının artma ihtimali daha yüksek olacaktır.

Ergenlik dönemindeki öğrenciler için önemli olan bazı duygusal ihtiyaçlar;

a) Güvende olma ihtiyacı: Öğrenci fiziksel ve duygusal açıdan güvende olmak isteyecektir. Güvende hissetmeme tedirginlik ve korku yaratacak, bu da öğrencilerin kurs ortamına uyumunu zorlaştıracaktır. Öğreticilerin tutarlı olmaları, kurs ortamını öğrencilerin kendilerini güvende hissedebilecekleri şekilde düzenlemeleri ve öğrencilere ihtiyaç duydukları takdirde yanlarında olacakları mesajı vermeleri oldukça önemlidir.

b) Sevgi ihtiyacı: Yakınlık, ilgi ve bağlılık hissedebilme hâlidir. Öğrencinin ailesi, öğreticisi ve arkadaşlarından “Sevilmeye değer bir bireyim.” mesajını alması önem arz eder. Bu sebeple, öğreticilerin yeri geldiğinde velileri, çocuklarının bu ihtiyacına dair bilgilendirmeleri ve öğrencilerin kendi aralarında sevgi temelli bir iletişim kurmalarını desteklemeleri gerekir.

c) Kabul edilme ve saygı ihtiyacı: Başkası tarafından olduğu gibi kabul edilme, herhangi bir şart ve koşula bağlamaksızın, kişinin bir birey olarak varlığının kabul edilmesi hâlidir. Bulunduğu ortam ve ilişkide kabul edildiğini hisseden öğrenci, “varım ve değerliyim” duygusunu yaşar.

d) Öz güven ihtiyacı: Öz güven, kişinin kendi değerine dair olan değerlendirmesidir. Bu duygu, öğrencinin kendisini değerli, başarılı, işe yarar hissetmesi ile ilişkilidir. Bu nedenle öğrencilerin olumlu yanlarının görülüp bunlara dair geri dönütler verilmesi, ders ve ders dışı başarılarının takdir edilmesi, bir şeyleri değiştirmeye/geliştirmeye/iyileştirmeye dair güçlerinin olduğunun onlara hissettirilmesi öz güvenlerinin desteklenmesi adına önemlidir.

5. Sosyal Gelişim

İnsan, ilişkiler ile var olan, kendisi dışındaki bireylere de gereksinim duyan sosyal bir canlıdır. İdeal bir sosyal çevre, sağlıklı bir kimlik kazanımı için olmazsa olmazdır. Dolayısıyla ergenlik döneminde kendilerine bir kimlik oluşturmaya çalışan öğrencilerin uygun rolleri modelleyebilmeleri ve gelişimlerini iyi yönde sürdürebilmeleri için sağlıklı bir aile ve arkadaş çevresinde bu-

lunmaları önemlidir. Ergenin ebeveynlerinden ve diğer yetişkinlerden bağımsızlaşmayı öğrenip bu sayede sağlıklı bir yetişkinlik dönemine hazırlanabilmesi için toplum içerisinde yer edinmesinin ve sosyal ilişkilere katılımının desteklenmesi gerekir.

Ergenlik döneminde sosyalleşmenin yönü, aileden arkadaşlara doğru kayar ve ergenler için arkadaş çevresi öncelikli ve önemli hâle gelir. Onların arkadaşlarına karşı yapılacak olan herhangi bir eleştirilerde oldukça hassas ve korumacı oldukları görülür. Bu sebeple öğretici, öğrencilerinin yanlış arkadaşlıklar kurduğunu, hatalı seçimler yaptığını gözlemliyorsa yargılayıcı olmadan, arkadaşlarını eleştirerek öğrenciyi karşısına almadan, baskı ve zorlama oluşturmadan ona yol gösterici olmalıdır. Öğrenci ile bu arkadaş çevresinin olumlu ve olumsuz yönleri beraber konuşulmalı, fark edilen riskler ona uygun bir dille açıklanmalı ve neler yapılabileceğine dair çözüm önerileri beraber tespit edilmelidir. Öğrencilere sadece “Kötü arkadaşlar edinmeyin.” demek yeterli olmayacaktır. Onlar için olumlu, kendilerini geliştirmelerine destek olacak ve iyi arkadaşlık ilişkileri kurabilecekleri ortamları tespit etmek ve buralarda bulunmalarını desteklemek de önemlidir. Bu durum sadece arkadaşlık ilişkileri için geçerli değildir. Bu dönemdeki gençlerin izledikleri filmler/diziler, dinledikleri müzikler, takip ettikleri insanlar da sürekli eleştiri konusu olmaktadır. Öğreticilerin üzerine düşen sorumluluklardan bir tanesi de bunları yasaklama yoluna gitmeden, tıpkı yanlış arkadaşlık ilişkilerinde olduğu gibi olumlu-olumsuz yönlerini beraber konuşmak, riskleri anlatmak ve kötü tercihlerin yerine koyabilecekleri iyi örnekler ve seçenekler sunmaktır. Gençlerin kültürlerine dair unsurlara sempati duymalarını ve onları sevmelerini sağlamak için onlara kendi kadim kültürlerini tanıtmak gerekir. Bu sebeple, diğer sanat dallarıyla beraber İslam sanatlarına dair de bilgiler verilmeli; Müslüman bilim adamları, müzisyenler tanıtılmalı; diğerleri kötülenmeden, yasaklanmadan bunlara dair ilgilerinin artması için çalışmalar yapılmalıdır.

Ergenler aynı ilgilere, becerilere sahip oldukları yaşlıları ile kuracakları iletişim ve bağ ile de sosyal becerilerini geliştirebilirler. Bu sebeple onların ilgi ve becerilerini tanımları ve potansiyellerini ortaya koymaları için desteklemek önemlidir. Bunun için öğrencilere potansiyellerine uygun olacak şekilde sorumluluklar verilmesi gerekmektedir. Basit sorumluluklarla ergenin bıkıtılması veya düzeyinin üstünde sorumluluklarla başarısızlık duygusunun yaşatılması hâli doğru değildir. Düzeye uygun ve sürece yayan bir öğretim hâliyle öğrencilerin ilgileri, yetenekleri ve sorumluluk kazanımları desteklenmelidir. Böyle bir ortamdaki öğrencilerin birbirlerini tanımları; ortak ilgi, beceri, yeteneklere sahip oldukları akranları ile gruplar oluşturmaları ve ortaya yeni ürünler koyup projeler üretmeleri mümkün olacaktır. Bu aynı zamanda sağlıklı bir sosyal gelişimi destekleyeceği için öğreticilerin buna imkân sağlaması önem arz eder.

Bununla beraber öğrencilerin sınıf ortamında kendilerini ifade etmeleri, fikirlerini paylaşmaları için cesaretlendirilmesi de gerekmektedir. Sınıf ortamı ergeni daha büyük sosyal ortamlara hazırlayan çekirdek bir ortamdır. Öğrencilerin burada deneyimleyecekleri şeyler, onların ileride farklı sosyal ortamlarda da nasıl davranacaklarının temelini oluşturur. Bu sebeple sık sık onlara fikir sorulması, konuşurlarken dinlenmeleri ve kendilerini ortaya koyabilecekleri etkinliklerden faydalanılması önemlidir.

Öğrencilerin sosyal gelişimlerini destekleme noktasında öğreticiler kadar velilerin de katkısı büyüktür. Bu sebeple ihtiyaç hâlinde velilere, sadece ders başarısını öncelememelerinin, evde çocuklarına kendilerini ifade edebilecekleri bir ortam sunmalarının, arkadaşlık ve diğer seçimleri konusunda çocuklarına doğru bir şekilde yol göstermelerinin önemi gerekirse uzman desteği de alınarak anlatılmalıdır.

ERGENLİK DÖNEMİNDE ETKİLİ İLETİŞİM

Seyyit ŞİŞMAN

İnsan, doğası gereği çevresiyle iletişim kurma ihtiyacı içindedir. İletişim; anlama, anlaşma, anlaşılma ve anlatma gibi ihtiyaçlardan doğar. Topluluk içinde yaşayan her birey çevresine kendini anlatmak ve onları anlamak, nihai olarak da çevresindekilerle anlaşmak zorundadır.

İletişim, genel olarak insanlar arasındaki duygu ve düşünce alışverişi olarak tanımlanır. İletişimin amacı; alan ve veren arasında duygu, düşünce ve tutum birlikteliği oluşturmaktır. Kişiler arası iletişimin kurulamaması duyguların bastırılması ve sorunların çözilememesi anlamına gelir ki böyle bir ortam psikolojik açıdan sağlıksızdır.

Kur'an kurslarındaki öğretim sürecinin en önemli öğeleri öğrenci, öğretici ve velidir. Bu öğeler arasında sınıf içerisinde ve sınıf dışında yoğun bir iletişim süreci yaşanır. Öğretme ve öğrenme sürecinin etkili olabilmesi için öğreten, öğrenen ve veli arasında iyi bir ilişki ve güçlü bir iletişimin kurulması gerekir.

EĞİTİMDE İLETİŞİMİN ÖNEMİ

Eğitim ve öğretim uygulamalarında öğrencilerin bireysel farklılıkları dikkate alınarak öğrenme ve öğretme süreçlerinin bireyselleştirilmesi ve her bir öğrencinin sahip olduğu potansiyel değerlerin en üst düzeye çıkarılması için öğretici-öğrenci, öğren-

ci-öğrenci, veli-öğrenci ve öğretici-veli arasındaki iletişimin, öğrenmeyi destekleyen sağlıklı bir zeminde yürütülmesi gerekir.

Esasında iletişim becerileri ve etkinlikleri, öğrenme ve öğretme uygulamalarının vazgeçilmeyecek olan temel değerlerinden biridir. Hiçbir öğrenme etkinliği iletişim etkinlikleri göz ardı edilerek gerçekleştirilemez. Birebir iletişim içerisinde olunmayan öğrenciye öğrenme alanı ile ilgili hedeflenen davranışları kazandırmak zordur. Çünkü öğrenme eyleminin gerçekleşmesi için öğrenenin kendisini rahat, değerli ve güvende hissetmesi gerekir. Sağlıklı bir iletişim öğrencide bu temel duyguları besler ve güçlendirir. İletişimin yeterli ve sağlıklı olmadığı bir ortamda ise öğrenci öğrenme eyleminden çok tıkanan duygusal süreçlere enerji harcar.

ÖĞRENCİ İLE İLETİŞİM

Kur'an kurslarında en yoğun ve özel iletişim öğretici ile öğrenci arasında yaşanmaktadır. Öğreticilerin öğrencileri ile iyi bir iletişim kurmaları; sınıfta olumlu davranışların artmasına, yaşanacak çatışma durumlarının azalmasına, olumlu sınıf ikliminin oluşmasına, sağlıklı ve dengeli bir gelişim sürecinin yaşanmasına, akademik ve sosyal alanlarda başarının artmasına yardımcı olur.

Öğreticilerin öğrencileriyle etkili iletişim kurabilmeleri için sahip olmaları gereken beceriler:

1. Aktif Dinleme

Aktif dinleme, iletişim sürecinin önemli bir parçasıdır. Dinleme, dinamik bir süreçtir. Duruşta ve ifadelerde algılanabilir dikkat ve ilgi anlamına gelir. Dinlemek kasıtlı bir çabadır ve duymaktan çok daha fazlasıdır. Öğrencinin verdiği mesajları anlamayı ve kavramayı gerektirir. Öğretici, öğrencinin mesajını çözümlayıp, sonuçları kendi sözcükleriyle ifade ettiğinde aktif dinleme yapmış olur.

Dinleme becerilerini geliştirmenin yolu "aktif dinleme" pratiği yapmaktır. Bu sadece duyulan kelimeleri değil, iletilen mesajın

tamamını duymak için bilinçli bir çaba sarf etmektir. Etkili bir şekilde dinlemek; beceri, kişisel motivasyon ve pratik gerektirir. Aktif dinleme sürecinde öğretici, öğrencinin nasıl söylediğinden çok, ne söylediğine odaklanmalıdır.

Aktif Dinleme Becerisi Geliştirmenin Yolları;

- Öğrencinin konuştuğu durumlarda öğretici konuşmasını sonlandırmalıdır. Çünkü karşılıklı konuşma durumlarında etkili bir dinleme gerçekleşmez.
- Öğretici öğrencinin kendini ifade etmesine fırsat sağlamalı, öğrenciye sorular sorarak kendini ifade etmesine yardımcı olmalıdır.
- Öğretici öğrencisini dinlemeye istekli olduğunu hissettirmelidir.
- Öğrenci ile göz teması kurulmalıdır.
- Dikkatleri dağıtan şeyler varsa ortadan kaldırılmalıdır.
- Öğrencinin konuşması kesilmeden sözünü bitirmesi beklenmeli, öğrenci mesajını tamamlamaya teşvik edilmelidir.
- Öğrencinin anlattıkları ile ilgili sözel veya sözel olmayan geri bildirimler verilmelidir.

Aktif Dinleme Becerisinin Faydaları;

- Öğrenciyle içten ve samimi iletişim kurmaya ve öğrencinin kendini daha kolay ifade etmesine yardımcı olur.
- Öğrencinin konuyu daha açık anlatmasını ve öğrenci ile daha yakın bir ilişki kurulmasını sağlar.
- Yargılanmadığını fark eden öğrenci, iletişimin başlangıcında söylemeyi düşündüğünden daha fazlasını söyler.
- Öğrenciye öğreticinin kendisine destek olduğu hissini yaşatır.

- Öğrenci, “anlaşıldım” duygusu yaşar, dinlemeye ve anlamaya hazır hâle gelir.
- Öğrenci, kendisiyle ilgili sorunların farkına varabilir ve bunlara çözüm bulabilir.

2. Sevgi ve Şefkat Temelli İletişim

Sevgi ve şefkat temelli iletişim öğrencilerin en etkili ve sihirli gücüdür. Tutum, davranış ve sözlerle öğrencilere sevildiklerini hissettirmek, onların istendik düzeyde davranış değişikliğine en fazla katkı sağlayacak yöntemdir. Hiçbir karşılık beklemeden, onların eğitimine olan destek, özveri ve gayret sevgi sözcükleri ile hissettirildiğinde öğrencilerde olumlu davranış değişiklikleri gözlemlenir.

Sevgi ve şefkat hissi yaşamayan öğrenciler yoğun yalnızlık ve değersizlik duyguları yaşarlar. Yalnızlık ve değersizlik duygusu bireyin içinde yaşadığı toplumda güvende hissetmemesine, çevresi tarafından sevilmediğini düşünmesine neden olabilir. Bu faktörler bireyde stres yükünü arttırabilir, akademik ve sosyal ilişkilerinde başarısızlık yaşamasına neden olabilir. Bu durum, kısır döngüye dönüşebilen bir süreçtir. Sevgi ve şefkat temelli bir iletişimden mahrum olan öğrenciler, zamanla bunu kendi çevrelerindeki kişilere (arkadaş, öğretici gibi) de genellemeye başlayabilirler.

Başta da ifade edildiği gibi eğitimciler olarak sınıfta öğrencilere yönelik sevgi ve şefkat temelli iletişim kullanma konusunda olabildiğince cömert davranmak, öğrencileri etkilemek, yönlendirmek ve onlarda olumlu yönde davranış değişikliği sağlamak konusunda en etkili güçtür. Söylenilen sözün doğruluğu, verilen örneklerin ikna ediciliği önemli olmakla birlikte sevgi ve şefkat içerikli mesajların öğrenci tarafından hissedilmesi de bir o kadar önemlidir.

3. Göz Göze İletişim

İletişim, bireylerin birbirleriyle etkileşimini, duygu ve düşünce alışverişlerini sağlamada önemli bir etkidir. Öğrencilerle etkili bir iletişim için ağızdan çıkan sözler kadar mimikler, beden dili ve gözler de çok önemlidir. Tüm olumsuzluklara rağmen bir öğrenciden yüz çevirmek, ona küsmek, ilgisiz kalmak o öğrenciye zarar verici bir yaklaşım ve onun için baş edilmesi zor bir durumdur.

Öğrencinin istenmeyen davranışları neticesinde yerinde uyarılar, gerekli müdahaleler yapılmalı fakat onu yok sayacak, görmezden gelecek, küsererek ondan uzaklaşacak ve göz temasını kesecek davranışlardan kaçınılmalıdır. Bu tür tepkiler çocukta öfke duygusunun kabarmasına, kendisinden ve çevresindeki bireylerden uzaklaşmasına ve zamanla yoğun değersizlik duyguları yaşamasına neden olabilir.

Göz göze iletişim, öğrencinin her koşulda sevildiğini, kabul edildiğini ve yalnız olmadığını hissetmesine yardımcı olur. Bu hissiyat içindeki öğrencinin ruh sağlığı dengede olacağı için çevresindeki bireylerle de doyum veren sağlıklı ilişkiler geliştirir.

İstenmedik bir olayla karşılaşıldığında öğreticiler kararlı ama nefret içermeyen bir ses tonuyla öğrenciye hatasını anlatmalı, hatasını kavramasını sağlamalı ama kurdukları cümlelerle ve göz temasıyla, olumlu bir değişim yaşayabileceği konusunda öğrenciye olan inançlarını ve güvenlerini ifade etmelidir. Öğrencinin yanlışlarının olabileceği kabulünden hareket ederek zamanla deneme yanılmalar ile hatalarını düzeltebilecekleri unutulmamalıdır.

Öğrenci hata yapsa da sevildiğini ve kabul edildiğini, öğretici tarafından kendisine olan inancın ve güvenin devam ettiğini hissetmelidir. Kendisinden nefret edildiğini, değersiz ve işe yaramaz bir birey olduğunu hisseden bir öğrencide olumlu davranış değişiklikleri olmayacağı gibi sağlıklı bir ruh hâlinde söz edilemez. “Evet, seni hata yapsan da seviyorum, bu hatalarını

düzelteceğine inanıyor ve sana güveniyorum.” temalı mesajlar öğrencinin değişimi için gerekli mesajlardır.

4. Etkin ve Doğru İletişim

Öğrenci ile kurulan etkin ve doğru iletişim mutluluğu ve başarıyı beraberinde getirir. Olumlu bir öğretici-öğrenci iletişimi için öğreticiler “sen dili” yerine “ben dili” tercih etmelidir. Çünkü “sen dili” öğrenciyi yargılar ve öz saygısını düşürebilir. Ben dili ise öğreticinin duygu ve düşüncelerini net bir şekilde öğrenciye aktarmasına olanak sağlar.

<i>Derste arkadaşlarıyla konuşan ve öğreticinin dikkatini dağıtan bir öğrenci:</i>	
SEN DİLİ	BEN DİLİ
“Çok konuşuyorsun. Yeter artık kes sesini!”	“Ders anlatırken konuştuğunda benim dikkatim dağılıyor ve derse odaklanamıyorum.”

Örnekte de görüldüğü gibi ben dili, kişinin o anda karşılaştığı olumsuz bir davranış karşısında duygu ve düşüncelerini içtenlikle ifade etmesidir. Sen dili ise itham edici ve suçlayıcı bir dildir. Sınıf içerisinde olumlu bir iklim yaratmak isteyen öğreticinin ben dilini tercih etmesi sınıf içi huzuru ve başarıyı beraberinde getirecektir.

Ben dilinin sınıf iklimine olumlu etkileri;

- Öğretici ile öğrenci arasındaki iletişimi zedelenmez. Aksine öğrencinin süreçle ilgili duygu ve düşüncelerini ifade etmesine hizmet eder.
- Öğrencinin kişiliği ile ilgili olumsuz değerlendirme içermez.
- Öğretici ve öğrenci arasındaki yakınlığı artırır, anlaşmazlıkları azaltır.
- Öğrencinin kişiliğini zedelemeyen, yalnızca istenmeyen davranışının değişimine odaklanmayı sağlar.

- Öğrencinin olumsuz ve istenmeyen davranışını değiştirme ihtimalini artırır.
- Öğretici, duygularını ve düşüncelerini öğrencileri baskı altına almadan, tehdit etmeden, doğrudan ve uygun bir şekilde rahatlıkla iletebilir.
- Öğrencilere empati becerisi kazandırır. Empati kurabilen bir öğrenci öğreticisine karşı daha duyarlı olur. Öğreticinin içinde bulunduğu durumu, duygu ve düşüncelerini anlar.
- Öğrencilerin girişkenliğini ve sosyal yönden gelişimini destekler.

Sen dilinin sınıf iklimine olumsuz etkileri;

- Olumsuz bir iletişim türü olması nedeniyle sınıf iklimini bozucu, öğrenci ve öğreticinin stres düzeyini artırıcı bir etkisi vardır.
- Öğretici ile öğrenci arasındaki iletişimi zedeler. Küskünlüğe, kırgınlığa ve öğrencinin kendisini iletişime kapatmasına neden olabilir.
- Öğrencinin kişiliğiyle ilgili olumsuz değerlendirme içerdiğinden, onun kendisi hakkında olumsuz yargılar edinmesine, kendisini değersiz ve işe yaramaz bir birey olarak algılamasına neden olabilir.
- Öğrenci ve öğretici arasındaki sıcak ve samimi ilişkiyi bozar.
- Öğrencinin olumsuz ve istenmeyen davranışını tekrarlama ihtimalini artırır.
- Öğrencinin kendisini baskı ve tehdit altında hissetmesine neden olur.
- Öğrencilerin düşük öz güven geliştirmelerine neden olabilir.

5. Güven Verici-Destekleyici İletişim

Öğretici, öğrencinin kendisini ifade etmesine izin vermeli, öğrencinin anlattığı şeyleri önemsiz bile görse sonuna kadar onu dinlemeli ve kesinlikle alay etmemelidir. Öğretici, öğrencinin başarısızlığından dolayı onu yargılamamalı, aksine hataları kendisine göstermeli ve tekrar denemesi için öğrenci cesaretlendirilmelidir. Öğrenci yaşı ve kapasitesine göre değerlendirilmeli, kapasitesinin üzerinde bir davranış beklenmemeli ve sürecin sonunda öğrenci yetersizlikle suçlanmamalıdır. Öğrencinin davranışlarına bilişsel ve duygusal gelişimi göz önüne alınarak tepkide bulunulmalıdır. Örneğin; 11-12 yaşında bir öğrencinin zaman zaman oyuna dalması, arkadaşları ile zaman geçirmek istemesi ve zamanı planlama konusunda bir takım zorluklar yaşaması normal karşılanabilir.

Öğrencinin güvenini arttırmanın bir diğer yolu da, ona bazı küçük sorumluluklar verip bunları başarmasına fırsat tanımadır. Öğrenci küçük de olsa verilen sorumlulukları yerine getirdiğinde teşvik, takdir ve teşekkür edici bir dil kullanmak öğrencinin motivasyonunu arttıracak ve sorumluluk bilincinin gelişimini destekleyecektir. Öğrenci güvenini arttırmada çok basit ve etkili olan bu yöntemin özellikle ilköğretim çağındaki öğrencilerde etkisi oldukça yüksektir.

6. Empatik İletişim

Empati, iletişimin kalitesini artıran en önemli etkenlerden biridir ve kişinin kendisini karşısındaki kişinin yerine koyarak olaylara onun bakış açısıyla bakabilmesi anlamına gelir. Empati sayesinde iletişim kurulan kişinin duyguları-düşünceleri doğru anlaşılır ve hissedilen şeyler karşı tarafa daha net bir şekilde ifade edilebilir.

İletişim sürecinde öğrencilere açık uçlu sorular sorulması, verilmek istenen mesajı daha detaylı anlamayı sağlayacağı için empati kurmayı kolaylaştıracaktır. Öğrenciden gelen mesajı ona

özetlemek, beden dili ve sözsüz mesajlardan edinilen bilgileri de yorumla katmak gerekir. “Ben olsaydım bu durumda ne yaptım?” diye düşünmek yerine, “O, bu koşullar altında bunu neden yapmış/düşünmüş olabilir?” veya “Onun durumunda ve koşullarında olsaydım benim davranışım nasıl olurdu?” diye düşünmek empatik iletişime bir örnektir.

Empatik iletişim şu aşamalardan oluşur;

- Olayları karşıdaki kişinin algıladığı gibi algılamaya çalışmak,
- Karşıdaki kişinin duygu ve düşüncelerini doğru olarak anlamak,
- Karşıdaki kişinin anlaşıldığını ona sözlerle, ses tonuyla ve beden diliyle ifade etmek.

Özellikle son aşamadaki ses tonu ve beden dili empatik iletişim bağlamında oldukça dikkat çekicidir. Bilimsel araştırmalar, başarılı bir iletişim sürecinde %55 beden dilinin, %38 ses tonunun, %7 ise sözcüklerin etkili olduğunu göstermiştir.

Örneğin; öğrencinin ezberini vermek için heyecanla beklediği, herhangi bir engelden dolayı da çok iyi hazırladığı dersini veremediği bir süreç geliştiğinde öğrenci için hayal kırıklığı olacaktır. Böyle bir durumda öğreticinin öğrenciyle konuşurken empatik iletişim kurabilmesi çok önemlidir. “Dersini bir sonraki gün verirsin, o kadar da önemli değil.” demek empatik iletişim değildir. Aksine öğrencinin hayal kırıklığını ve öfkesini arttırabilir. Bunun yerine, “İyi bir şekilde hazırlanmış olduğunu düşündüğün ders yarına kaldı. Bu senin canını sıkmış olmalı. Zaten hazır olan bir ders yarın kolaylıkla verebileceğini düşünüyorum. Yarın bir aksaklık olmaması için elimden geleni yapacağım.” gibi bir yaklaşım ise öğrenciye “Öğreticim beni anlıyor, bana zaman ayırıyor ve sorunumu önemsiyor.” mesajını verecektir.

Öğrencilerin öğreticilerden aldıkları bu tür empatik geri bildirimler başarılarının artmasına, güven duygularının gelişmesine,

kendilerine olan inançlarının güçlenmesine ve öz güvenlerinin gelişmesine katkı sağlayacaktır. Empatiden yoksun bir dil ile karşılaşan öğrenciler ise kendilerine haksızlık yapıldığını, haklarının önemsenmediğini, muhatapları tarafından hak ettikleri değerin kendilerine verilmediğini düşünebilirler. Bu tür olumsuz düşünceler zaman içerisinde öğrencilerde geri çekilmelere, etraflarındaki insanlara güvenmemeleri gerektiğini düşünmeye, kendileriyle ilgili olumsuz yargılar edinmelerine ve sosyal-akademik başarılarında gerilemelere neden olabilir.

7. Benlik Geliştirici İletişim

Benlik geliştirici iletişim, karşıdaki insana ilişkin olumsuz bir özelliği, tutumu ya da davranışı nitelendirirken onu incitmeyecek ve benliğini zedelemeyecek tarzda ifadeler kullanılmasıdır. Örneğin; öğreticinin öğrenciye, “Sen tembelsin!” demesi yerine “Bu aralar sanki çalışmana engel olan bir şeyler var?” demesi gibi. Benlik geliştirici iletişimi kullanan öğreticiler öğrencilerine karşı iyi niyetli, samimi, nazık bir yaklaşım sergileyecek; öğrencilerin incinmesine, üzülmelerine imkân vermeden eksiklerini, yanlışlarını fark ederek düzeltmeleri için onlara fırsat oluşturacaklardır.

Benlik geliştirici iletişimi tercih eden öğreticiler öğrencilerin sosyal ve akademik becerilerinin gelişmesine, iletişim sorunlarının azalmasına, güven duygularının artmasına ve kendilerini değerli hissetmelerine de katkıda bulunurlar. Benliği zedeleyen bir dil kullanmak ise öğrenciye küçümsendiğini hissettirebilir, onun agresifleşmesine, kendisini koruma içgüdüleriyle sert tepkiler vermesine ve öğrenci-öğretici arasındaki mesafenin açılmasına neden olabilir.

İLETİŞİM ENGELLERİ

Öğreticiler, öğrenciler ile ilgili bir sorunla karşılaştıklarında gözdağı verme, öğüt verme, kendi deneyimlerini paylaşma ya da sorunu çözme amacıyla art arda soru sorarak çocuğun derdine derman olmaya çalışabilirler. Bu davranışlar iyi niyetle yapı-

yor olsa da sorunu çözmek bir yana ortaya daha fazla problemin çıkmasına sebep olabilir ya da öğrenci-öğretici iletişimine engel oluşturabilir.

Öğrenci ile etkili bir iletişim kurmanın önündeki engeller;

1. Emir Cümleleri

“Hemen dersine çalışacaksın!”

“Sus ve sayfalarını tekrar et!”

Öğrencilerle kurulan bu tür iletişim onlarda sorumluluklarını yerine getirmede isteksizliğe, direnç göstermeye, isyankâr davranışlar sergilemeye ve kendini önemsiz hissetmeye neden olabilir.

2. Suçlama

“Bir günden bir güne dersini zamanında yapmazsın!”

Sürekli suçlanan öğrenci, yapmış olduğu her hatalı davranışta suçluluk duygusu yaşayacaktır. Bu durum öğrencinin kendine olan öz güveninin azalmasına, öğreticisine ve çevresine karşı isyankâr davranışlar sergilemesine neden olabilir.

3. Gözdağı Verme

“Dersini bitirmezsen sana izin mizin yok!”

Öğreticiler bazen işlerini kolaylaştırmak için öğrencinin bir davranışı bitirmesini koşula bağlayabilir ya da gözdağı vererek, korkutarak sorumluluklarını yerine getirmesini sağlamaya çalışabilir. Ama bu tür iletişim biçimi öğrencinin korkmasına, kaygı düzeyinin artmasına, boyun eğerek pasif bir kişilik geliştirmesine neden olabilir.

4. Tehdit Etme

“Bugün dersini vermezsen direk babanı haberdar ederim!”

Öğrenciler kendilerinde korku uyandıran bu tür ifadeler karşısında savunma mekanizmalarını kullanırlar. Korkuya kapılan öğrenciler kendilerini korumak için inkâr ve yalan söyleme yoluyla bu sıkıntılı durumdan kurtulmaya çalışabilirler.

5. Sürekli Öğüt Verme

“Beni hiç dikkate almıyorsun, başarılı olmak istiyorsan benim dediklerime harfiyen uyman gerekiyor.”

Öğrencilerle iletişimde kullanılan bu tarz ifadelerin çok yararlı ve yapıcı olduğuna inanılır. Aslında bu yaklaşım, bağımlı, kendi sorunlarına çözüm üretemeyen, kendi inisiyatifi alamayan öğrencilerin yetişmesine ve öğrencide; “Sen sorunlarını çözecek yeterliliğe sahip değilsin, senin duygu ve düşüncelerin benim için değersiz, önemsiz.” düşüncesinin gelişmesine neden olabilir.

6. Yargılama-Eleştirme

“Dersini zamanında vermeyi bir türlü öğrenemedin.”

“Zaten dersini yetiştirseydin şaşardım.”

Öğrencilere yönelik bu tür cümleler kurmak, onlarda yetersizlik duygularının oluşmasına, olumsuz bir yargıya hedef olma ya da azarlanma korkusuyla öğrencileri ile iletişimi kesmelerine ya da yargı ve eleştirileri gerçek olarak kabul edip, kendilerini kötü, beceriksiz, öğrenemeyen birey olarak algılamalarına neden olabilir. Sürekli eleştirilere maruz bırakılan öğrenciler pasif bir kişilik geliştirebilir, öz güven eksikliği yaşayabilir ve kendileri hakkında olumsuz imajlar (kötü, beceriksiz, tembel) edinebilirler.

7. Ad Takma-Alay Etme

“Koca bebek!”

“Hadi sende sulu göz!”

Öğrencilere yönelik kurulan bu gibi cümleler onlarda sevilmedikleri kanısının oluşmasına yol açabilir, kendilik gelişimlerini olumsuz etkileyebilir ve öğrenci davranışlarından dolayı kendini önemsiz, utanmış, eksik hissedebilir. Ayrıca bu iletişim tarzı öğrencinin mahcup, çekingen bir kişilik geliştirmesine de neden olabilir.

8. Sınama-Sorgulama

“Neden?, Kim?, Sen ne yaptın?, Nasıl?”

İletişimde kullanılan bu tür sık ve tekrarlı sorular karşısında öğrenciler sınıandıklarını, sorgulandıklarını düşünebilir ve genellikle “hayır” demeye, üstünkörü cevap vermeye, kaçmaya veya yalan söylemeye yönelebilirler.

Öğreticinin sorgular gibi sorduğu sorulara cevap vermeye çalışan öğrenci, kendi anlatmak istediği durumu atlayabilir ve bu durum onda güvensizlik, kuşku gibi duygulara sebep olabilir. Güvensizlik ve kuşku oluşan ortamlarda öğrenci konuşmaktan kaçmaya, iletişimi kesmeye yönelebilir. Bu da öğrenci ile öğretici arasındaki anlaşmazlıkların artmasına ve çatışmaların yaşanmasına neden olur.

9. Konuyu Değiştirme

“Bu konular sana göre değil, başka şeylerden konuşalım.”

“Şimdi bu sorunun sırası mı, büyüyünce öğrenirsin.”

Öğrencinin soru veya sorunlarına bu şekilde yaklaşan öğretmenler onlarda, “Bu saçma sapan sorular neden aklıma takılıyor, bende mi sorun var?” düşüncesinin oluşmasına, kendilerini ve kendileri ile ilgili konuları gereksiz, değersiz ve önemsiz olarak görmelerine neden olabilir. Soru ve sorunlar karşısında çözüm yolu arayan öğrenci; öğreticisinden görmüş olduğu kaçma yöntemini kullanacak, kaçmanın sorunlar karşısında en kolay ve etkili çözüm yolu olduğunu düşünecek ya da öğreticisi hakkında ken-

disi ile ilgilenmediği ve sorunlarına saygı göstermediği düşüncesine kapılacaktır.

10. Öğrenciyi Sürekli Övme

“Sen bir harikasin!”

Öğrencinin istendik yöndeki her bir davranışının övülmesi de bir iletişim engelidir. Yerli yersiz her ortamda övülen öğrenciler kendilerinden beklentilerin yüksek düzeyde olduğu düşüncesine kapılabilirler ve bu da onların kaygı düzeylerini arttırabilir. Bu nedenle öğrencilerin başarıları, davranışları belli aralıklarla takdir edilmeli, motive edici cümleler yer yer kullanılmalı fakat bunu onların içsel motivasyon geliştirmelerini engelleyecek düzeyde yapmamaya dikkat edilmelidir.

VELİ İLE İLETİŞİM

Öğrencinin duygusal, sosyal gelişimi ve akademik başarısı için öğretici ve velilerin etkin ve verimli ilişkiler geliştirebilmeleri, iş birliği içinde olmaları gerektiği yadsınamayacak bir gerçektir. Belli bir konuda taraf olmadan konuşabilme, uzlaşabilme, anlaşabilme ancak doğru iletişim kurulursa gerçekleşebilir. Öğreticiler, aile ile doğru iletişim kurarak ortaya çıkan sorunların büyümeden çözüme kavuşmasını sağlayabilirler. Bunun için eğitim sürecinde veliler ile veli toplantıları dışında da iletişim hâlinde olmak, öğrenci hakkında veliye bilgilendirmeler yapmak ve öğrencinin durumu hakkında veliden bilgiler almak önemlidir.

Veli ile yapılan görüşmelerde öğretmenler öğrenci hakkında daha detaylı bilgilere ulaşabilirler. Çünkü öğrenciyi tanımak yalnızca derste gözlemlemek ile mümkün olmayabilir. Öğrencinin ailesini ve ailenin gözünden öğrenciyi tanımak, öğrencinin ilgi alanlarını, öğrenmeye ve eğitim ortamına ilişkin düşüncelerini fark etmeyi sağlayacaktır.

Veli ile yapılan görüşmeler öğreticiye öğrenci hakkında farklı pencereler açabilir ve çözüm için işaretler sunabilir. Örneğin,

öğrencinin yaşadığı öğrenme güçlüğü'nün nedenleri arasında uykusuz kalmak, dinleme becerilerinin gelişmemiş olması ya da sağlık sorunları olabilir. Bu ve benzeri bilgileri edinen öğretici, öğrencinin yaşadığı sorun ve problem durumlarının kaynağını fark edecek ve gerekli çözüm yollarını bulma konusunda aktif görev alacaktır.

Veliler ile yapılan görüşmelerde dikkat edilmesi gereken noktalar;

- Belli aralıklara veli toplantıları planlanmalı, toplantılara hazırlıklı bir şekilde katılım sağlanmalı.
- Veli toplantıları yapılırken kursun şartları, toplantının gerçekleştirilme amacı ve veli profili göz önünde bulundurulmalı. (Tüm velilerin ve öğretmenlerin bir arada olduğu genel toplantılar planlanabilir, sınıf bazında her öğreticinin kendi öğrenci velileri ile bir araya gelmesi sağlanabilir, veliler tek tek davet edilerek özel görüşmeler gerçekleştirilebilir, zaman zaman öğrenci ve velilerin bir arada bulunabileceği toplantılar planlanabilir vb.)
- Velilerin iş birliğinin eğitim sürecine olan olumlu katkısı hakkında gerekli vurgulamalar yapılmalı.
- Veli toplantılarında hafızlık sürecine dair gerekli bilgilendirmeler yapılmalı.
- Kurs ve sınıf kuralları hakkında velilere gerekli açıklamalar yapılmalı. Disiplin kurallarına uymayan öğrencilerle ilgili olan yaptırımlar detaylıca paylaşılmalı.
- Yıl içerisinde planlanan sınıf içi ve sınıf dışı etkinliklerden bahsedilip, velilerden beklentiler açıklanmalı.
- Velilerin yapması gerekenler nedenleriyle açıklanmalı.
- Velilerin istek ve talepleri dikkate alınmalı, yerine getirilemeyecek olanlar uygun bir dille öğrencilerin ve kurumun fayda-zarar ilişkisine göre anlatılmalı.

- Velilere karşı olumlu ve güler yüzlü bir tavır takınılmalı.
- Öğrenciyi daha yakından tanımak ve detaylı bilgilere ulaşmak için onun hakkında velilere sorular sorulmalı.
- Veliler ile öğrencinin öğrenme gelişimi ve ilerleyişi hakkında belli aralıklarla paylaşımlarda bulunulmalı.
- Öğrencinin akademik, duygusal, sosyal gelişimi konusunda notlar alınıp veli ile paylaşılmalı.
- Öğrencilerin hayatının yalnızca notlardan ibaret olmadığı velilere anlatılmalı.
- Kursta yapılan çalışmaların evde de ne şekilde desteklenmesi gerektiği, takibinin nasıl yapılacağı ile ilgili velilere net açıklamalar yapılmalı.
- Herhangi bir sorun yaşandığı takdirde velilere öncelikle öğretmenler ile iletişime geçmeleri gerektiği anlatılmalı.
- Velilere, öğretmenlerle nasıl iletişime geçebilecekleri hakkında net bilgiler verilmelidir. (Görüşme gün ve saatlerini paylaşmak vb.)
- Veli-öğrenci-öğretici iletişimini destekleyecek ve bağlarını kuvvetlendirecek sosyal etkinlikler gerçekleştirilmelidir. (Piknikler, kermesler vb.)

KURS İÇİ İLETİŞİM

Ortak amaçlar etrafında bir araya gelen çalışanların (yönetici, öğretici, diğer çalışanlar) uyum ve iş birliği içinde çalışmalarını için birbirileri ile kurdukları iletişim önem arz eder. Kurum içi güçlü bir iletişimin sağlanabilmesi için çalışanlar arasında kurum kültürü ve aidiyetine ihtiyaç vardır. Kurum kültürü, oradaki tüm çalışanlar tarafından paylaşılan inanç, anlayış ve kurallar bütünüdür.

Kurumsal kültürün oluşmasının eğitim ortamına katkıları;

- Kurum için neyin önemli olduğunu belirler.

- Çalışanlar arasında birlik ve beraberlik sağlar, motivasyonu ve verimliliği artırır.
- Kişilerin birbirleriyle olan ilişki, iletişim ve etkileşim biçimini belirler.
- Ne için çaba gösterilmesi gerektiğini anlatır.
- Çalışanlara kurumsal aidiyet hissi verir. Kurumsal aidiyet hissi, çalışanların daha mutlu ve üretken olmalarını sağlar.
- İnanç ve değerlere bağlılığı artırır, birlikte eyleme geçme isteği oluşturur.
- Günlük çalışmalarda rehber olur ve çalışanların davranış biçimlerini belirler.

Kurs yöneticisi, kursun amaçlarını sistemli ve verimli olarak gerçekleştirmek, planlama, örgütleme, yürütme ve kontrol süreçlerini etkili olarak çalıştırmak için iletişime ihtiyaç duyar. Kurs yöneticisi, diğer çalışanlarla kurduğu etkili iletişim yöntemleri ile kurum kültürünün oluşmasına, kurumda pozitif iklimin hâkim olmasına ve eğitim faaliyetlerinin koordineli bir şekilde ilerlemesine yardımcı olur.

Kurs çalışanları, çalışma saatleri içinde duygu ve düşüncelerini yansıtan kızgınlık, tatminsizlik, çatışma, sevinç veya güç mücadelesi gibi davranışlar sergileyebilirler. Bu davranışlar olumlu veya olumsuz olarak kurum işleyişini etkiler. Bu nedenle kurumsal yapının işleyişini ve kurum içindeki insan ilişkilerini düzenleyen, geliştiren iletişime oldukça ihtiyaç duyulmaktadır. Bir kurumda ast-üst veya aynı düzeyde görev yapan bireyler arasında bilgi, duygu, düşünce ve ileti aktarımlarının yapılması; iş birliği ve koordinasyon içinde faaliyetler yürütülmesi kurumun işleyişi ve başarısını büyük oranda etkileyecektir.

Kurum içinde etkili ve sağlıklı iletişimin sağlanması ve sürdürülmesi için;

- Kurum çalışanları kurumun amaçları ve işlevleri hakkında kapsayıcı bilgilere sahip olmalı.
- Yapılacak toplantı ve etkinliklerle kurum çalışanlarının çalışma isteği ve motivasyonu artırılmalı.
- Görev dağılımlarının belirlenmesi ve iş bölümlerinin çalışanlarca paylaşımının yapılması planlanmalı.
- Ast-üst ve eş düzey çalışanların iş birliği ve uyum içinde çalışmaları sağlanmalı.
- Süreç içerisinde gerektiği zamanlarda kurum çalışanlarının desteğini almak, etkileşimi, iş birliğini, eğitim süreçlerini kolaylaştıracağından buna yönelik toplantı vb. programlar tertip edilmeli.
- Yapılan toplantılarda kurum çalışanlarının talep ve önerileri, yaşadıkları sorun ve problem durumları dikkate alınmalı, çözümü için gerekli çalışmalar yapılmalı.
- Kurum çalışanları arasında doğru bilgi akışını sağlamak için gerekli önlemler alınmalıdır. Doğru bilgi akışının olmadığı ortamlarda kin ve düşmanlık gibi olumsuz duyguların oluşabileceği unutulmamalıdır.
- Yönetici-öğretici-kurs personeli iletişimini destekleyecek ve bağlarını kuvvetlendirecek sosyal etkinlikler gerçekleştirilmelidir. (Piknik, spor müsabakaları, geziler vb.)

BÖLÜM III

GENÇLERDE KARŞILAŞILMASI MUHTEMEL
PROBLEMLER VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Merve KOCA

Farklı kültürlerden, gelişim dönemlerinden ve psiko-sosyal özelliklerden öğrencilerin bir arada bulunduğu Kur'an kurslarında öğrencilerin duygu, düşünce ve davranışları da farklılaşmaktadır. Bu farklılıklar, öğrencileri ve kursu zenginleştirse de bir öğrencinin duygu, düşünce ya da davranışlarının olumsuz, normal dışı, zarar verici nitelikte olması hem o öğrenciyi hem de birlikte yaşadığı diğerlerini olumsuz etkileyecektir. Öğrencilerde gözlenen olumsuz durumların fark edilmesi, bunlara yönelik önleyici çalışmaların ve uygun müdahalelerin yapılması öncelikli olarak söz konusu öğrenci, ayrıca birlikte eğitim aldığı diğer öğrenciler için önemlidir. Çocuk ve gençlerde karşılaşılması muhtemel ruhsal hastalıklar ve davranış bozuklukları hem öğrencinin kendisini hem de diğer herkesi etkileyen durumlardır. Bu sebeple, öğrencilerin mevcut ruh hâllerinin bilinmesi ve bir sorun yaşandığında fark edilip gereken müdahalenin yapılması gerekmektedir. Kitapçığın bu bölümünde, öğrencilerde gözlenmesi muhtemel bazı psikolojik rahatsızlıklar ve davranış sorunları yer almaktadır. Yazılanlar bilgi verici nitelikte olup öğrenciye herhangi bir tanı konulmasına aracılık etmez. Belirtiler konusunda bilgi sahibi olmak sorunun erkenden fark edilmesine, önleyici çalışmaların, uygun müdahalelerin yapılmasına ve öğrencinin bir uzmana yönlendirilmesine yardımcı olur.

DEPRESYON

Çok eski çağlardan beri bilinen depresyon; çökkün, mutsuz, üzgün ve hüzünlü olmayla ilişkili ve görülme sıklığı en yaygın olan ruh sağlığı hastalıklarından bir tanesidir. İnsanlar çoğunlukla depresyon belirtilerinin hayatın bir parçası olduğunu düşünürler ya da bu belirtileri kişilik özelliği olarak kabul ederler. Bu durum, depresyondaki kişinin tedavi olmasının önündeki önemli bir engeldir. Oysaki depresyonla ilişkili duygu, düşünce, davranışlar hayatın olağan bir parçası değildir ve kişinin tüm hayat kalitesini etkilediği için mutlaka tedavi edilmesi gerekir.

Depresyon, genel olarak yetişkinlerde görülen bir hastalıkmiş gibi bilirse de daha erken dönemlerde de görülebilir. Çocukluk ya da ergenlik döneminde görülebilecek depresyonla ilişkili bazı belirtiler vardır. Bu belirtiler bazen öğrencinin bulunduğu ortamın onun ihtiyaçlarına ya da gelişimine uygun olmamasından kaynaklı olabilir. Örneğin; öğrenciler için kursta eğlenceli oyun alanlarının olmaması, hareketlerinin kısıtlanması, onlarda doğal olarak keyifsizlik oluşturacaktır. Fakat depresyon bu durumdan farklıdır. Depresyondaki öğrencinin kursu ne kadar neşeli olursa olsun öğrenci mutsuz ve keyifsizdir.

Depresyon belirtileri öğrencilerin gelişim dönemine göre farklılık gösterir. Örneğin; çocuk yaştaki öğrencilerde huysuzluk, aşırı çekingenlik, farklı korkular ve bedensel yakınmalarla (baş, karın ağrısı gibi) ortaya çıkarken, ergen yaştaki öğrencilerde isteksizlik, derslerde başarısızlık, içe kapanmayla ortaya çıkmaktadır.

Depresyonun belirtileri aşağıda sıralanmıştır. Fakat bu belirtilerin bir öğrencide bulunmasının o öğrencinin depresyonda olduğu anlamına gelmediği unutulmamalıdır. Çünkü her öğrenci bu belirtilerden bir ya da birkaçına sahip olabilir. Depresyondaki bir öğrencide bu belirtiler gündelik halsizlik, mutsuzluktan oldukça farklıdır, uzun sürelidir ve göze çarpar.

Çökkün duygu durumu: Öğrenci duygularını açık bir şekilde ifade edemese bile üzgün, mutsuz, neşesiz, çaresiz, dertli, sıkın-

tılıdır ve kendini boşluktaymış gibi hisseder. Dışarıdan bakıldığında bu öğrencinin bir süredir eskisinden daha farklı bir duygu durumu içinde olduğu anlaşılır. Örneğin; eskiden neşeli, mutlu görünen öğrenci bir süredir durgun ve üzgündür, gülmesi azalmıştır.

İlgide azalma: Öğrencinin eskiden severek ve isteyerek yaptığı şeylere karşı ilgisi azalmıştır. Örneğin, tenefüslerde arkadaşlarıyla neşe içerisinde oynayan bir öğrenci arkadaşlarına katılmıyordur ya da arkadaşlarıyla sohbet etmekten hoşlanan bir öğrenci artık sohbe katılmıyordur.

Sinirlilik: Eskiden sakin ve uyumlu olan öğrenci artık çok çabuk öfkeleniyordur, huzursuzdur ve ani tepkiler veriyordur.

Uyku sorunları: Depresyon bazı öğrencilerin normalden daha fazla uyumasına sebep olurken bazılarında ise uykusuzluğa sebep olabilir.

Davranış, düşünce ve hareketlerde yavaşlama: Öğrenci dışarıdan gözlemlendiğinde hareketlerinde bir yavaşlama olduğu, konuşmasında alçak ses kullandığı ve yavaş konuştuğu, kendini ifade ederken konu ve kelime zenginliğinin azaldığı fark edilir.

Huzursuzluk: Öğrenci sıkıntılı bir görünüm içerisinde. Yerde duramaz, sürekli dolaşmak ister, sakin olamaz, gevşeyemez. Yerde sallanıp durma, tırnaklarını yeme, elbisesinin ucunu kıvrıp sürekli oynama gibi davranışlar görülebilir.

Yorgunluk: Depresyondaki öğrencinin hâlsiz ve yorgun olduğu gözlemlenir. Enerjisi olmadığı için eskiden keyif aldığı aktivitelere katılmayı artık istemez.

Odaklanmada güçlük: Öğrenci düşüncelerini yoğunlaştırmada güçlük çekebilir ve bu sebeple bir konuyu anlamakta zorlanabilir. Dersi takip etmesi zordur, çünkü hemen sıkılır. Kendini yorgun ve enerjisiz hissettiği için derse başlamakta; odaklanmada güçlük çektiği için de derse devam edip, o dersi tamamlamakta zorlanır. Bu sebeple, depresyon etkisindeki bir öğrencinin dersle-

rinde belirgin bir düşüş yaşanır. Başarıdaki bu azalma öğrencinin derslere olan isteksizliğini daha da artırır.

İştah sorunları: Depresif öğrencilerde iştahta azalma ya da tam tersi olarak iştahta belirgin bir artış görülebilir.

Ölüm düşüncesi: Depresif öğrenciler hayatı dayanılmaz bulabilir ve hayatın değersiz olduğunu düşünebilirler. Ölümle ilgili düşünceler, ergenlik döneminde çocukluk dönemine göre daha sık gözlemlenir. Fakat hangi dönemde olursa olsun ölüm isteği ciddiye alınması gereken önemli bir konudur ve psikiyatrik destek alınması zorunludur.

Öğreticilere tavsiyeler:

- Bu belirtilerin görüldüğü bir öğrencinin depresyonda olduğundan şüphelenmek için o öğrencinin iyi bir şekilde gözlemlenmesi, önceki durumuyla şimdiki durumunun karşılaştırılacak kadar iyi tanınması, ebeveyninden öğrenci hakkında bilgi alınması önemlidir.
- Öğrencilerin hangi gelişim döneminde olduklarını ve hayatlarını nelerin etkilediğini bilmek onlardaki duygusal ve davranışsal değişimleri fark etmenin en temel noktasıdır.
- Kursun fiziksel ortamının, ders içeriğinin, öğrencinin ebeveyn-arkadaş ilişkilerinin gözden geçirilmesi ve gerekli düzenlemelerin yapılması onun içinde bulunduğu duygusal durumunu da düzenleyecektir. Kurs içerisinde çocukların oyun oynayarak sosyalleşeceği, gençlerin akranlarıyla vakit geçirebileceği alanlar olması, spor için ortam hazırlanması, ders içeriklerinin ilgi çekici hâle getirilmesi, öğrencinin akranları ve ebeveynleriyle ilişkisinin güçlendirilmesi olumlu duygular oluşturmak için önemlidir. Bu ortam ve ilişkilerde yaşanan bir olumsuzluk öğrencinin duygularını da etkileyecektir ve bu etki doğaldır. Örneğin; ebeveynleriyle hafta sonu kavga etmiş ya da arkadaşlarıyla tartışmış bir öğrencinin o hafta kursta neşesiz, hâlsiz, öfkeli olması

ve derslerindeki düşünüş olağandır. Bu öğrencinin ebeveyn ve akran ilişkilerinin güçlendirilmesi, içinde bulunduğu olumsuz duygu durumundan çıkmasına yardımcı olabilir.

- Sosyal etkinlik ve rehberlik saatlerinde öğrencilerin duygu, düşünce ve davranışlarını ifade edebilecekleri çalışmaların yapılması, öğrencileri daha iyi tanımasını ve herhangi bir problem karşısında öğreticinin doğru müdahale yöntemleri seçmesini kolaylaştıracaktır.
- Bir öğrencinin mutsuzluğu, enerjisizliği bazen kan ya da hormon değerlerinin normal olmamasından kaynaklanabilir. Bu sebeple öğrencinin bir sağlık kuruluşuna yönlendirilmesi ve gerekli tetkiklerin yapılması önemlidir.
- Ortamdaki tüm düzenlemeler, ebeveyn ve öğreticinin çabaları öğrencilerin olumsuz duygulara kapılmaması için bir tedbirdir. Fakat depresyon gündelik bir mutsuzluk hâlinde farklıdır, bir hastalıktır ve tedavisi gereklidir. Tüm önlemler alınsa, düzenleme yapılsa bile öğrenci şayet depresyondaysa olumsuz duygu durumundan kurtulamayacaktır. Bu durumda öğrencinin mutlaka çocuk-ergen psikiyatristine yönlendirilmesi gerekmektedir.

DİKKAT EKSİKLİĞİ VE HİPERAKTİVİTE BOZUKLUĞU (DEHB)

DEHB, kendini kontrol edememeye ilişkin nörogelişimsel bir bozukluktur;

- Dikkat eksikliği,
- Aşırı hareketlilik,
- Dürtüsellik

olmak üzere üç temel sorun içerir.

Dikkat eksikliği: Dikkati sürdürmekte zorlanma, herhangi bir görüntüyle, sesle dikkatin kolay dağılması ve hatta hiçbir şey

olmasa da zihnin dağılması olarak kendini gösterir. Planlama ve organize etme becerisi, zaman yönetimi, öncelikleri belirleme gibi becerilerden sorumlu beynin ön bölgesindeki işleyişte aksaklıklar vardır. Bu aksaklıklar en çok akademik alanda öğrenciyi olumsuz etkiler. Öğrenci ezberini hatırlamakta ve dersine başlayıp bitirmekte zorlanır, ders sürecinde dalıp dalıp gider. Gündüz vakti rüyada gibi, hayal kurma hâlidir. Günlük hayat rutininde ise organize olmakta (Örneğin, çanta içleri, dolapları, odaları dağınıktır.), düzene uymakta (Örneğin, yemek saatine gecikmek gibi), bazı yaşamsal becerilerini sürdürmekte (Ellerini yıkamayı unutmak, diş fırçalamayı ertelemek gibi) zorluklar yaşar. Zekâ seviyesi iyi çocuklar dikkat eksikliğini bir dereceye kadar tolere ettikleri için bu bozukluk kolay fark edilemeyebilir, fakat ders başarısı düşmeye başladığında dikkat eksikliği fark edilir olacaktır. Dikkat eksikliği olan öğrencilerin yüksek odak yetenekleri de olabilir. Yani bir öğrencinin hem dikkat eksikliği olabilir hem de bu öğrenci istediği, eğlenceli bulduğu bir alana aşırı şekilde odaklanabilir.

Hiperaktivite (Aşırı Hareketlilik): Her çocuk, doğası gereği hareketlidir; koşar, tırmanır, gürültü çıkarır. Fakat hiperaktivite kendi yaşına ve gelişim düzeyine uygun olmayacak düzeyde hareketli olma hâlidir. Yerinde duramamak, kıpır kıpır olmak, çok konuşmak, huzursuz olmak, bitmek bilmeyen enerji hâli en göze çarpan davranışlardır. Hiperaktif öğrenciler ders çalışırken, yemek yerken oturdukları yerden sık sık kalkıp dolaşırlar. Oyuna ya da derse sakince devam edemezler, el ve ayakları sürekli hareket hâlidir.

Dürtüsellik: Herhangi bir eylemi yaparken bu eylemin sonunda ne olacağını düşünmeden hareket etme hâlidir. Dürtüsel öğrenciler, sıralarını beklemekte zorlanır ve hatta beklemeyi, akıllarına geleni hemen yapar, karşıdaki kişinin lafını keser, hareket ya da sözleriyle arkadaşlarını rahatsız eder, uyarı ve tavsiyeleri dikkate almaz, tehlikeye atılmaktan çekinmez ve tehlikeden haz alırlar. Çocukluk döneminin dürtüsellik ile ergenlik dönemi dır-

tüsellığı arasında gelişim dönemlerinden kaynaklı bazı farklar vardır. Ergenlik dönemindeki riskli davranışlar daha büyük sorunlara yol açabilmektedir. Örneğin; bir çocuğun sınıftan çıkıp gitme gibi dürtüsel davranışı, ergenlik döneminde kurstan kaçıp gitme olarak ortaya çıkabilir.

Öğreticilere tavsiyeler:

- Öğretici öğrencilerini iyi tanımalı, öğrenciyle ilgili bilgileri ebeveynlerden toplamalıdır. Bir veliden öğrencinin DEHB'si olduğunu öğrenmek, süreci baştan kontrol altında tutmaya yardımcı olacaktır.
- DEHB belirtileri olan öğrenciler sınıfta öğreticiyi rahatlıkla görebilecekleri, öğreticiye en yakın noktada oturtulmalıdır.
- Bir konu anlatımı söz konusuysa görsel ve işitsel materyallerden faydalanmak öğrencinin dikkatini sürdürmesinde kolaylık oluşturacaktır.
- Öğrencinin dikkatinin dağıldığını fark eden öğreticinin ilginç bir soru sorarak, bir hikâye anlatarak konuyu zenginleştirmesi bu öğrencinin dikkatini toplamasına yardımcı olur.
- Ders sırasında ses tonunda değişiklikler yapmak, “dikkat, hazır, tekrar, hep birlikte” gibi uyarıcı kelimeler kullanmak dikkatin sürekliliğini sağlar.
- Organize olma becerisindeki yetersizlikleri öğrencilerin düzensiz olmasına sebep olduğu için bu öğrencilerin organize edilmesi önemlidir. Örneğin; yerine getirmesi gereken birden fazla sorumluluğu olan DEHB'li öğrenciye öncelikler belirlenmeli; zamanı iyi kullanamayan öğrenciye kısa süreli hedefler oluşturulmalıdır.
- Sayıca az ama gerekli olan ve kontrolü sık yapılan kurallar oluşturulmalıdır.

- DEHB yaramazlıktan, tembellikten farklı bir durumdur. Bir nörogelişimsel bozukluktur ve tedavi edilmesi oldukça önemlidir. Bu sebeple DEHB belirtileri taşıyan çocukların etiketlenmeden mutlaka bir çocuk psikiyatristine yönlendirilmesi gerekir.
- DEHB ile ilgili tıbbi destek alan öğrenciler eğer ilaç kullanıyorlarsa kursta oldukları süre içinde de ilaçlarını düzenli bir şekilde aldıklarından emin olunmalıdır. Psikiyatristin eğitim ortamına dair vereceği tavsiyelerin öğretici tarafından uygulanması, tedaviden alınacak verimi arttıracaktır.
- Kontrol edemediği dürtüsel hareketlerinden dolayı öğrenciyi sürekli eleştirmek, etiketlemek ya da azarlamak tedavi sürecinden alınacak verimi olumsuz etkilemektedir. Öğrencinin olduğu gibi kabul edilmeye, beğenilmeye ve iltifata ihtiyacı olduğu unutulmamalıdır.
- Öğrencideki eşsiz, güzel, olumlu özelliklerin ve becerilerin altı çizilmelidir ve bu iltifatlara sınıftaki diğer öğrencilerin de şahit olması sağlanmalıdır.
- DEHB'den etkilenen öğrenciler duygularını kontrol etmekte zorlandıkları için duygu odaklı rehberlik etkinlikleri yapılarak düşünce ve duygularını nasıl ifade edecekleri öğretilmelidir.
- Öğrenci duygularını kontrol edemediğinde öğreticinin sakin kalması, kendi duygularını kontrol etmesi öğrenciye duygu düzenleme ile ilgili bir temsil olacağından öğreticinin sakinliği oldukça önemlidir.
- Öğrencinin sahip olduğu beceriler göz önünde bulundurarak ona uygun sınıf içi sorumluluklar verilmelidir. Bu durum, öğrencinin sosyal uyumunu, öz güvenini, akademik başarısını olumlu yönde etkileyecektir.
- DEHB ile mücadele eden öğrenci için yapılabilecek en iyi şey onunla empati kurmak ve ona destek olmaktır. Bazen

sadece öğrenciyi dinlemek ve ona ihtiyaç duyduğu değeri vermek, önemsendiğini bilmesini sağlamak öğrencinin eğitim sürecinden alacağı verimi oldukça arttıracaktır.

TIRNAK YEME, PARMAK EMME VE SAÇ YOLMA

Öğrencilerde tırnaklarını yeme, dudak ısırma, kalem gibi bazı eşyaları ağza alma, vücudunda bir yeri yolma, sürekli el-ayak sallama gibi tekrarlayan, işlevsel olmayan bazı davranışlar görülebilmektedir. Bu davranışlar arasında en sık tırnak yeme davranışına rastlanır. Başlangıç sebebi genellikle ağır stresli bir yaşantı olan tırnak yeme davranışı tırnak iltihaplarına, parmak uçlarında yaralara sebep olabilir.

Parmak emme davranışı, doyum sağlama ve duygu düzenlemeye yönelik bir davranıştır. Bazen parmak yerine kalemin ucu, elbisenin ya da eşarbin ucu emilmektedir.

Saç yolma davranışı, öğrencide her zaman saçlarını yolmakla belirgin değildir; öğrenci kaşlarını ya da kirpiklerini de yolabilir.

Öğrenci bu eylemleri içsel bir sıkıntı yaşadığı, gergin hissettiği, yalnızlaştığı zamanlarda rahatlamak, gerginliği azaltmak ve haz almak için yapar. Bu davranışları yapmadığında rahatlayamaz ve yoğun bir sıkıntı içerisinde hisseder. Tüm bu davranışlar için öğrenciye destek olunması oldukça önemlidir. Davranışın altında yatan sebeplerin bulunması için öğretmenlerin ebeveynlerle iş birliği içerisinde hareket etmesi gerekmektedir.

Öğreticilere tavsiyeler:

- Öğrencideki gerginlik, sıkıntı, kaygı arttıkça bu davranışlarda artış gerçekleşeceğinden, onların kaygı seviyesini arttıracak eylem ve sözlerden kaçınılmalıdır.
- Bu davranışlar göz ardı edilmemelidir. Bunların altında yatan sebepleri bulmak, hem bu davranışı azaltacak hem de ilave başka sorunlarının ortaya çıkması önlenmiş olacaktır.

- Öğrencinin bu gibi davranışlarını engellemek için alınan “elleri cepte tutmasını söylemek, tırnak için özel oje kullanmak gibi” tedbirler bu davranışları tamamen ortadan kaldırmayabilir. Kısıtlamalar ortadan kalktığında öğrencinin bu davranışları tekrarladığı görülür. Bu sebeple, davranışı doğrudan engellemeye çalışmak yerine, bu davranışın altında yatan sebeplerin keşfedilmesi önemlidir.
- Öğrencinin yetenekli ve iyi olduğu, kaygılanmadan kendini ifade edebileceği, performans gösterebileceği etkinliklerle öz güveni güçlendirilmelidir.
- Sürekli uyarmak ve bu davranışlara yönelik sözlü ya da fiziksel müdahaleler sorunu ortadan kaldırmadığı gibi aksine bu davranışı biraz daha arttırabilir. Öğrenci, kendisiyle değil de sadece tırnaklarıyla, saçıyla vb. ilgilenildiğini düşünebilir ve bu düşünce öğrenci tarafından hoş karşılanmaz.
- Öğrenciyle iyi bir ilişki kurmak bu davranışların altındaki sebepleri anlamak için en temel yoldur. Kurulan iyi bir bağ ile öğrenci, onu strese sokan ve stresini arttıran durumları ifade etme fırsatı yakaladığında bu davranışlarda azalma görülebilir.
- Bu davranışların devamı hâlinde ebeveynler bilgilendirilmeli ve öğrenci psikolojik destek almak üzere bir ruh sağlığı uzmanına yönlendirilmelidir.

KENDİNE ZARAR VERME DAVRANIŞI

Kendine zarar verme davranışı, kişinin bilinçli bir ölüm isteği içerisinde olmadan, isteyerek, tekrarlayıcı şekilde ve amaçlı olarak bedenine yönelik doku hasarında bulunmasıdır. Kişi bulunduğu ortama uyum sağlayamamasından kaynaklı zorluğa, bu ortama tahammülsüzlüğünün oluşturduğu baskıya, içinde bulunduğu duruma katlanamamasına karşılık, ancak kendine zarar vererek rahatlamaya çalışmaktadır.

Öğrenciler;

- Kendilerini cezalandırmak,
- Duygularını (özellikle öfke, mutsuzluk ve incinme) yönetmekte zorlanmak,
- Sorunlarla başa edememek,
- Kontrolün ellerinde olduğunu hissetmek,
- İntikam almak (Örneğin, öfkelenildiği kişiye öfkesini göstermenin bir yolu olarak),
- Vücutta bir sembol taşımak (Örneğin, sevdiği kişinin baş harfini çizmek gibi)

gibi sebepler yüzünden kendilerine zarar verebilirler. Kendine zarar verme davranışı birçok şekilde gerçekleştirilebilir. Öğrenci herhangi bir aletle (kalem, cam parçası, çakmak vb.) kendine zarar verebileceği gibi herhangi bir alet olmadan da (yaraların iyileşmesine izin vermeme, tırnakla çizmek, kaşımak vb.) bu davranışı sergileyebilir.

Kendine zarar verme davranışını tanımlamak için bazı ölçütler önemlidir. Bunlar:

- Zarar verme davranışının sürekli “**tekrarlanma**”sı,
- Kişinin bu “**eylemden önce bir gerilim hissetme**”si,
- Yaşadığı fiziksel acıyla beraber “**rahatlama**”sı,
- Bu acıdan “**zevk alma**”sıdır.

Öğreticilere tavsiyeler:

- Bir öğrencinin kendine zarar verme davranışı gösterdiği fark edildiği zaman, yara izlerini göstermesi için baskı yapılmamalıdır. Öğrenci utandırılmamalı ve etiketlenmemelidir.

- Öğrencinin yaraları fark edildiğinde yargılayıcı, suçlayıcı ve sorgulayıcı bir tavırla konuşmaktan kaçınılmalıdır. Anlayışlı, şefkatli ve merhametli bir dil tercih edilmeli ve bu esnada etrafta başka bir öğrencinin olmamasına dikkat edilmelidir.
- Kendine zarar verme davranışı hakkında öğrencinin ebeveynleriyle görüşülmelidir. Burada amaç, öğrencinin suçlanması değil, bu davranışın altında yatan sebepleri bulup uygun müdahaleler için iş birliği yapmak olmalıdır.
- Öğrencinin davranışları öğretici tarafından iyi bir şekilde gözlemlenmelidir. Zarar verme eyleminden önce öğrencinin yaşadığı gerilim anlarının yakalanması ve öğrencinin bu geriliminin sağlıklı şekilde giderilmesi, rahatlatılması önemlidir.
- Öğrenci grupları içerisinde popüler olmak için yapılan kendine zarar verme davranışlarının önüne geçmek adına öğrencilerin duygularını düzenleme becerileri desteklenmeli ve yetenek-becerilerini ortaya çıkarmaya dair çalışmalar yapılmalıdır.
- Öğrenciler bir gruba ait olmak için kendine zarar verme davranışı sergileyebilirler. Bu öğrencilerin öz güvenleri desteklenmeli, atılganlık becerileri kazandırılmalıdır.
- Kendine zarar verme davranışı, bir belirti olarak kabul edilerek öğrencinin psikiyatrik destek alması için gereken çaba gösterilmelidir.

ZORBALIK

Zorbalık; fiziksel, ekonomik vb. açılardan daha güçlü olan öğrencilerin, kendilerinden daha güçsüz olan öğrencileri sürekli olarak hırpalaması, rahatsız etmesi ve onlara zarar vermesi anlamına gelmektedir. Ayrıca zorbalığa uğrayan öğrencinin zorbalık yapan

karşısında kendini savunamaması, çaresiz ve zayıf hissetmesi gibi psikolojik bir güç dengesizliği de söz konusu olmaktadır.

Zorbalık, dört farklı şekilde karşımıza çıkmaktadır. Sözlü, fiziksel, sosyal ya da siber zorbalık olarak gözlemlenebilir. Alay etme, kızdırma, lakap takma gibi sözel olarak; vurma, tekme atma, saç çekme gibi fiziksel olarak; dedikodu ve söylenti çıkartıp yayma, arkadaş grubunda dışlayıp yalnızlaştırma gibi sosyal olarak; dijital mecralarda utandırıcı fotoğrafları yayma, mesajlar aracılığıyla kişiyi tehdit etme gibi siber olarak gerçekleştirilen zorbaca davranışlar vardır.

Öğreticilere tavsiyeler:

- Bir öğrenci zorbalığa maruz kaldığında kendini kursta güvensiz, rahatsız, huzursuz, tehlikede hissettiği için çeşitli sebepler öne sürerek kursa gelmek istemeyebilir, devamsızlık yapabilir. Bu sebeple, başta kurs idaresi olmak üzere, öğretmenler, psikolojik danışmanlar ve diğer tüm personel zorbalığa uğrayan öğrencilerin kendilerini güvende hissedeceği bir kurs atmosferi oluşturmalıdır.
- Türü her ne olursa olsun kursta zorbaca eylemlerin, saldırganca davranışların kabul edilemez olduğu vurgulanmalıdır.
- Zorbalığa karşı duyarlılığı azaltan, “Böyle şeyler arkadaşlar arasında olur, toplulukla yaşanan yerlerde bunlar normal, şimdi bunlardan dolayı acı çekiyorsun ama ilerde hatırlamayacaksın bile, zorbaca davranışların yetişkinlere anlatılması ispiyonculuk.” gibi yanlış tutum ve inançları içeren söylemlerden kaçınılmalıdır. Bu söylemlerin olduğu bir kursta zorbaca davranışların ortadan kalkma ihtimali yoktur. Bu sebeple, kurslarda zorbalığın önüne geçmek için zorbaca davranışları bir sorun olarak görmek, saldırgan davranışlara karşı gerekli önlemleri almak ve kurs içi gerekli müdahale programları hazırlamak önemlidir.

- Zorbaca davranışlar, sadece sınıf içerisinde gözlenmez. Kurstaki herhangi bir zorbalık davranışının önüne geçebilmek adına öğretmenler ihtiyaç duyduklarında idare ve diğer personelle iş birliği yapmalıdır.
- Zorbalıkla baş edebilmek için sınırların net olduğu kurs kurallarına ihtiyaç vardır. Bu kurallar belirlenirken öğrencilerin de katılım sağlaması, kuralların uygulanabilirliğini arttıracaktır.
- Kurs içerisinde zorba davranışların sık görüldüğü yerlerde güvenlik açısından yönetici ve öğretmenler tarafından önlem alınmalıdır.
- Sosyal etkinlik ve rehberlik derslerinde davranış kontrolü, kendini denetleme becerisi, sorun çözme becerileri, atılganlık, iletişim becerileri gibi konularda koruyucu ve müdahale edici çalışmalar yapılmalıdır. Öğrencilerin bu konulardaki farkındalıkları artırılmalı, becerileri geliştirilmelidir.
- Kurstaki zorbalık davranışları konusunda ebeveynler bilinçlendirilmeli, zorbalığa müdahale edilmesi gereken zamanlarda ebeveynlerin de sürece katılımı sağlanmalıdır. Genellikle evde zorbalığa maruz kalan öğrencilerin, kursta zorbalık yaptıkları unutulmamalıdır. Bu sebeple, zorbalıkla mücadele ev, kurs ve öğrenci arasında koordineli bir şekilde gerçekleştirilmelidir.
- Zorbalık yapan öğrencilerin saldırgan davranışlar yerine olumlu davranışlarının, zorbalığa maruz kalan öğrencilerin ise geri çekilme davranışlarının yerine atılganlık becerilerinin geliştirilmesi için psikolojik danışma hizmeti almaları gerekebileceği unutulmamalıdır.
- Zorbalık yapılırken bu duruma şahit olan fakat seyirci gibi davranan öğrencilere yönelik olarak zorbalık hakkında farkındalıklarını arttıracakları çalışmalar yapılmalıdır.

- Şayet zorbalığa karşı doğru müdahaleler, zorbalığı önleyici çalışmalar yapılmazsa zorbalığa maruz kalan öğrencinin başka bir vakitte zorbalık yapabileceği ihtimali unutulmalıdır.
- Zorbalık önlem alınmasına ve müdahale edilmesine rağmen tekrar yaşanma riski yüksek olan bir sorundur. Zorbaca davrananlar bir süre davranışlarını kontrol etseler de sözlü ya da psikolojik olarak zorbalık yapmaya devam edebilir, zorbalık mağduru öğrenciler ise bu olumsuz davranışların şiddetlenmemesi için daha da içe çekilebilirler. Bu sebeple, zorbalığa dair yaşanan sorunlar, sorunlara karşı alınan önlemler ve elde edilen sonuçlar düzenli aralıklarla kontrol edilmeli ve tekrar değerlendirilmelidir. Değerlendirme sonuçları ebeveynler, öğretmenler ve öğrencilerle paylaşılmalıdır.

BAĞIMLILIK

Bağımlılık, bir maddenin ruhsal, fiziksel ya da sosyal problemlere yol açmasına rağmen alınmaya devam edilmesi, kişinin bırakma isteğine karşılık bırakamaması ve maddeyi alma isteğinin durdurulamamasıdır. Bağımlılık; etkileri fiziksel olarak gözlenebilen sigara bağımlılığını içerdiği gibi etkileri sosyal ve psikolojik açıdan gözlemlenen televizyon izleme, bilgisayar oyunları oynama gibi davranışsal bağımlılıkları da içerir.

Günümüzde teknolojinin artan kullanımıyla her yaşta ve her cinsiyette görülebilen, fakat çocuk ve ergenleri daha olumsuz etkileyen teknoloji bağımlılığı, diğer bağımlılıklara göre çok daha erken yaşlarda başlamaktadır. Çocuğun-gencin teknolojiyle uzun süre vakit geçirmesi, aile ve okul hayatına zarar vermektedir. İnternet bağımlılığında bazı olumsuz bilişlerin rol oynadığı ve internet bağımlılığının hayatta başarısız olunan konuları telafi etmeye yönelik bir davranış örüntüsü olarak ortaya çıktığı düşünülmektedir. Devamında ise çocuk ve gençler tarafından internetin aş-

rı kullanımının ödüllendirici bir davranış olarak görülebileceği, bazı olumsuz duygularla (huzursuzluk, korku, hayal kırıklığı gibi) mücadele etmeye yarayan yetersiz bir strateji olarak kullanılabileceği bilinmektedir.

Çocuk ve gençleri tüm bu zararlı davranışlara yönlendiren iki temel konu vardır. Bunlar:

- İçinde bulundukları ruhsal durumun sıkıntılı, iniş, çıkış ve çalkantılarla dolu olması, rahatlamak için bir yol aramaları ve böylece zararlı davranışlardan medet ummaları,
- Tesadüfen ya da farklı nedenlerden dolayı herhangi bir bağımlılığı olan arkadaş grubuna katılmalarıdır.

Öğreticilere tavsiyeler:

- Herhangi bir bağımlılığın oluşmaması için öncelikli olarak “bağımlılığı önleyici” çalışmalar yapılmalı (seminer, atölye çalışması, film, rehberlik etkinlikleri gibi) ve ilgili kurum ve kuruluşlarla iş birliği yapılarak destek alınmalıdır.
- Bağımlılığın bir rahatsızlık olduğu unutulmamalıdır. Fark edildiğinde öğrencinin ebeveynleriyle görüşülmeli ve öğrenci bir ruh sağlığı uzmanına yönlendirilmelidir.
- Ebeveynlere yönelik toplantı ve seminerler düzenlenerek bağımlılık konusunda farkındalıkları artırılmalıdır.
- Bağımlılık ile başa çıkmak için öncelikli olarak ebeveynlerin ve öğretmenlerin kendi alışkanlıklarını gözden geçirmeleri gerekmektedir. Örneğin, ebeveyni teknoloji bağımlısı olan bir çocuk ya da gencin teknoloji bağımlısı olma riski yüksektir. Öğreticisi sigara bağımlısı olan bir öğrencinin sigara içme ihtimali yükselecektir.
- Ebeveynlerle iş birliği yapılarak davranışsal bağımlılıkları önlemek için teknolojinin sağlıklı kullanımı konusunda öğrencinin de fikrini belirttiği sınırlar koyulmalıdır. Örne-

ğın; “ne kadar”, “nerede”, “ne zaman” ve “ne tür” oyunları oynayabileceği ile ilgili temel kuralların oluşturulması gibi.

- Öğrenciyle iyi bir ilişkiye sahip olmak, öğrencinin alışkanlıklarını öğrenmeyi kolaylaştıracaktır. Öğrencinin herhangi bir zararlı alışkanlığı fark edildiğinde yargılayıcı ve şiddet içerikli bir yaklaşım ona yardımcı olmayı engelleyecektir. Bu alışkanlıklar hakkında konuşabilmek öğreticiye hangi noktada, nasıl bir müdahale bulunulması gerektiğiyle ilgili fikir verecektir.
- Öz güveni düşük, sosyal açıdan zayıf, içe dönük ve sorunlarla başa çıkma becerileri gelişmemiş öğrencilerin kendilerini yalnız, dışlanmış ve yetersiz hissettikleri için bağımlılığa daha yatkın oldukları bilinmektedir. Bu sebeple, öğrencilerin olumlu bir sosyal çevre edinmesi, öz güvenlerinin ve sorun çözme becerilerinin güçlendirilmesi için çalışmalar yapılmalıdır.
- Dürtü kontrol bozukluğu yaşayan çocuk ve gençlerin bağımlılık riskleri yüksektir. Bu sebeple, dürtülerini kontrol etmekte zorlanan öğrencilerin kendilerini kontrol etme becerileri geliştirilmeli ve önleyici çalışmalar ile bağımlılık geliştirmelerinin önüne geçilmelidir.
- Bağımlılık gerçekleştiğinde tıbbi ve psikolojik bir destek almadan öğrenciye yardımcı olunamayacağı bilinmelidir. Bu sebeple, öğrenci ve ebeveyn Yeşilay Danışmanlık Merkezi, AMATEM gibi güvenilir kurumlara yönlendirilmelidir.

KORKU VE KAYGI

Dıştan gelen tehlikelere karşı doğal bir tepki olan korku, kişinin tehlikeli duruma hazır olmasını, tehlikeye karşı koymasını sağlayan faydalı bir duyguyken, bu doğal tepkinin aşırı olması korku duyan kişinin günlük işleyişini bozmaktadır. Korkudan dolayı kişide oluşan sıkıntılı duygular ve kaçınma davranışları kişinin günlük işlevini, eğitim hayatını olumsuz etkileyecek dü-

zeydeyse fobiden bahsetmek mümkündür. Fobi; normal şartlarda korkulmayacak bir durum, nesne ya da hayvan karşısında kişinin sürekli ve aşırı korku duymasıdır. Öğrencilerin içinde bulundukları gelişim dönemine göre korktukları durum ve nesneler değişiklik gösterebilir. Örneğin; çocuk yaştaki öğrenciler evden ayrılıp kursa başlamaktan, depresyon olmasından, hırsızlardan, gözle görülmeyen varlıklardan korkarken; genç öğrenciler ise alay konusu olmaktan, dışlanmaktan, beğenilmemekten korkar. Önemli olan nokta, bu korkunun süresi ve yaş dönemine uygun olup olmamasıdır. Korku, öğrencinin doğasında var olan, “gerçek” bir tehlike karşısında verdiği otomatik bir duygu iken, kaygı ise bir tehlike olmaksızın endişeli düşüncelerin kişiye eşlik ettiği, gerginlik hissi ve kan basıncındaki artışla birlikte kişinin bedeninde çeşitli değişimlerin gözlemlendiği bir duygudur. Tıpkı mutluluk, üzüntü, öfke, korku gibi pek çok duygudan biridir ve kaygılanmak oldukça normal bir tepkidir. Korku ve kaygının birbirinden farklılaştığı temel şey şudur: Korkuda öğrencinin korktuğu bir şey, durum, nesne ya da kişi vardır. Fakat kaygı “gerçek” bir tehlike olmadığına da varlığını belli eder. Öğrencilerde korku ve kaygıyla ilişkili durumlar öncelikle bedensel semptomlarla kendini gösterir; sindirim problemleri (karın ağrısı, kabızlık vb.), kalp çarpıntısı, yorgunluk, terleme, nefes alıp vermede değişim, kendini sıkma, iştah problemleri gibi. Bedensel belirtilerin yanı sıra düşünce (odaklanmada güçlük çekme, endişe verici düşüncelerin kontrol edilemez şekilde artışı gibi), duygu (yoğun olarak huzursuz, endişeli, sıkıntılı, gergin hissetme gibi) ve davranışlarda da (kursu gitmek istememe, tırnak yeme, saç yolma, içe kapanma, ağlama, sosyal etkinliklere katılmama gibi) farklılıklar gözlenir. Kaygı belirtileri öğrencilerde çok farklı şekilde ortaya çıkabilir. Bunlar:

1. Beden Odaklı Tekrar Eden Davranışlar

Saç yolma, tırnak yeme, dudak/yanak içini ısırma, diş sıkma, yüz yolma gibi tepkiler bedenle ilişkili gözlenen davranışsal kaygı tepkileridir.

2. Genellenmiş Kaygılar

Öğrenci sadece belirli bir konuda değil, pek çok konuya dair kaygı verici düşünceler içerisinde: “Ya hasta olursam, anne-babama bir şey olursa? Ya beni kurstan almaya gelemezlerse? Kursumuza hırsız girerse? Dersimi veremezsem...” gibi. Bu gibi durumlarda öğrencide yoğun bir huzursuzluk, endişe hâli, öfke, gerginlik, bazı durumlarda ise utanç ve suçluluk duyguları gözlemlenebilir. Bu tarz düşünce ve duyguların yoğun yaşandığı durumda öğrencide öfke patlamaları, ağlama nöbetleri, parmak çıtlatma, odaklanmada güçlük, kursa gelmek istememe ya da aşırı derecede ders çalışma gibi davranışsal tepkiler ortaya çıkabilir.

3. Panik Bozukluk

Panik bozukluk, artan kalp atım hızı, terleme, baş dönmesi, hızlı nefes alıp verme, bayılacakmış hissi gibi bedensel belirtilerle kendini gösteren öfke, korku, kaygı, çaresizlik gibi duyguların eşlik ettiği durumları içermektedir. Bu gibi düşünce ve duygular baskın olduğunda öğrenci, kendini rahatlatmak için, rahatsızlık veren, panik duygusunun ortaya çıktığı ortam ya da durumlardan kaçınabilir.

4. Sosyal Kaygı

Özellikle sosyal ortamlarda yaşanan yoğun korku ve endişe olarak gözlenir. Öğrenciyi kaygılandıran unsur, ortamda bulunmasa bile bu ortamda bulunma ihtimali öğrencinin terleme, karın ağrısı, yüz/kulakların kızarması, titreme, gerginlik hissine ek olarak utanç verici düşünceler öğrenciye eşlik edebilir: “Rezil olacağım, herkes bana gülecek, dilim sürçerse benimle alay ederler, beni sevmeyecekler, ya saçma bir şey söylersem ya başaramazsam...” gibi. Öğrenci performansı ile ilgili kaygı hissettiği için topluluk önünde konuşmaktan, yeni kişilerle tanışmaktan kaçınabilir.

5. Özgöl Fobiler

Belirli bir nesne (tüylü oyuncak, asansör vb.), hayvan (örümcek, köpek vb.) ya da duruma (yükseklik, kalabalık vb.) karşı yaşanan yoğun endişe ve korku hâli fobi olarak ele alınmaktadır. Fobik nesne ya da durum karşısında öğrencinin kalp atışları hızlanır, titreme, uyuşma hissi içerisinde olabilir, nefes alma ritmi hızlanır, terleme gibi bedensel tepkiler gözlemlenebilir ve bu tepkilerin sonucunda öğrenci fobik durum ya da nesneden kaçınma eğilimine girmektedir. Bu gibi anlarda ağlama, öğreticiye sarılma, arkadaşına sığınma sıkça gözlenen tepkiler arasındadır.

Öğreticilere tavsiyeler:

- Öğrenci, gelişim dönemine uygun olmayan korkuları hakkında teskin olmakta zorlanıyor, korkuları günlük hayatında kendisine engel oluyor ve korkular uzun süredir öğrenciye eşlik ediyorsa bir ruh sağlığı uzmanından destek alınmalıdır.
- Öğrencinin korkuları ile alay edilmesine müsaade edilmeli, duygularının yok sayıldığı cümlelerden uzak durulmalıdır. Bunun yerine korkularının anlaşıldığı ve öğreticisinin yanında güvende olduğuyla ilgili mesajlar verilmelidir. (Bunda korkacak ne var bebek misin?” **değil**, “Her insanın korktuğu bir şeyler olabilir bu gayet normaldir. Senin için yapabileceğim bir şey olursa çekinmeden bana gelebilirsin.”)
- Kaygı, korku gibi duygularını düzenlemekte zorluk çeken öğrencilerin kendiliğinden bu duygularla baş edebilir hâle gelmesini beklemek, duygularını yönetmekte zorluk yaşayan öğrenci karşısında tepkisiz kalmak, görmezden gelmek doğru bir tutum olmayacaktır.
- Öğrencilerin duyguları tanınması, duygularını ifade edebilmesi ve başkalarının duygularını okuyabilmesi zor duygularla baş etmek için oldukça önemlidir. Bu sebeple, kaygı

ve korkularla başa çıkmaya yönelik sınıf rehberlik etkinlikleri yapılmalıdır.

- Kaygıyla başa çıkma teknikleri hakkında bilgi sahibi olunmalı ve öğrencilerin yaş düzeyine göre bu teknikler onlara öğretilmelidir. Örneğin; gevşeme egzersizleri, nefes egzersizleri, güvenli alan etkinliği gibi.
- Öğrencinin korkuları, kaygıları beslenmemelidir. Örneğin; sınava girecek bir öğrencinin sınav öncesinde yaşaması muhtemel korku ve kaygı normaldir. Öğretici, bu korku ve kaygıları arttıracı söz ve davranışlardan uzak durmalıdır. (“Böyle korkmaya devam edersen tabi ki başarısız olursun.”, “Korktuğun şey başına gelirmiş sakın ol!” vb.)
- Sosyal kaygısı belirgin olan öğrencilerin öz yeterliklerinin geliştirilmesi önemlidir. Bu sebeple öğretmenler, bu öğrencilerin güçlü, yetenekli, başarılı olduğu alanları görünür hâle getirmelidir.
- Düşünce-duygu-davranış ilişkisi hakkında bilgi sahibi olunmalıdır. Bu ilişki genel anlamda “İnsanın aklından geçen düşünceler bir duygu oluşturur. Kişi hissettiği duyguyla birlikte eyleme geçer ve bir davranışta bulunur. Düşüncelerimizi değiştirirsek, duygularımız; duygularımızı değiştirirsek davranışlarımız değişecektir.” cümlesiyle açıklanmaktadır. Bu konuda edinilen bilgiler ve örnek durumlar öğrencilerin gelişim düzeyine uygun şekilde uyarlanmalı ve onlarla paylaşılmalıdır.
- Öğrencinin korku ve kaygı ile ilgili tepkileri beden odaklı ise aynı bölümde yer alan “Tırnak yeme, parmak emme, saç yolma” bölümü okunmalıdır.
- Çocuğun korku ve kaygılarının yalnızca kursta mı ortaya çıktığını yoksa hayatının başka alanlarında da bu duyguların öğrenciyi zorlayıp zorlamadığını anlamak önemlidir.

Bu sebeple öğrenci kursta iyi bir şekilde gözlemlenmeli ve ebeveynlerinden bilgi alınmalıdır.

- Öğrenciyle iletişim kurma ve öğrenciyi sakinleştirme konusunda güçlükler yaşıyor, öğrencinin kaygı ve korkuları azalmıyorsa ebeveynler bir ruh sağlığı uzmanından yardım almaları gerektiği konusunda desteklenmelidir.

BÖLÜM IV

HAFIZLIK SÜRECİNDE DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN HUSUSLAR

Seher COŞKUN

Hafızlık bir yolculuk sürecidir. İnsanın bu dünyada gerçekleştirebileceği en kıymetli yolculuklardan birisi... Bu yola çıkmaya niyetlenmiş öğrencilere yol boyunca hem öğreticisi hem de ailesi eşlik etmelidir. Bu süreçte unutulmaması gereken temel nokta, hafızlık yolculuğu boyunca aracın direksiyonunda bizzat öğrencinin kendisinin olması gerektiğidir. Kitapçığın bu bölümünde, öğrencilerin direksiyonu öğrenciye bırakarak hafızlık yolculuğu boyunca ona profesyonelce nasıl eşlik edebileceklerinden bahsedilecektir.

HAFIZLIK HAZIRLIK SÜRECİ

Bu süreçteki öğrenciler, çıkacakları yolculuk için hazırlık aşamasındadır. Bu yola çıkmadan önce her öğrencide farklı seviyede olmak üzere korku ve kaygı gözlemlenir. Bu korku ve kaygının sebebi, öğrencilerin kendilerini varış noktasına çok uzak görmeleri ve yolculuk süresince nelerle karşılaşacakları konusunda fikir sahibi olmamalarıdır. Öğrenciler, hafızlık sürecine başlayabilmek için daha önce bu yollardan geçmiş olan öğrencilerin onları cesaretlendirmesine ve desteklemesine ihtiyaç duyabilirler.

Hafızlık hazırlık sürecinde öğrencilere destek olabilmek için;

- Hafızlık süreci ile ilgili bilgi vererek öğrencilerin kafalarındaki belirsizlik ve soru işaretleri giderilmelidir. Bu aşamada öğrencilerle beraber aileye de hafızlık süreci ve bu süreçteki sorumlulukları hakkında bilgi verilmesi destekleyici olacaktır. (Aileye, süreç içerisinde desteklerine ihtiyaç duyulacağı ve iş birliği içerisinde çalışmak gerektiği altı çizilerek belirtilmelidir.)
- Öğrencilerin hafızlık sürecini anlamlandırmalarına yardımcı olunmalıdır. Zira gidecekleri yol onlar için bir anlam ifade etmediği takdirde sürecin devam etmesi zor olacaktır. Hazırlık aşamasında yani henüz yolun başındayken, öğrencilerin hafızlık sürecine dair bilgileri, düşünceleri, duyguları dinlenmeli; soruları samimiyetle yanıtlanmalı, kaygıları giderilmeli ve Kur'an-ı Kerim ile hemhâl olmanın faydaları öğrencilere -gelişim dönemi özellikleri de dikkate alınarak, farklı etkinlik/örneklerle anlatılmalıdır.
- Hafızlık sürecini başarı ile yürütebilmeleri için öğrencilerin ihtiyacı olan şey, iyi bir ezber kabiliyetinin yanında, kendilerini ve duygularını ifade edebilmek, problemlerle etkili bir şekilde baş edebilmek, streslerini yönetebilmek, irade gösterebilmek, zaman yönetimi ve plan program konusunda beceri sahibi olmaktır. Ezber kabiliyetlerini artırmanın yanında öğrencilere bu konularda alan uzmanlarından da yardım alarak destek verilmelidir. Aceleci olmadan, öğreticiyle ve Kur'an-ı Kerim ile bağ kurmaları için zaman tanınmalıdır. Sağlam bir bina inşa etmenin yolunun iyi bir temel atmaktan geçtiği unutulmamalıdır.
- Henüz yolun başında olan öğrencilere sonuca değil süreç odaklanmaları gerektiği ifade edilmelidir. Yolu bitirmeye odaklanmayıp yolda olmanın tadını çıkarmayı öğrenen öğrenciler maksimum düzeyde fayda görecektir; kısacası "hafızlık yapıyor olmaktan zevk almak" sürecin kısalmasına ve kolaylaşmasına yardımcı olacaktır.

- Dinî bilgiler dersleri (ibadet, itikat, ahlak, siyer), öğrencilerin gelişim dönemi özellikleri göz önünde bulundurularak düzenli olarak işlenmelidir. Bu konularla ilgili kazandıkları farkındalık, öğrencilerin hafızlık süreci boyunca yol azığı olacaktır. Yola çıkarken hazırlanan azığın yolcuyla fiziksel olarak beslemesi gibi dinî bilgiler de hafızlık yolculuğu boyunca öğrencilerin ruhunu besleyecek, süreci anlamlandırmalarına yardımcı olacaktır.
- Öğrenciler, kendilerine gerçekçi hedefler belirlemeleri ve gelecekleri için hayal kurmaları noktasında cesaretlendirilmelidir. Hedefleri ve hayalleri olan öğrencilerin yola devam etme konusunda iç motivasyonları oluşacak, belirledikleri hedefler ve kurdukları hayaller enerjilerini doğru yerlere yönlendirmelerine yardımcı olacaktır.

HAFIZLIK EZBER SÜRECİ

Bu süreçteki öğrenciler, yolculuğa çıkmış ve belirsizlikten kaynaklanan korku ve kaygılarından bir nebze olsun arınmışlardır. Bir yandan yolda olmanın keyfine varan öğrenciler, bir yandan yolculuk sürecinde hazırlıklı oldukları ya da olmadıkları problemlerle karşılaşır. Bu problemler sebebi ile bazı öğrenciler yolculuğun hep böyle zor geçeceğini zannettikleri için tedirgin olmaya başlarlar. Dolayısıyla öğrencilerin bu aşamada soğukkanlı olması önem arz eder. Zaman zaman tedirgin olan ve panikleyen öğrencileri direksiyonu ellerinden almadan, yola devam edebileceklerine dair heveslerini kırmadan cesaretlendirmek ve onlara her şeyin yoluna gireceği konusunda güven vererek yola devam etmelerini sağlayacak şeylerle desteklemek gerekir.

Hafızlık ezber sürecinde öğrencilere destek olabilmek için;

- Ezber evresinin yoğunluğu içerisindeki öğrenciler birçok şeyden mahrum kaldıklarını hissederek hafızlık süreci ile ilgili olumsuz düşünce ve duygulara kapılabilirler. Bu düşünce ve duygulara kapılan her öğrencinin hafızlığı bırak-

mak isteyeceğine dair yanlış bir inanç olduğu için onların bu duygu ve düşünceleri dile getirmelerine izin verilebilir. Hafızlık sürecinin onları birçok şeyden mahrum bırakarak yaşatlarından geri kalmalarına sebep olduğunu düşünen öğrenciler, bunun tam tersine ikna etmeye çalışılmamalı ve hafızlık sürecinin ne kadar faydalı olduğuna dair gerekçeler sıralanmamalıdır. Bu durum, öğrencilerde anlaşılmadıklarına dair bir algı oluşturup içlerine kapanmalarına ya da öfkelenmelerine sebep olabilir. Hâlbuki bu düşünce ve hislere sahip öğrencilerin ihtiyacı, çoğu zaman sadece yargılanmadan dinlenmek ve anlaşılmaktır. Bu ihtiyaçları karşılanan ve düşüncelerinden/duygularından dolayı suçlu hissettirilmeyen öğrencilerin kriz zamanlarını atlatmaları daha kolay olacaktır.

- Ezber yapmak dışındaki herhangi bir meşguliyetin onları yollarından alıkoyacağını düşünerek öğrenciler kendilerini tanımlarına, yaşadıkları çağın gerektirdiği donanımına sahip olmalarına ve bir şeyler üretmelerine imkân verecek etkinliklerden mahrum bırakılmamalıdır. Yolculuk sırasında hedefe hızlıca ulaşmak için uyku, beslenme gibi ihtiyaçları ertelemek geri dönülmez kazalara sebep olabilir. Tıpkı bunun gibi öğrencilerin, yaşı itibarı ile deneyimlemesi/öğrenmesi gereken şeyleri “Hafızlık bittikten sonra!” deyip ertelemek de farklı problemlere yol açabilir. Gelişim süreci dondurulamaz, ertelenemez. İçinde bulundukları gelişim döneminin görevlerinin yerine getirilmesi ve gelişim dönemi ihtiyaçlarının zamanında karşılanması öğrencilerin hayatını şekillendirmede daha etkili olacaktır.
- Bazı öğrenciler hafızlık sürecine devam etmek istemediklerini belirtebilir. Bu durumda öncelikle bunun sebebi tespit edilmelidir. Bu sebeplerden bazıları doğrudan ya da dolaylı müdahalelerle çözülerek öğrenci sürece devam etmesi konusunda motive edilebilir. Fakat bazı öğrenciler ne yapılsa yapılınsın hafızlık sürecine devam etme konusunda istekli

hâle gelmezler. Bu öğrenciler “Düşe kalka bir şekilde yol al-
dırırız.”, “Zamanla bu yolu sever ve alışır.” denilerek hafız-
lık sürecine devam etmeleri için zorlanmamalı, kendilerine
uygun başka bir programa ya da alana yönlendirilmelidir.

- Öğrenciler bazen rotalarını şaşırabilir, hata yapabilirler. Bu
durumda soğukkanlı olmaya özen göstererek onlara yar-
dımçı olunmalıdır. Tıpkı bir navigasyon gibi... Hiçbir na-
vigasyon yanlış yola sapan bir insanı; “Beceremeyeceğin
belliydi zaten.”, “Gözünün önüne bakmıyorsun ki!”, “Hep
böyle dikkatsiz misindir sen!?” , “Ben söylemiştim ama beni
dinlemiyorsun ki!” vb. diyerek aşağılamaz, eleştirmez. Sa-
dece yeni bir rota çizerek kişiye yol gösterir.
- Zaman zaman yorgunluğun da etkisiyle öğrencilere yol hiç
bitmeyecek gibi gelebilir ve motivasyonlarında kırılma-
lar yaşanabilir. Bu durumda öğreticiler öğrencilere; yolda
onlara eşlik etmeye kararlı olduklarını, bitirebileceklerine
dair umut beslediklerini hissettirmeye ve gerçekçi olmaya
özen göstermelidir. “Az kaldı biraz daha sabret!”, “Bıkkın-
lık, yorgunluk geçer gider sen takılma ve devam et!” gibi
öğrencilere duygularının ciddiye alınmadığını hissettirecek
ifadeler yerine; “Hala biraz yolun var ama sen iyi bir iş çıkā-
rıyorsun.”, “Yolu senin için kısaltamam ama sonuna kadar
yanında kalarak sana destek olabilirim.”, “Bitkin ve bıkkın
olduğunu biliyorum ama hiçbir yol sonsuza kadar sürmez,
eninde sonunda hedefine ulaşacağına inanıyorum.” gibi
güven verici, destekleyici, gerçekçi ve şefkatli ifadelerden
faydalanmak daha sağlıklı olacaktır.
- Öğrenciler bu süreçte kendilerinden ya da başkalarından
kaynaklı zor zamanlar yaşayabilirler. Bu onların üzerinde
yolculukta yaşanan trafik kazaları gibi etki oluşturur. Za-
ten yoğun bir ezber sürecinin içinde olan öğrenci, yaşa-
dığı zorluklarla mücadele edemeyeceğini düşünebilir. Bu
zamanlarda öğreticilerin öğrencilere güven vererek onların
yaralarını sarması, güçlerinin yetmeyeceğini hissettikleri

durumlarda da destek almaları için bir uzmana yönlendirmeleri önemlidir.

HAFIZLIK TEKRAR SÜRECİ (SINAV ÖNCESİ TEKRAR)

Bu süreçteki öğrenciler, uzun bir yolculuğun sonuna yaklaşmış olmalarından dolayı hem memnun hem de yorgundur. Bu öğrencilerin tekrar yapma isteklerinde azalma gözlemlenebilir. Bu tepkilerin normal olduğu göz önünde bulundurularak öğrencilere dinlenme fırsatı verilmeli ve tekrar süreci için motive olmalarına yardımcı olacak etkinlikler planlanmalıdır.

Hafızlık tekrar sürecinde öğrencilere destek olabilmek için;

- Öğrenciler, hazırlanmak zorunda oldukları sınavdan bağımsız olarak takdir ve tebrik edilmelidir.
- Bu evrede öğrencilerde sınavı kazanamadıkları takdirde geldikleri bunca yolun boşa gitmiş olacağına dair bir algı oluşabilir ve bu algı öğrencileri sınava dair kaygılandırabilir. Bu kaygıyı besleyecek olan;

“Asıl maraton şimdi başlıyor.”

“O kadar emek verdin, tekrar sürecini sıkı tutmalısın ki sınavda başarılı olabilesin.”

“Sakın boşlama ki emeklerin heba olmasın.”

“Yüzdün yüzdün kuyruğuna geldin, az daha sabret.”

gibi ifadelerden kaçınılmalıdır. Asıl başarının hafızlığı bitirmek olduğu vurgulanmalı ve öğrenci tekrar süreci için motive edilmelidir.

“Bu yolun hiç bitmeyeceğini zannediyordun, şu an bitiş çizgisinde olmanın tadını çıkarma vakti.”

“Sınav için kaygılanman çok normal ama bu yolculuk için de kaygılıydın ve azmedince Allah’ın izniyle başardın. Sınavda da aynısı olacak.”

“Tekrar, hafızlık sürecinin en keyifli kısmıdır. Ezbere okudğun her ayette emeğinin ve başarının tadına varırsın.”

gibi cümlelerden faydalanılabilir.

- Sınav sürecine olması gerektiğinden fazla anlam yüklenmemelidir. Sürekli sınav tarihi hatırlatılarak kaygı düzeyini arttırmamaya özen gösterilmelidir. Unutulmamalıdır ki, öğreticinin sınava karşı bakış açısı öğrencilerin de bakış açısını etkileyecektir.

BÖLÜM V

HAFIZLIK TESPİT SINAVI ÖNCESİ ÖĞRETİCİLERE
ÖNERİLER*Merve KOCA/Seher COŞKUN*

Sınav, hayatın farklı aşamalarında insanın karşısına çıkan bir olgu, çoğu insanın hayatında en az bir kez tecrübe ettiği bir gerçektir ve her ne kadar sadece bir ölçme değerlendirme aracı olsa da sınava girecek kişi için durum ne yazık ki bundan ibaret değildir.

Yılda üç kez gerçekleştirilen Hafızlık Tespit Sınavları da öğrenciler tarafından “verdikleri emeğin karşılığını alacakları gün” olarak kodlandığı için sınav sürecinin nasıl olacağına, başarı sağlanıp sağlanamayacağına dair belirsizlikler, öğrencilerde kaygı ve korku duygularına sebep olabilir. Bu öğrenciler, yaşadıkları bu duyguların anlaşılmasına ve uygun yöntemlerle giderilmesine ihtiyaç duyarlar. Kitapçığın bu bölümünde, sınava girecek öğrencilere destek için sınav öncesi, sınav günü ve sınav sonrasında yapılabilecek şeylere dair bazı tavsiyeler yer alacaktır.

SINAV ÖNCESİ

1. Öğrencilerin sınav esnasında sergileyecekleri performans, onların sınavı zihinlerinde nasıl kodladıklarıyla alakalı olarak değişir. Sınavı “insanı hedefine ulaştırmaya yarayan bir araç” olarak gören öğrenci ile “dönüm noktası” olarak gören öğrencinin yaşayacağı stres seviyesi farklı olacaktır. Do-

layısıyla öğrencilerin, hafızlığa başladıkları andan itibaren sınav odaklı yetiştirilmemesi ve onlara sınavın bir dönüm noktası olduğu mesajı verilmemesi önemlidir.

2. Öğrenciler, sınavda sergileyecekleri performansla ilgili sınavın çok öncesinden itibaren kaygılanmaya başlayabilirler. Bu kaygıların giderilmesine yardım etmenin başlangıç noktası öğrenciye güven vermektir. Öğrenciye güven vermek, onun mevcut durumunun objektif bir şekilde değerlendirilebilmesi ile ilgilidir. Öğrencinin performansının iyi olduğu düşünülüyorsa “Gayet iyi gidiyorsun, sınava hazırsın. Ben bir hafız öğreticisi olarak bunun farkındayım. Sana güveniyorum ve bu süreçte sana destek olacağım.”, şayet öğrencinin performansının sınav için yeterli olmadığı düşünülüyorsa “Sınava girmeye henüz hazır değilsin. Fakat eksiklerinin nerede olduğunu biliyoruz. yapıp, bunları gidererek seni sınava hazır bir hâle getireceğiz.” mesajını vermek önemlidir. Her iki mesaj da, öğrencilerin hafızlık sınavına hazırlık sürecinde kendilerini öğreticilerine emanet edebilmelerine ve süreçle ilgili kaygılarının giderilmesine aracılık eder.
3. Hafızlık takip komisyonları, öğrencilerin en çok zorlandıkları noktaların, eksiklerinin ve güçlü yönlerinin tespit edilebileceği ideal yerlerdir. Her komisyon sonrasında öğrencilerle yapılacak bireysel görüşme ve değerlendirmeler süreç boyunca daha sağlıklı bir yol haritasının çizilmesine destek olacaktır.
4. Sınava dair öğrencilerin algılarını oluşturan en önemli kişilerden birisi öğreticiler ise diğeri de ebeveynleridir. Bu sebeple, veliler ile sınav öncesinde irtibat hâlinde olunmalı, sınavı çocuklarının gözünde bir stres unsuru hâline getirmemeleri için veliler bilgilendirilmelidir.
5. Öğrencileri en çok kaygılandıran şeylerden biri sınava dair belirsizliklerdir. Bu sebeple hafızlık tespit sınavının ne ol-

duğunu-olmadığını, sınav sürecinde nelerle karşılaşılabilceğini öğrencilere açıklayarak kafalarındaki soru işaretleri ve belirsizlikler giderilmelidir. Bunun için aşağıda örnek bir açıklama yer almaktadır:

“Hafızlık Tespit Sınavı, ezberlemiş olduğun ayetleri hatırlamandaki performansının değerlendirildiği bir sınavdır. Sınava girdiğinde karşında üç kişiden oluşan bir komisyon olacak. Komisyon üyeleri de hafız oldukları için seni çok iyi anlayacaklar. Önce seninle tanışmak isteyecekler. Bu esnada güler yüzle onları selamlaman ve kendini tanıtmaman hem komisyon üyeleri ile bağ kurmanı kolaylaştıracak hem de seni rahatlatacaktır. Bu sebeple sadece sana sorulacak olan sorulara odaklanma ve bu tanışma faslının da önemli olduğunu unutma. Tanışma aşamasından sonra sana ezberlemiş ve tekrarlayarak sağlamasını da yapmış olduğun ayetlerden bazıları sorulacak. Okumaların komisyon tarafından değerlendirilecek ve sonucun, sınavların açıklanma tarihi olan vakitte internet üzerinden ilan edilecek. 70 ve üzeri puan alman hâlinde sınavda ‘başarılı’ olmuş sayılacaksın. Sınav anında bazen takılabilir, ayeti hatırlamayabilir ya da zorlanabilirsin. Bu durum seni kaygılandırıp korkutmasın. Bu zamanlarda komisyon üyelerine ‘Biraz su içip nefeslenebilir miyim?’, ‘Rahatlamak için biraz durup dinlenebilir miyim?’ gibi ifadelerle kendini anlatabilirsin. Bu talebin onlara çok olağan gelecektir. Sorular tamamlanıp sınavın bittiğinde derin bir nefes al, içinden kendi kendini kutla ve seni dikkatle dinleyen/değerlendiren komisyon üyelerine teşekkür edip vedalaşarak salondan ayrıl.”

6. Öğrencilere sınav giriş belgesini ve kimliklerini sınav günü yanlarında bulundurmaları gerektiği hatırlatılmalıdır. Sınav giriş belgesinin çıktısı sınavdan önceki günlerde alınmalı, belge üzerinde yazmakta olan ve öğrencinin sınavını kolaylaştırabilecek bilgiler hakkında öğrenci ile görüşülmelidir.

7. Sınava girecek öğrenciler, yaşadıkları yoğun duyguların öğreticileri tarafından anlaşılmasına ihtiyaç duyarlar. Öğrencilerin yaşadıkları kaygı, korku, heyecan gibi duygular solunumlarını hızlandırır ve sıklaştırır. Bu durumda, onlara yaşadıkları kaygı, korku ya da heyecanın normal olduğu belirtilmeli ve bu duyguları kontrol etmelerine yardımcı olunmalıdır. Öğrencilere nefes egzersizi öğretmek ve sınavdan önceki süreçte bu egzersizleri bir alışkanlık hâline getirmelerini sağlamak, yoğun duygularını kontrol edebilmelerinin bir yoludur. Çünkü nefes egzersizleri aracılığıyla vücuda giren oksijen miktarını arttırmak ve kan basıncını dengelemek mümkündür. Bu egzersizlerle nefes alma hızı azaltılarak vücut ritmi düzenlenir. Yeterli miktarda ve gereken sürede alıp verilen derin nefeslerle birlikte kalp atışı yavaşlar, kan basıncı dengelenir, vücutta titreme azalır, kaygı ve korku gibi duygular hafifler. Öğrencilere öğretilebilecek birden çok nefes egzersizi metodu vardır. Bunlardan bazıları şu şekildedir:

- **4-7-8 nefesi:** 4 saniye burnundan derin nefes al, aldığın nefesi 7 saniye tut, 8 saniye boyunca tuttuğun nefesi ağzından ver. (4 tekrar yapılabilir.)
- **Balon şişir, mum üfle:** Balon şişirir gibi karnını nefesle şişir, mum söndürmek için üfler gibi bu nefesi yavaşça dışarı ver. (4 tekrar yapılabilir.)

SINAV GÜNÜ

1. Öğrencileri motive etmek, kaygılarını gidermek, ihtiyaç duyduklarında onları rahatlatabilmek için öncelikle öğreticilerin rahat ve sakin olması gerekir. Sınav gününde sözler ve beden dili ile öğrencilerin kaygılarının arttırılmadığından emin olunmalıdır. Unutulmamalıdır ki beden dili ile öğrencilere telaşlı ve kaygılı olunduğuna dair bir mesaj verildiği takdirde, sarf edilen rahatlatıcı sözlerin herhangi bir tesiri olmayacaktır.

2. Sınava gelen öğrenci, önceden hatırlatma yapılmış olmasına rağmen kimliğini ya da giriş belgesini unutmuş olabilir, sınava gidilecek araç arıza yapmış olabilir, öğrenci sınava girmek için sırasını beklerken bir aksilik yaşanabilir vb... Öğrenciler bu tarz durumlarda telaşlanabilir ve bu aksilikleri sınavda başarısız olacaklarına dair bir işaret olarak yorumlayabilirler. Dolayısıyla öğreticilerin soğukkanlı olması, öğrencilere her şeyin yoluna gireceğine dair güven verebilmesi ve mantıklı çözüm yolları ile süreci profesyonelce yürütmesi önem arz eder.
3. Sınav günü öğrencilerde farklı tepkiler gözlemlenebilir. Bazı öğrenciler gayet rahattır ve sakince sıranın kendilerine gelmesini beklerler. Bu öğrencileri telaşlandıracak herhangi bir sözden/davranıştan kaçınmak ve yoğun kaygısı olan öğrencilerin onları etkilememesi için gerekli önlemleri almak yeterli olacaktır. Bazı öğrencilerin telaştan elleri ayaklarına dolanır ve sürekli ne yapacaklarını bilemeyecek hâlde hareket ederler. Bu öğrenciler için en doğru yol, nefes egzersizleri ile sakinleşmelerine yardımcı olarak kontrolün ellerinde olduğunu hissettirmektir. Bazı öğrenciler ise kaygılarını nasıl ifade edeceklerini bilmedikleri için içlerine kapanıp sessizleşebilirler. Bu öğrencileri kendilerini rahatlatacak ifadeler kullanmaları için teşvik etmek gerekir. Seviyeli bir mizahtan yararlanılabilir ya da konuşmaktan hoşlanacakları bir konu açılabilir.
4. Bekleme salonunda sınav sırasının kendisine gelmesini bekleyen öğrenciler, genellikle sınavdan çıkan kişilerden onlara hangi ayetlerin sorulduğunu öğrenmek ve o ayetleri hatırlayıp hatırlayamadıklarını test etmek isterler. Bu durum sınava girecek öğrenci için de sınavdan çıkan öğrenci için de uygun değildir. Sınavdan çıkan öğrenci rahatlamaya en çok ihtiyaç duyduğu anda âdeta yeni bir sınava maruz bırakıldığı için gergin olacak, sınava girecek öğrencinin de motivasyonu düşük, kaygısı yüksek bir şekilde sınava

girme olasılığı artacaktır. Çünkü yoğun duygular içerisindeyken, bir başkasına sorulan ayeti hatırlamak onun için zor olacaktır. Bu sebeple, öğrencilere, sınav anında herkese farklı ve rastgele seçilmiş olan soruların sorulduğu açıklanmalı ve sınav çıkışlarında adaya sınav süreci ile ilgili sorular sormanın ne gibi riskleri olacağı anlatılarak bu iletişimin önüne geçilmeye çalışılmalıdır.

5. İmkânlar dâhilinde öğrencilerin sınava girecekleri alan ile bekleme salonlarının ayrı yerde olması sağlanmalı ve öğrencilerin sıra numarasına dikkat edilerek sınav komisyonlarının olduğu alana sadece sırası yaklaşan öğrencilerin alınmasına özen gösterilmelidir. (Henüz 4. sıradaki öğrenci sınav komisyonunda iken 23. sıradaki öğrencinin komisyonların bulunduğu alanda bekliyor olması ve sınavdan çıkan öğrencilerin duygu durumlarına şahit olması öğrencinin stres seviyesinde artışa sebep olabilir.)

SINAV SONRASI

1. Sınavdan çıkan öğrenciler, performanslarından emin olabilir ya da şüphe duyabilirler. Şüphe duyanlar kendilerini, “Cevap verdim ama emin değilim, devam ettiremedim, hatırlayamadım...” gibi olumsuz ifadelerle değerlendirirler. Öğrencilere sınavdan çıkınca zihnin otomatik olarak olumsuz odaklandığı ve hatırladıklarından çok hatırlayamadıklarını dile getirdiği açıklanmalıdır. Öğrenciler sonuçlar açıklanana kadar, sınav süreçleri ile ilgili olumsuz yorumlar yapmamaya ve sınavı bitirmiş olmanın tadını çıkarmaya teşvik edilmelidir.
2. Sınavdan çıkan öğrenciler yoğun ve yorucu bir süreci, olumlu ya da olumsuz bir şekilde tamamlamış olacaktır. Öğrenciler, sınav performansları nasıl olursa olsun, gösterdikleri çaba ve verdikleri emek ile sınav gününün üstesinden geldikleri için takdir edilmeli ve bakış, söz ve tavırlarla “Hafızlık sürecini başarı ile tamamlayarak sınava girmeye

hak kazandığın için seninle gurur duyuyorum.” mesajı vermeye özen gösterilmelidir.

3. Sınav gününü öğrencilerin iyi hissedeceği bir kutlama ya da etkinlikle sonlandırmaya özen gösterilmelidir.

NE OKUMALI?

1. Gençlerle Hayata Dair — Soner Gündüz
2. Gençlik ve İletişim — Komisyon
3. Peygamberimizin Örneğinde Gençlerle İletişim — Komisyon
4. Sosyal Medya Ahlakı — Komisyon
5. Sosyal Medyada İletişim Psikolojisi — Ekmel Geçer
6. Dijital Çağda İletişim Ahlakı — Komisyon
7. Aile Penceresinden — Komisyon
8. Aile Medeniyetimiz — Komisyon
9. Sevgiyle Eğitim — Mediha Ürkmez
10. Bir Gence Anne-Baba — Mediha Ürkmez
11. Ergen Beyni — Frances E. Jensen & Amy Ellis Nutt
12. Adım Adım Ergenlik — Fatih Pulat
13. Etkili Öğretmenin Temel Davranışları — Recep Şükrü Apuhan
14. Etkili Öğretmenlik — Erten Gökçe & Aliye Erdem
15. İletişim Psikolojisi — İbrahim Zeyd Gerçik
16. Şiddetsiz İletişim — Marshall Rosenberg
17. İletişim Donanımları — Doğan Cüceloğlu
18. İnsan İlişkileri ve İletişim — Nilüfer Voltan Aca
19. Etkili Öğretmenlik Eğitimi — Thomas Gordon
20. Öğretmenimizle Baş başa — Yaşar Kandemir
21. Din Öğretiminde Alternatif Ölçme ve Değerlendirme — Ahmet Koç
22. Din Öğretimi — Süleyman Akyürek

23. Din Öğretiminde Yöntemler — Mehmet Zeki Aydın
24. İletişim Donanımları — Doğan Cüceloğlu
25. İnsan ve Davranışı — Doğan Cüceloğlu
26. Öğretmenim Bakar mısın? — Doğan Cüceloğlu
27. Türkiye'nin Maarif Davası — Nurettin Topçu
28. Şiddetsiz İletişim/Bir Yaşam Dili — Marshall B. Rosenberg
29. Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed (sas) ve Öğretim Metodları — Abdulfettah Ebu Gudde
30. Din Eğitimi ve Öğretiminde İlkeler ve Yöntemler — Abdurrahman Dodurgalı
31. Öğretmen Tipolojileri/Öğretmenler Sınıfta Nasıl Davranır? — Engin Karadağ & Sabiha Dulay
32. Rehber Benim — Ziya Selçuk
33. Öğretmenler İçin Farkındalık/Sınıfta Huzur ve Verim İçin Kolay Beceriler — Patricia A. Jennings
34. Eğitim Psikolojisi — Hasan Bacanlı
35. Gelişim Psikolojisi I (Bebeklik-Çocukluk ve Ergenlik) — Banu Yazgan İnanc, Meral Kılıç Atıcı, Mehmet Bilgin
36. İrade Yönetimi — Jules Payot
37. Hocalık Sanattır — Osman Öztürk
38. Gençleri Anlamak — Haluk Yavuzer
39. İnternet Çağında Pozitif Ebeveynlik — Faruk Öndağ
40. Gençlik ve İletişim — Komisyon/Diyanet İşleri Başkanlığı
41. Gençlik ve Sorunları — Mustafa Asmacı
42. Son Hurafe Deizm — Adnan Bülent Baloğlu
43. Kayıp Kimliklerin Bilinç Tıkanması — Adnan Bülent Baloğlu
44. Bozuk Satuh — Adnan Bülent Baloğlu
45. Kafama Takılanlar 1-2-3 — Cağfer Karadaş

KAYNAKÇA

- Bee, H. ve Boyd, D. (2009). *Çocuk Gelişim Psikolojisi* (O. Gündüz, Çev.), İstanbul, Kaknüs Yayınları.
- Bolat, Ö. (2018). *Beni Ödülle Cezalandırma*, 115. Baskı, İstanbul, Doğan Kitap.
- Dökmen, Ü. (2008). *İletişim Çatışmaları ve Empati*, 1. Baskı, İstanbul, Remzi Kitabevi.
- Erol, Z. (2006). “Sınıf Öğretmenlerinin Sınıf Yönetimi Uygulamalarına İlişkin Görüşleri”, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Maraşlı, A. (2018). *Bu Çağda Çocuk Yetiştirmek*, 1. Baskı, İstanbul, Mihrabad Yayınları.
- Ottekin Demirbolat, A. (2018). *Sınıf Yönetimi*, 1. Baskı, Ankara, Pegem Yayınları.
- Öndağ, F. (2014). *Haz Çağında Organik Çocuk Yetiştirmek*, 1. Baskı, İstanbul, Timaş Yayınları.
- Öztürk, M. (2007). *Çocuk Psikiyatrisi*, 6. Baskı, İstanbul, Uçurtma Yayınları.
- Pekcanlar Akay, A. ve Ercan, E. S. (Ed.). (2016). *Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları*, Ankara, Türkiye Çocuk ve Genç Psikiyatrisi Derneği Yayınları.

- Santangelo, C. (2020). *Ergenlik: Bir İlişki Bağlanması*, 1. Baskı, İstanbul, Doğan Kitap.
- Semerci, B., Tufan, A. ve Gökçe, S. *Çocuk ve Ergen Psikiyatrisi Klinik El Kitabı*, Türkiye Psikiyatri Derneği Yayınları.
- Siegel, D. (2019). *Ergen Beyin Rehberi*, 1. Baskı, İstanbul, Tuti Kitap.
- Şirin, S. (2020). *Yetişkin Gençler*, 1. Baskı, İstanbul, Doğan Kitap.
- Şişman, M., Turan, S. (Ed.). (2020), *Sınıf Yönetimi*, 12. Baskı, Ankara, Pegem Yayınları.
- Vakkasoğlu, V. (2019). *Sevgi Merkezli Çocuk Eğitimi*, 1. Baskı, İstanbul, Ensar Yayınları.
- Yavuzer, H. (2016). *Çocuk Psikolojisi*, 44. Baskı, İstanbul, Remzi Kitabevi.

